

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta

Pavol Adamka

RUSKO

história a politický systém

(vysokoškolské učebné texty)

Nitra 2016

Posudzovatelia: Doc. PhDr. Ľubomír Guzi, PhD.
Mgr. Irina Dulebová, PhD.

Publikácia vychádza v rámci riešenia projektu KEGA 013UKF-4/2014:
*Tvorba a implementácia inovačných modulov výučby anglického
a ruského jazyka pre žurnalistov.*

© Pavol Adamka 2016

ISBN 978-80-558-1095-9

EAN 9788055810959

OBSAH

Úvod.....	5
Kyjevská Rus	7
Údelná rozdrobenosť.....	17
Moskovská Rus	23
Ruské impérium	39
Ruská republika a RSFSR.....	63
Sovietsky zväz.....	69
Ruská federácia	89
Politický systém Ruska	97
Ruskí vládcovia.....	108
Odporúčaná literatúra.....	113

0 | ÚVOD

Odkrývanie histórie je nikdy sa nekončiaci proces; nielen preto, že každý okamih je jedinečný a logika času nám ho nedovolí prežívať znovu, ale i vďaka neustálemu prehodnocovaniu i spochybňovaniu našej individuálnej a kolektívnej minulosti. S časovým odstupom sa nám mnohé veci zdajú zrozumiteľnejšie, pochopiteľnejšie, začíname sa na ne pozeráť optikou nových znalostí a skúseností, bohužiaľ, veľmi často aj optikou nových ideologických filtrov a aktuálnych tendencií. Ani samotní historici si často neuvedomujú, že nie je možné, tak ako sme toho často svedkami v súčasnosti, posudzovať minulosť podľa hodnotových kritérií dneška, vynášať etické súdy nad dejinnými udalosťami a pritom nepoznať ich pozadie a charakter doby.

Obzvlášť citelne pociťujeme tento problém v súčasnej masmediálnej sfére, ktorá sa prispôsobuje rýchlemu tempu života spoločnosti pestrou ponukou „rýchlo prevarených“, no nie preverených informácií. Vo vzťahu k ruskému kultúrnemu priestoru je tento problém veľmi aktuálny, nakoľko ruská žurnalistická tradícia, odrážajúca sa i v spôsobe spracovania informácií v médiách, je nielen literárne, ale i historickocentrická. Bez znalostí ruskej histórie je takmer nemožné pracovať s ruskými informačnými prameňmi, ani zodpovedne a fundovane koncipovať svoje analytické materiály a vyjadrovať sa k aktuálnym spoločensko-politickým otázkam.

Predkladaná publikácia je primárne určená študentom žurnalistiky, preto sú i úlohy a zadania na konci každej z kapitol formulované tak, aby poskytovali možnosť rozvíjať kreatívne tvorivé i analytické kompetencie budúceho novinára, spravodajcu, reportéra. Nie je možné, a ani to nebolo naším cieľom, pokryť celé dejiny Ruska v ich komplexnosti: zamerali sme sa len na niektoré aspekty, ktoré sme považovali za nosné, pričom viaceré oblasti histórie prenechávame na samostatnú prácu s odporúčanou literatúrou, ako i s autentickými publicistickými textami, ktoré sú priebežne zaraďované do jednotlivých kapitol. Veríme, že tieto učebné texty napomôžu skvalitneniu profesionálnej kompetencie budúcich, tentoraz už kvalifikovaných žurnalistov.

Poznámka: Všetky dátumy až do februára 1918 sú udávané podľa dovtedy platného juliánskeho kalendára. Na miestach, kde je to kvôli európskemu kontextu nevyhnutné, uvádzame v zátvorke i dátum podľa gregoriánskeho kalendára.

1 | KYJEVSKÁ RUS

Rovnako, ako sme toho svedkami i u iných národov, najstaršie dejiny Východných Slovanov sú reprodukované z väčšej časti podľa informácií a rôznorodých legend, tak ako ich v podstatne neskoršom období zachytili domáci i zahraniční kronikári.

Troja bohatieri (Viktor Michajlovič Vasnecov)

Východní Slovania v 6. – 9. stor.

Slovanské kmene sa presúvajú do nášho priestoru v období veľkého sťahovania národov: už v prácach rímskych spisovateľov z 2. storočia nachádzame zmienky o **Venédoch**, ktorí obývali územie pri rieke Visle a na južnom brehu Baltského mora; byzantskí kronikári v 6. storočí opisujú pustošivé nájazdy východoslovanských **Antov**, usadených na riekach Dnestri a Dnepri, ktorí kontrolovali územie až k pobrežiu Čierneho mora a ďalej na východ – práve Antov považujú dnešní ruskí historici za predkov súčasných východoslovanských národov.

Najstarší ruský letopis – Rozprávania o dávnych časoch (*Повесть временных лет*; známy tiež ako Nestorov letopis, pol. 12. stor.) – vymenúva celý rad východoslovanských kmeňov, ktorí ovládali územie pozdĺž vodnej cesty od Baltského po čierne more – „**Cestu od Varjagov ku Grékom**“ (*«Путь из варяг в греки»*): Poľanov, Drevľanov, Dregovičov, Severanov, Il'menských Slovanov, Krivičov a i. (tieto ná-

zvy pochádzajú z neskoršieho obdobia a reflektujú charakter oblastí, na ktorých boli usídlení: pole = step, drevo = les, driagva = barina, alebo geografický vzťah: Severania – usídlení na sever od Dnepra, Il'menski Slovania – na rieke Il'meň a pod). Pre tieto kmene je charakteristické **rodové zriadenie**: najdôležitejšie záležitosti riešilo kmeňové zhromaždenie – „veče“, praktické riadenie je v rukách staršinu (князь) a tzv. „lepších mužov“ (hlavy jednotlivých rodov), okolo kniežaťa sa formuje družina, ktorú tvoria vojaci a jeho poradcovia (tzv. staršia družina), „mladšia družina“ zabezpečuje hospodárske funkcie kniežacieho dvora. S postupným rozkladom rodového zriadenia sa moc presúva v prospech kniežaťa a jeho družiny, no niektoré jeho prvky pretrvávajú až do 11. storočia. V prípade potreby si jednotlivé kmene často najímajú profesionálnejšie vojenské družiny zo severu – **Varjagov** (Normanov), resp. tieto im „zabezpečujú ochranu z vlastnej vôle“.

„Zem naša je bohatá, ale poriadku v nej niet“

Podľa Nestorovho letopisu sa v polovici 9. storočia vyhrotili konflikty medzi jednotlivými rodmi a kmeňmi a preto bol Ilmeňskými Slovanmi, Krivičmi, baltskými Vesmi, Čudmi pozvaný, „aby im vládol“, (*«Земля наша велика и обильна, а порядка в ней нет»*) vodca varjažskej družiny **Rurik** (Rögrik/ Hrögrik; vládol 862-879). Najprv sa usídlil v **Starej Ladoge**, neskôr upevnil svoje postavenie v **Novgorode**, ktorý kontroloval kľúčovú pozíciu na severe cesty „od Varjagov ku Grékom“. Rok **862** – je považovaný za počiatočný bod „ruskej štátnosti“ a polomýtický Rurik za zakladateľa prvej ruskej dynastie – Rurikovcov; táto vládla v Rusku až do konca 12. storočia.

Kyjev – matka ruských miest

Koncom 9. storočia, **Oleg** (Olaf/Helgö; 882-912) – presunul svoje sídlo do výhodnejšie položeného Kyjeva (územie Poľanov – už predtým podrobené odbojnými vazalmi Rurika) a podrobil si ďalšie okolité slovanské kmene – Krivičov, Drevľanov, Severanov, Radimičov, ktoré prinútil odvádzať dane Kyjevu. Kyjev zaujal dominantné miesto medzi ostatnými (*«Ки́ев – мать городов русских»*). Za vlády Olega (911) dochádza i k prvej organizovanej vojenskej výprave proti Konštantínopolu

(Byzancii), výsledkom ktorej sú dohody upravujúce vzájomné obchodné vzťahy (tieto sa opakujú i za jeho neskorších nástupcov).

Za kniežaťa **Sviatoslava** (945-972) dosahuje územie Kyjevskej Rusi najväčší územný rozmach: Kyjevu sa podrobili povolžské štáty – Chazarský a Bulharský, Sviatoslav organizuje i úspešné výpravy proti podunajskému Bulharsku; kvôli snahe pripojiť ho ku kyjevskému štátu sa dostáva do konfliktu s Byzanciou. Súčasne sa však samotný Kyjev musí brániť proti pustošivým útokom kočovných Pečenegov.

Sviatoslav ešte za svojho života rozdelil správu celého územia medzi svojich synov: počiatočné pozitívum **údelného rozdelenia**, t.j. spoločná kontrola celého územia členmi jednej rodiny (predtým obmedzená len na tribút centru), prevážili, i vďaka tomuto kroku, vyvolané spory o nástupníctvo (problematická rotácia veľkokniežacieho i údelných kniežacích titulov podľa starešinovského princípu), bratovražedné vojny, vytváranie vlastných autarkických centier moci, spochybňovanie dominancie veľkokniežaťa a následný rozpad.

Pokrstenie Rusi

K určitej konsolidácii vnútornej politiky dochádza za vlády veľkokniežaťa **Vladimíra** (978-1015). Na začiatku svojej vlády Vladimír zreformoval a zosystematizoval amorfné kulty východných Slovanov; ako protiklad organizovaného (a vďaka tomu vplyvného) náboženstva kresťanov nariadil vztýčiť 6 modiel na kopci oproti svojmu palácu – Peruna, Chorsa, Dažboga, Striboga, Simargla a Mokoše. V roku **988** sa, i vzhľadom na snahu o upevnenie zväzkov s Byzanciou, odklonil od pohanského náboženstva, prijal kresťanstvo a zahájil „**krstienie Rusi**“.

Крещение Руси

В год 6494 (986). Пришли болгары магометанской веры, говоря: "Ты, князь, мудр и смыслен, а закона не знаешь, уверуй в закон наш и поклонись Магомету". И спросил Владимир: "Какова же вера ваша?". Они же ответили: "Веруем Богу, и учит нас Магомет так: совершать обрезание, не есть свинины, не пить вина, зато по смерти, говорит, можно творить блуд с женами. Даст Магомет каждому по семидесяти красивых жен, и избере́т

одну из них красивейшую, и возложит на неё красоту всех; та и будет ему женой. Здесь же, говорит, следует предаваться всякому блуду. Если кто бѣден на этом светѣ, то и на том", и другую всякую ложь говорили, о которой и писать стыдно. Владимир же слушал их, так как и сам любил жѣн и всякій блуд; потому и слушал их всласть. Но вот что было ему нелюбо: обрезаніе и воздержаніе от свиного мяса, а о питьѣ, напротив, сказал он: "Руси есть веселіе пить: не можем без того быть". Потом пришли иноземцы из Рима и сказали: "Пришли мы, посланные папой", и обратились к Владимиру: "Так говорит тебе папа: "Земля твоя такая же, как и наша, а вера ваша не похожа на веру нашу, так как наша вера - свет; кланяемся мы Богу, сотворившему небо и землю, звѣзды и мѣсяц и всё, что дышит, а ваши боги - просто дерево". Владимир же спросил их: "В чём заповѣдь ваша?". И отвѣтили они: "Пост по силе: "если кто пѣт или ест, то всё это во славу Божию", - как сказал учитель наш Павел". Сказал же Владимир немцам: "Идите, откуда пришли, ибо отцы наши не приняли этого". Услышав об этом, пришли хазарские евреи и сказали: "Слышали мы, что приходили болгары и христіане, уча тебя каждый своей вере. Христіане же веруют в того, кого мы распяли, а мы веруем в единого Бога Авраамова, Исаакова и Иаковля". И спросил Владимир: "Что у вас за закон?". Они же отвѣтили: "Обрезаться, не есть свинины и заячины, соблюдать субботу". Он же спросил: "А где земля ваша?". Они же сказали: "В Иерусалимѣ". А он спросил: "Точно ли она там?". И отвѣтили: "Разгнѣвался Бог на отцов наших и рассеял нас по различным странам за грехи наши, а землю нашу отдал христіанам". Сказал на это Владимир: "Как же вы иных учите, а сами отвергнуты Богом и рассеяны? Если бы Бог любил вас и закон ваш, то не были бы вы рассеяны по чужим землям. Или и нам того же хотите?"

(...)

"Знай, князь, что своего никто не бранит, но хвалит. Если хочешь поистине всё разузнать, то ведь имѣешь у себя мужей: послав их, разузнай, у кого какая служба и кто как служит Богу". И понравилась речь их князю и всем людям; избрали мужей славных и умных, числом 10, и сказали им: "Идите сперва к болгарам и испытайте веру их". Они же отправились, и, придя к ним, видѣли их скверные дела и поклоненіе в мечѣти, и вернулись в землю свою. И сказал им Владимир: "Идите ещё к немцам, высмотрите и у них всё, а оттуда идите в Греческую землю". Они же пришли к немцам, увидѣли службу их церковную, а затѣм пришли в Царьград и явились к царю. Царь же спросил их: "Зачѣм пришли?". Они же рассказали ему всё. Услышав это, царь обрадовался и в тот же день сотворил им почести великіе. На слѣдующий же день послал к патриарху, так говоря ему: "Пришли русские разузнать о вере нашей, приготовь цер-

ковъ и клир и сам одѣнся в святительскіе ризы, чтобы видѣли онѣ славу Бога нашего". Услышавъ объ этомъ, патриархъ повелѣлъ созвать клир, сотворилъ по обычаю праздничную службу, и кадѣла возжгли, и устроили пѣние и хѣры. И пошѣлъ с русскими в церковь, и поставили ихъ на лучшемъ мѣстѣ, показавъ имъ церковную красоту, пѣние и службу архіерейскую, предстояніе дьяконовъ и рассказавъ имъ о служеніи Богу своему. Онѣ же были в восхищеніи, дивились и хвалили ихъ службу. И призвали ихъ царѣ Василій и Константинъ, и сказали имъ: "Идите в землю вашу", и отпустили ихъ с дарами великими и с чѣстью. Онѣ же вернулись в землю свою. И созвалъ князь бояръ своихъ и старцевъ, и сказалъ Владимір: "Вотъ пришли посланные нами мужи, послушаемъ же все, что было с ними", - и обратился к посламъ: "Говорите передъ дружиною". Онѣ же сказали: "Ходили в Болгарію, смотрѣли, какъ онѣ молятся в храмѣ, то есть в мечѣти, стоятъ тамъ безъ пояса; сдѣлавъ поклонъ, сядетъ и глядитъ туда и сюда, какъ безумный, и нетъ в нихъ веселья, только печаль и смрадъ великій. Не добръ законъ ихъ. И пришли мы к немцамъ, и видѣли в храмахъ ихъ различную службу, но красоты не видѣли никакой. И пришли мы в Греческую землю, и ввели насъ туда, где служатъ онѣ Богу своему, и не знали - на небѣ или на землѣ мы: ибо нетъ на землѣ такого зрѣлища и красоты такой, и не знаемъ, какъ и рассказать объ этомъ, - знаемъ мы только, что пребываетъ тамъ Богъ с людьми, и служба ихъ лучше, чемъ во всехъ другихъ странахъ. Не можемъ мы забыть красоты той, ибо каждый человекъ, если вкуситъ сладкаго, не возьметъ потомъ горькаго; такъ и мы не можемъ ужѣ здѣсь пребывать". Сказали же бояре: "Если бы плохъ былъ законъ греческій, то не приняла бы его бабка твоя Ольга, а была она мудрейшей изъ всехъ людей". И спросилъ Владимір: "Гдѣ примемъ крещеніе?". Онѣ же сказали: "Гдѣ тебѣ любѣ".

(Повесть вѣременныхъ лет)

Krst sv. Vladimíra (Radziwillovský letopis, 15. stor)

Svokor Európy

Po smrti Vladimíra opäť dochádza k **dynastickým sporom** – podľa zidealizovanej legendy „Sviatopolk uchvátil vládu v Kyjeve, dal zavraždiť svojich bratov Borisa, Gleba (obaja boli vyhlásení za prvých ruských svätých – pozn. P.A.), porazil a zabil Sviatoslava; nakoniec ho definitívne porazilo novgorodské knieža Jaroslav (1019)“.

Jaroslav Múdry (1019-1054, titul „múdry“ mu prisúdil na zač. 18. stor. N. Karamzin) upevnil centrálnu moc kyjevského kniežat'a, rozšíril moc nad pobaltskými národmi (založil Jurjev – dnešné Tartu), zavŕšil organizáciu cirkevnej správy (na čele s metropolitom, ktorého menuje carihradský patriarcha), založený Pečerský kláštor, chrám sv. Sofie v Kyjeve. Za jeho vlády vznikol súpis všetkých kniežacích nariadení („zákonník“) – **Pravda**; neskôr bola doplnená a prepracovaná ako Ruská Pravda: zavádzali sa pokuty za zločiny a to v prospech kniežat'a i poškodeného, najkrutejším trestom bolo vyhnanstvo a zhabanie majetku, zrušila sa krvná pomsta.

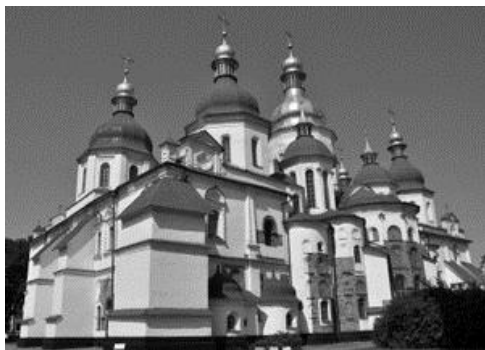
Jaroslav je, vďaka sobášnej politike, označovaný aj ako „svokor Európy“ (*«тесть Европы»*): jeho sestra Dobroneha (Mária) sa stala manželkou poľského kniežat'a Kazimíra, dcéra Anna – francúzskeho kráľa Henricha I. Vtáčnika, Alžbeta – nórskeho Haralda III., po jeho smrti sa znovu vydala za dánskeho kráľa Svena, Anastázia sa vydala za uhorského kráľa Ondreja, syn Sviatoslav si vzal vnučku nemeckého Henricha II., Izjaslav – dcéru poľského kráľa.

Rozpad Kyjevskej Rusi

Kyjevská Rus nikdy netvorila pevný politický celok: jadro tvorilo územie ovládané veľkokniežat'om, ku ktorému sa pripájali pevnejšie (dosadzované údelné kniežatá z rurikovského rodu) i voľnejšie ovládané oblasti. S postupným úpadkom centrálnej moci dochádza k formovaniu a posilňovaniu ďalších centier, čo je podmienené nielen príbuzenskými spormi, ale aj autarkným charakterom hospodárstva (totožnosťou poľnohospodárskej produkcie, sebestačnosť v remeselnej výrobe).

Po smrti Jaroslava Múdneho sa rozpad prehĺbuje, v každom z kniežactiev vládne jedna z vetiev Rurikovcov, Kyjeva sa zmocňuje najsilnejšie knieža. Na **zjazde v Ľubeči** (1097) sa jednotlivé kniežatá dohodli na faktickom rozdelení územia: „nech každý vládne v otcovskej krajine“ a spoločnom postupe proti narušiteľom tejto dohody. Krátkodobá stabilizácia nastáva po uchopení vlády v Kyjeve **Vladimírom II. Monomachom** (1113-1125), no po jeho smrti je rozklad všetkých štruktúr neodvratný, nakoľko sa prestáva uznávať i formálna poslušnosť kyjevskému kniežatstvu. Značný podiel na oslabení moci Kyjeva majú i vonkajšie faktory – **nájazdy kočovných Polovcov**, príčinou ktorých je masívny presun ruského obyvateľstva do severnejších oblastí.

O neúspešnej výprave spojených severských kniežat na čele s Igorom Sviatoslavičom proti Polovcom v roku 1185 hovorí jedna z najstarších ruských literárnych pamiatok – **Slovo o pluku Igorovom** (*Слово о полку Игореве*).

Chrám sv. Sofie v Kyjeve

Древнерусская кúрица, протоукраинские яйца

Почему термин «Киевская Русь» нельзя понимать превратно

Илья Носырев

За последние два года важной частью украинского политического дискурса стали рассуждения о древности украинской государственности по сравнению с русским. (...) Киевской Руси счёт идёт более тысячелетия, а Московской – считанные столетия. Полтысячелетия рабства и беспрепятственного кнутобойства сотворили эту нацию, живучего наследника варварской орды».

В то, что украинцы – настоящие славяне, а русские – ославянившиеся финноугры, верят очень многие... Причём как на Украине, так и в России: украинствующие россияне не устают цитировать Алексея Толстого: «Есть две Руси. Первая Киевская имеет свой корень в мировой, а по меньшей мере в европейской культуре. Идеи добра, чести, свободы, справедливости, понимала эта Русь так, как понимал её весь западный мир. А есть ещё вторая Русь – Московская. Это Русь Тайги, монгольская, дикая, звериная. Эта Русь сделала своим национальным идеалом кровавую деспотию и дикую жестокость. Эта Московская Русь, из давних времён была, есть, и будет полным отрицанием всего европейского и жестоко-врагом Европы». И то, что Толстой очевидно противопоставляет друг другу два разных периода истории России, их не смущает: ну явно же советский классик про нынешнюю Украину и Россию писал, разве не ясно?

Кто ближе к предкам млекопитающих – собака или лошадь? Кто первым слез с дерева – человек или шимпанзе? Кто ближе к первому организму, возникшему в первичном бульоне древней Земли – русские или украинцы? С исторической точки зрения такого рода вопросы абсурдны. Давайте разберёмся, почему.

Есть две основные теории относительно происхождения государственности у восточных славян. Согласно норманнской теории, опирающейся на русские летописи, государство у предков русских, украинцев и белорусов возникло благодаря варягам – норманнам, чьих князей славяне сами пригласили княжить на Руси. По более патристичной версии, считавшейся единственно правильной в советских учебниках, государство восточные славяне создали сами, а призвание варягов – не более чем выдумка. Сейчас историки признают, что между двумя этими точками зрения вполне возможен компромисс – политические образования возникли ещё у самих славян, а в том, что их князьями впоследствии стали норманны, нет ничего удивительного: нормой для средневековой Европы считалась ситуация, когда власть в королевствах принадлежала пришлым династиям, этнически отличавшимся от основной массы подданных. Англия, например, большую часть 11 века пыталась отбрыкаться от тех же варягов-викингов – в итоге у англосаксонских королей так и не получилось отстоять независимость острова.

Если верить Повести временных лет, варяги учредили государственность отнюдь не в Киеве, а в Новгороде... В середине 9 века Киев не входил в Древнерусское государство, крупнейшими городами которого были Новгород, Белоозеро, Ростов, Муром и т.п. Киев варяжские полководцы захватывали как минимум два раза: сперва его подчинили по пути в Константинополь дружинники Рюрика Аскольд и Дир, а 882-ом году киевских властителей убил родственник Рюрика князь Олег. Именно Олег

сделал Киев – важный пункт на пути из варяг в греки – своей столицей. Правнуком Олега был князь Владимир, с которым у большинства современных людей ассоциируется расцвет Киевской Руси. Если норманнская теория верна, тогда вопрос о том, кто раньше обрёл государство – русские или украинцы, абсурден: и те, и другие «получили его в подарок» от завоевателей, причём Новгород варяги осчастливили раньше Киева.

Кстати, откуда взялся сам термин – Киевская Русь? В летописях его нет: он впервые появляется у историков 19 века как узкое обозначение Киевского княжества. В качестве обозначения исторического периода в формировании восточнославянской государственности этот термин приживается в сталинские годы – в частности, благодаря одноимённому труду академика Бориса Грекова – вышедшей в 1939-ом году монографии «Киевская Русь». Утверждение этого термина произошло не без идеологических причин – в 1930-е годы официальная пропаганда всячески поддерживала идею единства восточнославянских народов. Если норманнская теория ошибочна и государственность у славян возникла самостоятельно, это значит, что она кристаллизовалась вокруг нескольких центров, крупнейшими из которых были Новгород и Киев, а не один только Киев. И уже с начала 12 века Киев постепенно утрачивает свою роль политического центра Руси – в 1169 году погром города, устроенный войсками владимирского князя Андрея Боголюбского, открывает эпоху, когда «мать городов русских» безбоязненно громят сражающиеся между собою русские князья.

Но всё-таки, кто из народов имеет больше права на то, чтобы называться русским? (...) О том, откуда взялись сами термины «Русь», «русский», историки спорят до сих пор. «Норманнисты» чаще всего считают слово «Русь» этнонимом самих варягов – так их называли народы, с которых они собирали дань. Финны и эстонцы до сих пор называют словом Ruotsi (Rootsi) именно шведов, причём это название могло возникнуть от искажённого скандинавского drots – «дружина». «От тех варяг прозвалась Русская земля», – писал легендарный летописец Нестор. Советские историки – и вновь не без идеологических соображений – в основном придерживались мнения, что слово – чисто славянского происхождения и едва ли не связано с обозначением цвета волос «русый»: светло-волосые славяне как бы противопоставляли себя народам степи. Есть и более экзотические версии – например, иранская, согласно которой это название, означающее «светлый», дали славянам некогда соседствовавшие с ними северные иранцы. Но как бы то ни было, название приживается именно как обозначение предков всех нынешних восточнославянских народов – и русских, и украинцев, и белорусов. Впоследствии, когда «русские» оказываются разделены между несколькими государства-

ми (сам Кйев со второй половины 14 века оказывается в составе сперва Великого княжества Литовского, а затем Речи Посполитой), это название сохраняется как этноним — появляются Литовская Русь и Московская Русь. (...)

(<http://rusplt.ru/society/drevnost-ukrainskoy-gosudarstvennosti-25800.html>)

Zadania a úlohy

1. Zistite si potrebné údaje a napíšte cestopisnú reportáž o putovaní z krajiny Varjagov do Konštantínopolu.
2. Popíšte výhody a nevýhody rozdeľovania údelov. Porozmýšľajte, čo viedlo opakovane kyjevské kniežatá k takémuto kroku.
3. Prerozprávajte legendu o výbere viery sv. Vladimírom. Porovnajte ju so satirickou básňou *Krst svätého Vladimíra* od K.H. Borovského (<http://www.sesity.net/elektronicka-knihovna/krest-svateho-vladimira.pdf>).
4. Urobte fiktívne interview s Jaroslavom Múdrym o jeho sobášnej politike a vzťahu k manželom a manželkám svojich príbuzných.
5. Aké boli príčiny rozpadu Kyjevskej Rusi?
6. Prečítajte publicistický text «Древнерусская курица» a usporiadajte polemickú diskusiu na tému „Kyjevská Rus, alebo Staroruský štát (vplyv politiky na interpretáciu histórie)“.

2 | ÚDELNÁ ROZDROBENOST'

V období rozpadu sa spomedzi celého množstva kniežactiev (Kyjevské, Černigovské, Haličské, Smolenské, Polocké, Rostovsko-Suzdaľské, Riazanské, Novgorodské, Vladimírsko-Volynské a i.) postupne sformovali **3 mocenské centrá**, pričom pre každé z nich je charakteristický odlišný vývoj.

Ruské kniežatstvá (pol. 12. stor.)

Haličsko-volynské kniežatstvo

Najvýhodnejšie podmienky pre úspešný rozvoj malo územie juhozápadnej Rusi: vzhľadom na vzdialenosť od stepných národov sa jednalo o veľmi husto osídlené územie, profitujúce z obchodu so susedným Poľským a Uhorským kráľovstvom. V priebehu 12. storočia sa tu formujú dve kniežatstvá – Haličské (centrum v meste Halič) a Volynské (Vladimír), ktoré sú v roku 1199 spojené pod spoločnou vládou **Romana Mstislaviča**. Po jeho smrti, za jeho maloletých synov Daniela a Vasil'ka, dochádza k posilneniu moci bojarov, formuje sa oligarchická monarchia: moc je v rukách Bojarskej Rady, ktorá volí a odvoláva kniežatá, schvaľuje jeho rozhodnutia, riadi štátny aparát. Haličsko-volynské kniežatstvo zažíva rozkvet za vlády **kniežaťa Daniela** (získal od rímskej kúrie titul „kráľ“); neskôr je začlenené do Litovského veľkokniežatstva.

Vladimírské kniežatstvo

Na severovýchode Rusi, medzi riekami Volgou a Okou sa formuje Rostovsko-Sudaľské kniežatstvo (s hlavným mestom vo Vladimíre): jeho prvým samostatným kniežaťom bol syn Vladimíra Monomacha – **Jurij Dolgorukij**. V jeho pozývacom liste černigovskému kniežaťu z roku 1147 je prvý krát spomínaná Moskva – tento rok sa považuje za rok jej založenia. Jurij Dolgorukij podriadil svojmu vplyvu Novgorod, dobyl Kyjev a získal i titul kyjevského kniežaťa.

K posilneniu moci dochádza za jeho syna **Andreja Bogol'ubského** (1157-1174), ktorý si podrobil susedné kniežatstvá a v roku 1169 vyplenil Kyjev. Zrušil prerogatívu Kyjeva na veľkokniežací titul, ktorí prisúdil sebe a svojím nástupcom – „veľkoknieža vladimírské“. Andrej obmedzil moc dedičného bojarstva: všetka moc je sústredená v rukách kniežaťa a Kniežacej rady, začína sa formovanie „služobnej šľachty“. Jeho brat **Vsevolod Jurievič** (1176-1212) si podriaduje Novgorod (ten je prinútený prijímať za kniežatá „správcov“ z Vladimíru – t.j. príbuzných kniežaťa), Smolenské, Riazanské kniežatstvo. Na druhej strane, vďaka značnému počtu potomkov (prídomok „veľké hniezdo“) dochádza k drobeniu samotného kniežatstva na viacero úde-

lov (za jeho synov na 5, za vnukov až na 12 kniežatstiev; najstarší vždy získava titul vladimírskeho veľkokniežaťa a mesto Vladimir).

Novgorodská krajina

Na severe Rusi si dominantné postavenie zachováva jedno z najstarších slovanských miest – **Novgorod**, ktorý si podrobuje severské národy a ovláda značné územie – „Novgorodskú krajinu“. Novgorod profituje z výhodnej polohy na obchodných cestách: riečnymi cestami je spojený s Baltom, s ostatnými kniežatstvami a dôležitými mestami; tvorí spojovací uzol Rusi so západnou Európou. Z hľadiska charakteru politickej moci hovoríme o „**novgorodskej republike**“: kniežacia vláda je silne obmedzená v prospech bojarov a kupcov, silnú moc si zachováva „ľudové zhromaždenie“ – „veče“; pri nástupe na trón bolo každé knieža povinné zmluvne sa zaviazat', že nenaruší miestne poriadky, nemalo právo zavádzať dane a získavať pozemky, kniežacia družina bola vylúčená zo správy mesta; veče volilo spomedzi bojarov správcu – „posadnika“, bez ktorého nesmelo knieža o ničom rozhodovať ani súdiť, veliteľ armády – „tisícnik“ (rovnako rozhodoval súdy v obchodných veciach), povolávalo a vypudzovalo kniežatá, vykonávalo súd. Napriek nutnosti určitých ústupkov si v priebehu 12. storočia uhájili nezávislosť od silného susedného vladimírskeho veľkokniežatstva. V 12. storočí sa vzmohol **Pskov**, ktorý získal nezávislosť na Novgorode a uplatňoval podobné zriadenie.

Mongolské výboje

Začiatkom 13. stor. prenikajú do Zakaukazska a čiernomorských stepí prvé vojenské výpravy Džingischánových vojsk. K prvej zrážke ruských kniežat s Mongolmi dochádza k v roku **1223** na rieke **Kalke**, ktorá končí porážkou spojených rusko-poloveckých vojsk. V roku 1236 začína vnuk Džingischána – **chán Batu** – veľké ťaženie na západ: spustošil Povolžské Bulharsko, 1237 – vpadol do Riazanského kniežatstva (dobil a vypálil Rianzaň), 1238 – vyplienil Vladimir, Moskvu a Suzdaľ, v rozhodujúcej **bitke na rieke Sití** (4.3.1238) zahynulo vladimírske veľkoknieža Jurij

Vsevolodovič, v roku 1240 – obľahol a dobyl Kyjev, vtrhol do Haličsko-Volynského kniežatstva, porazil vojská uhorského a na Morave i českého kráľa. Akcie na ruskom území oslabili nápor Tatárov na Európu, po moravskom víťazstve sa vrátili do povolžských stepí, kde pri ústí Volgy založili **Saraj** ako centrum Zlatej Hordy (1243).

Zlatá horda

Ruské kniežatstvá (s výnimkou Novgorodu) sa dostali do závislosti na Zlatej Hordě («Золотая Орда»): táto závislosť mala v počiatkových rokoch charakter pustošivých vpádov, no neskôr sa obmedzila len na ekonomickú a vojenskú podriadenosť, t.j. platbu dane a pomoc pri vojenských akciách. Chán Zlatej hordy udeľoval jednotlivým kniežatám „splnomocnenie“ vládnuť – „**jarlyk**“, a rovnako i „veľkokniežací jarlyk“: pôvodne sa jednalo o splnomocnenie na vládu nad Vladimírskym veľkokniežatstvom, postupne bolo spojené i s právom vyberať dane od ostatných kniežatstiev a trestať ich za neposlušnosť voči Hordě (čo veľkokniežatá využívali/zneužívali pri posilňovaní vlastnej moci).

Podľa mongolských zvykov bola **reorganizovaná štátna správa** (posilnenie moci kniežaťa), zavedené **dvorské obrady a móda** (bašmak – topánka, kaftan – dlhý kabát, kušak – opasok, kolpak – kužeľovitá čapica), uskutočnený daňový súpis obyvateľstva, zavedené poštové a preprahacie stanice a i. Ústretový postoj voči pravoslávnejmu duchovenstvu (bolo oslobodené od daní) zabezpečil promongolským kniežatám **lojalitu cirkvi** (spojené i s negatívnym prijatím obsadenia Konštantínopolu križiakmi).

Alexander Nevský

V čase mongolských výbojov z juhovýchodu a východu sa sever ruského územia dostal pod **tlak nemeckých a švédskych križiakov**. Hlbšiemu prenikaniu križiakov na územie Polockej a Novgorodskej krajiny zabránili víťazstvá novgorodského kniežaťa Alexandra Jaroslaviča – 15.7.1240 pri ústí **Nevy** porazil švédske vojsko (získal prídomek „Nevský“), 5.4.1242 na zamrznutom **Čudskom jazere** rozdrvil Rád nemeckých križových rytierov.

Алексáндр Нёвский и Даниíл Гали́цкий – по чьему́ пути́ пойдёт Рýсская цивилизáция?

То положéние, в котóром Рýсский мир оказал́ся в XXI вéке, сýльно напоминает XIII вéк. Пéред нáми сто́ит всё тот же вопрóс: кудá идт́и? И всё так же нас мánит к себé Зáпад, обеща́я золотые горы́ за интегра́цию в "цивилизо́ванный мир"

(...)

В XIII вéке éти два возмо́жных пути́ для Рýси олицетвори́ли собо́ю два вели́ких князья́ – Алексáндр Нёвский и Даниíл Гали́цкий. Оба - потóмки Влади́мира Мономаха, по-сво́ему ви́девшие б́дущее Рýси. Но поско́льку Русь не могла́ сража́ться одновре́менно на два фрóнта – прóтив татар и прóтив Зáпада, предстоя́ло выби́рать. И дво́е сильне́йших рýсских князёй тогó вре́мени сде́лали éтот вы́бор по-разному́. Даниíл Гали́цкий вы́брал Зáпад, Алексáндр Нёвский – Восто́к, и с его́ по́мощью реши́л защища́ться от Зáпада.

(...)

В отл́ичие от Даниíла Гали́цкого Алексáндр Нёвский, пожа́луй, не доби́лся при жи́зни столь блестя́щих и шу́мных резу́льтатов. Одна́ко глубо́кая и послéдовательная рабóта Алексáндра Нёвского привела́ к вели́ким послéдствиям в б́дущем, несмот́ря на огран́ченные историко-географи́ческие возмо́жности. Даниíл имёл в своём распоря́жении благоприя́тные да́нные. Испо́льзуя он подде́рку Орды́ прóтив Зáпада, он мог бы утверди́ть правосла́вие в восто́чной и центра́льной Евро́пе. Но он оши́бся.

Алексáндр Нёвский же оказал́ся прав. Он оказал́ся прав как правосла́вный христиани́н, ни на йóту не поступи́вшись ве́рой и не пойдя́ ни на какие́ конта́кты с ерети́ками-латиня́нами. Ведь татары́ несли́ ра́бство́ тéлу, но не ду́ше. Латинский Зáпад, как и сего́дня, тогдá покуша́лся на саму́ рýсскую ду́шу. Поэто́му Алексáндр Нёвский вы́брал еди́нственно ве́рный путь – защи́титься от за́падной агресси́и, да́же подпа́в в политическое подчи́нение Орде́. Ведь у татар не́ было стро́йной монотеистическо́й религи́озной систе́мы, она́ носила́ скорее́ нра́вственный ха́рактер. И éта приви́вка оказа́лась спаси́тельной для Рýсского наро́да. Смирéнно склони́в го́лову пéред несокруши́мой тогдá татарско́й си́лой, Русь укрепля́лась в свято́й правосла́вной ве́ре, получа́я на то разреше́ние от тех же татар. Веротерпи́мость была́ одним из гла́вных заветóв Чингисха́на. И́менно на ней до сих пор зи́ждется вели́чие госуда́рства Росси́йского. И́менно в éтом притяга́тельность рýсских для всех сосе́дних наро́дов. И разве́ не поэ́тому Алексáндр Нёвский подчини́лся татарáм?

Само́ подчи́нение язы́чникам было́ для него́ унизи́тельным, но оно́ не мо́жет быть расценено́ и́наче, как по́двиг смире́ния. Э́то одна́ из гла́вных

христианских добродетелей, вовсе не означающая безразличия. Христианский подвиг не всегда есть мученичество внешнее, но иногда и внутреннее. Кротость в человеке - признак великой силы. И мы, ныне живущие русские, во многом обязаны этим Александру Невскому. Он живёт в каждом из нас. Поэтому мы никогда не сдавались, а всегда побеждали. Победим и в этот раз! (...)

(<http://www.nakanune.ru/articles/18839/>)

Zadania a úlohy

1. Opíšte život stredovekého ruského kniežaťa v každom z vyššie vymenovaných mocenských centier.
2. Napíšte článok o mongolských výbojoch v Európe.
3. V krátkom komentári zosumarizujte prínosy i negatíva podriadenosti ruských kniežatstiev Zlatej Horde.
4. Pokúste sa vžiť do postavenia ruského kniežaťa a zdôvodnite pred ordynským chánom, prečo by práve Vám mal byť udelený kniežací "jarlyk".
5. Porozmýšľajte, prečo Alexander Nevský uprednostnil mongolskú nadvládu pred zvrchovanosťou nemeckých križiakov. Ako by ste sa na jeho mieste zachovali Vy? Vyargumentujte svoju pozíciu.

3 | MOSKOVSKÁ RUS

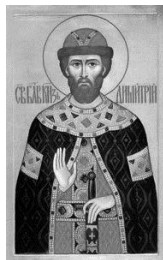
Moskovské kniežatstvo

Od druhej polovice 13. storočia dochádza k výraznému posilňovaniu Moskvy, ktorá sa za kniežaťa Daniila (syn Alexandra Nevského, 1261-1303) stáva samostatným kniežatstvom (1276) a po niekoľkoročnom spore o „vladimírsky jarlyk“ s Tverským kniežaťom za Ivana I. i sídlom veľkokniežatstva (1328).

Ľstivý a obratný **Ivan Danieľovič Kalita** (1325-1341; „kalita“ = vrece peňazí) získal na svoju stranu pravoslávnu cirkev (1326 – presun ruského metropolitu z Vladimíra do Moskvy), ktorá hrozbou kliatby donútila susedné kniežatá podrobovať sa vôli Moskvy a vďaka skorumpovaniu chána a jeho okolia dosiahol značný vplyv v centre Zlatej hordy. V roku 1328 spustošil Tverské kniežatstvo a získal pre seba titul vladimírského veľkokniežaťa a **právo vyberať pre Hordu daň** z celého ruského územia: Moskva sa stala akýmsi „diplomatickým“ centrom Ruska, nakoľko Ivan ako jediný knieža mal priamy kontakt s Hordou; Moskva si rovnako prisvojovala časť financií určenej Mongolom, ktoré, spolu s vojenským „potláčaním protitatarského odboja“, využívala na rozširovanie svojho územia (kúpou i priamou anexiou) a vplyvu. Za Ivana I. rovnako prestali pustošivé nájazdy na ruské územie, čo však bolo dané skôr oslabením samotnej Hordy, než diplomatickým úspechom, nakoľko za jeho nástupcov sa mongolské vpády obnovili.

Ďalší rast moci moskovského kniežatstva je spojený s vládou **Dmitrija Donského** (1359-1389), ktorý donútil uznať dominanciu Moskvy Tver, Riazan' i Nižný Novgorod. S jeho menom sa spája i legendárne **víťazstvo ruských vojsk nad mongolským vojvodom Mamajom na Kulikovom poli (8.9.1380)**, ktorá ukázala, že je možné poraziť Tatárov, „ak všetky sily ruského ľudu budú svorné a jednotné“. Už o dva roky nato nový chán Tochtamiš obľahol a vypálil Moskvu, ktorá obnovila svoju podriadenosť Horde.

Za Dmitrija Ivanoviča sa formuje i nový – dedičný – princíp prechodu moci: odkázal Moskovské i Vladimírské kniežatstvo svojmu najstaršiemu synovi (a zaplatil chánovi aby udelil jarlyk práve jemu), no dynastickým sporom sa mu i tak nepodarilo zabrániť – napr. jeho vnuk Vasilij II. (1425-1462) bol oslepený (prídomok „Temný“) a bojoval o moc takmer 20 rokov.

„Zbieranie ruských zemí“

Koncom 14. storočia dochádza k celkovému **úpadku Zlatej Hordy**, jednotlivé úlasy sa osamostatňujú, mongolské kniežatá bojujú navzájom o moc; výrazné oslabenie Hordy spôsobili aj útoky Tamerlána na jej územie. V priebehu 15. storočia sa postupne rozpadá na viacero nezávislých chánstiev: Kazanské (vtok Kamy do Volgy), Nogajská horda (medzi Volgou a Uralom), Krymské chánstvo (vo vazalskom pomere k Turkom).

Oslabenie Hordy vo svoj prospech využívajú moskovské kniežatá, ktoré si **upevňujú svoje postavenie** a rozširujú závislosť ostatných kniežatstiev na Moskve («*собиравие пыцких земель*»). Prekonanie rozdrobenosti si vyžaduje i rozvíjajúca sa širšia obchodná výmena, ktorú vyvolalo odstránenie uzavretosti jednotlivých kniežatstiev. Podporu centralistických snáh vyjadruje i cirkev, ktorá je zainteresovaná v posilnení moci moskovského kniežat'a, nakoľko si po odmietnutí Florentskej únie (v r. 1439 dohodnuté zjednotenie ortodoxnej a katolíckej cirkvi) a páde Konštantínopolu (1453) hľadá nového silného ochrancu.

Ivan III. (1462-1505)

Za jeho vlády boli k moskovskému veľkokniežatstvu pripojené takmer všetky kraje severovýchodnej Rusi, po viacerých sporoch si v roku 1479 definitívne podriadil Novgorod (veľkoknieža získal neobmedzenú moc, veľa bolo zrušené, správu mesta vykonávajú im dosadení kniežací námestníci, značná časť pozemkov prešla do držby veľkokniežat'a, viacero významných rodov bolo násilne presídlených), v r. 1485 vojensky pripojil Tverské a podriadilo sa mu i Riazanské kniežatstvo. Od tohto roku v oficiálnych dokumentoch používa titulatúru „**vládca celej Rusi a veľkoknieža vladimírsky, moskovský, novgorodský, pskovský, tverský, jugorský, permský a ďalších zemí**“.

Ivan III. využil rozdrobenosť Zlatej Hordy a odmietol naďalej platiť Mongolom daň: k priamemu vojenskému stretnutiu ruských a „tatárskych“ vojsk sústredených na rieke **Ugre (1480)** nedošlo, nakoľko sa mongolské vojsko po čase stiahlo – tento moment je považovaný v ruskej historiografii za „koniec „tatárskej poroby““ («*монголо-татарское иго*»). Zlatá Horda je krátko nato definitívne rozbitá krymskými Tatármi, na dolnom toku Volgy vzniká z jej zvyškov Astrachánske chánstvo.

K moskovskému štátu boli za Ivana pripojené i viaceré severské a povolžské národy, Kazanské chánstvo na krátku dobu tiež uznalo svoju vazalskú závislosť od Moskvy; po vojne s Litvou (1500-1503) bola k Moskve pripojená i časť bývalého černigovského kniežatstva.

Veľkokniežacia moc

V súvislosti so „zjednocovaním ruských zemí“ sa dominantná moc sústreďuje v rukách **veľkokniežaťa**, bývalé miestne kniežatá sa stali veľkokniežacími **bojarmi** (týkalo sa to i tatárskych feudálov), najurodzenejší z nich sa stali členmi veľkokniežacej dумы (akejsi vládnej rady). Pre osadzovanie všetkých funkcií je rozhodujúci pôvod (**„mestničestvo“** – pre každú funkciu sú stanovené určité požiadavky na urodzenosť); funkcie sú často dedičné. Na spravovanie rozličných odvetví štátnej správy vznikli tzv. **Prikazy**, bolo vytvorené centralizované velenie vojska, budované delostrelectvo. V roku 1497 bol spísaný jediný **„Sudebník“**, t.j. zbierka zákonov, správny a súdny poriadok; tento stanovoval i jediný prípustný termín, kedy mohli roľníci meniť svojho pána (týždeň pred a po Jurajovom dni – 26.11.), pri prechode k inému pánovi musia zaplatiť vlastníkov pozemkov za ich dovtedajšie užívanie.

Od Ivana III. sa ruský vládca začína pokladať za priameho nástupcu byzantských cisárov (mal za manželku neter posledného cisára Sofiu Paleolog), čo symbolizuje i prebratie **dvojhlavého orla** do znaku Moskovského kniežatstva a korunovačný obrad s tzv. **monomachovou čiapkou** (podľa legendy ju Vladimir Monomach dostal od byzantského cisára Konštantína Monomacha).

Moskva – tretí Rím

„Zbieranie ruských zemí“ Moskvou je zavŕšené synom Ivana – **Vasilijom III.** (1505-1533), kedy je k Moskve definitívne pripojený Pskov, Riazan a Smolensk. Počas jeho vlády je mníchom Filofejom sformulovaná nová ideológia rodiacej sa samovlády – **teória o Moskve ako „tretom Ríme“** («*Москвѣ — третій Рим*»).

Послание старца Филофея к Великому князю Василию

Даже от вышней и от всемогущей, всё в себе содержащей, десницы божьей, которой царі царствуют и которой великие славятся и могучие, возвещают праведность твою, пресветлейшего и высокопрестольнейшего государя великого князя, православного христианского царя и владыки всех, браздодержателя святых божьих престолов, святой вселенской соборной апостольской церкви пречистой Богородицы, честного и славного её Успения, который вместо римского и константинопольского владык воссиял. Ибо старого Рима церковь пала по неверию ереси Аполлинария, второго же Рима, Константинова-града, церковные двери внули агарян секірами и оскордами рассекли. И вот теперь третьего, нового Рима, державного твоего царства святая соборная апостольская церковь во всех концах вселенной в православной христианской вере по всей поднебесной больше солнца светится.

Так пусть знает твоя державность, благочестивый царь, что все православные царства христианской веры сошлись в едином твоём царстве: один ты во всей поднебесной христианам царь. И следует тебе, царь, это блюсти со страхом божьим, убойся бога, давшего тебе это, не надейся на золото, и богатство, и славу: всё это здесь собирается и здесь, на земле, остаётся. Вспомни, царь, того праведного, который, скипетр в руке и царский венец на своей голове нося, говорил: «Богатству, что притекает, не отдавайте сердца», и сказал премудрый Соломон: «Богатство и золото не в сокровищнице познаётся, но когда помогает нуждающимся»; апостол же Павел, ему следуя, говорит: «Корень всякому злу – сребролюбие», – и велит отказаться, не возлагать надежды и тем более сердца на него, но уповать на всё дающего бога. Ибо вся твоя к богу чистая вера и любовь – к божьим святым церквям; да и ещё, царь, соблюди две заповеди, ведь в твоём царстве не осеняют люди себя правильно знамением святого креста. И о них заранее провидевший это апостол Павел говорил: «Прежде писал вам, ныне же с плачем говорю о врагах креста Христова, им же конечная погибель». (...)

«Это ж тебе написал, любя, и призывая, и моля благодатью божьей, что переменишь ты скупость на щедрость и немилосердие на милость. Утешь плачущих и рыдающих день и ночь, избавь обиженных из рук обижающих. «Не обижайте, – сказал господь, – малых сих, верующих в меня, ибо ангелы их видят всегда лик отца моего, который на небесах». «Блажен, – сказал, – призревший нищего и убогого, в день страшный спасет его господь». Господь сохранит его, и оживит его, и ублажит его на земле, и не предаст его в руки врагов, господь тебе в помощь.

И если хорошо урядишь своё царство – будешь сыном света и жителем горного Иерусалима, и как выше тебе написал, так и теперь говорю: храни и внимай, благочестивый царь, тому, что все христианские царства сошлись в одно твоё, что два Рима пали, а третий стоит, четвертому же не бывать. И твоё христианское царство другим не сменится, по слову великого Богослова, а для христианской церкви сбудется блаженного Давида слово: «Вот покой мой во веки веков, здесь поселись, как пожелал я того». Святой Ипполит сказал: «Когда увидим, что Рим осаждён персидскими войсками и персы вместе со скифами идут на нас с боем, тогда несомненно поймём, что то Антихрист». Пусть же бог миром, любовью, многолётнем и здоровьем, молитвами пречистой богоматери и святых чудотворцев и всех святых – преисполнит твоё державное царствование!

Ivan IV. (1533-1584)

Po smrti Vasilija III. (1533) sa miesto trojročného cároviča Ivana vlády ujíma jeho matka **Jelena Glinská**, po jej otrávení (1538) moc prechádza do rúk Bojarskej rady, v ktorej samotnej prebiehajú boje jednotlivých rodov o moc nad mladým cárom.

16.1.1547 sa 17 ročný Ivan IV. ujal vlády a bol **korunovaný za „cára a veľkoknieža celej Rusi“**. Obdobie vlády Ivana IV. sa zvykne členíť na dve obdobia, ktorých medzníkom je rok 1560. Po potlačení povstania proti zlovôli rodu Glinských, bol na čelo štátnej správy postavený Alexej Adašev, ktorý spolu s dvorným kňazom cára Silvestrom, kniežaťom Andrejom Kurbskym a metropolitom Makarijom vytvorili **„Vybranú radu“** (tiež „Blízka Duma“), ktorej sa podarilo presadiť celý rad reforiem: zrušenie vyživovania úradníkov na miestne náklady (od r. 1555 námestníkov nahradili volení starostovia a sudcovia), centrálny výber štátnych dôchodkov (daní a poplatkov), reorganizáciu štát-

nej správy – od roku 1549 sa zvolávajú **Zemskije sobory** (zástupcovia jednotlivých tried), r. 1550 je vydaný nový „**Sudebnik**“ (potvrdil právo sedliakov odchádzať od zemepána len na Juraja), r. 1551 – **Stoglav**, t.j. stanovy pravoslávnej cirkvi, v roku 1555 sa reformuje vojenská služba – každý statok je povinný dodať určený počet vyzbrojených vojakov (v závislosti od jeho veľkosti) a i.

Ivanova armáda zaznamenáva úspechy i v dobývaní územia: po troch ťaženiach proti Kazanskému chánstvu je 2.10.1552 **dobytá Kazaň** a postupne pacifikované celé okolité územie, v roku 1556 je obsadený Astrachán, Ivanovi sa podriaďuje sibírsky chán Jediger (platba dane), na zabezpečenie južných hraníc (pred nájazdmi krymských Tatárov) sa buduje opevnená línia, tzv. Tulská záseková línia, pozdĺž ktorej vznikajú kozácke stanice (dediny, osady). V **Livónskej vojne** s Rádom nemeckých rytierov Ivan spočiatku získava Narvu, Derpt, Jurijev (1558), no po rozpade Livónska sa jeho územia zmocňuje Švédsko i Poľsko a vojna sa predlžuje.

Opričnina

Neúspech v livónskej vojne, spolu s posilňovaním autokratických tendencií Ivana IV., má za následok rozpad „vybranej rady“: v roku 1560 je Adašev vyslaný z Moskvy, Silvester poslaný do kláštora, r. 1564 – ušiel do Litvy knieža Kurbskij. V snahe o úplné sústredenie moci vo svojich rukách, ako i o likvidáciu bojarskej (reálnej i imaginárnej) opozície Ivan IV. zavádza **štátom organizovaný teror** proti všetkým „cárovým nepriateľom“, tzv. opričninu (1565-1572), i vďaka ktorej získava v histórii prídomek „Hrozný“.

Опричнина

В начале 1565 года Иван Грозный покидает Москву, оставляя после себя две грамоты. В первой грамоте царь обращается к митрополиту, говоря о том, что всё духовенство и боярство замешаны в государственных изменах. Эти люди желают только иметь больше земель и расхищать цар-

скую казню. Второ́й гра́мотой ца́рь обра́щался к лю́дям, гово́ря о том, что его́ причи́ны отсу́тствия в Моско́ве связа́ны с де́йствиями боя́р. Сам же ца́рь напра́вился в Алекса́ндрову слобо́ду. Ту́да, под влия́нием жи́телей Моско́вы, бы́ли напра́влены боя́ре для того́, что́бы верну́ть ца́ря в сто́лицу. Ива́н Гро́зный согла́сился верну́ться, но то́лько при усло́вии, что он по́лучит безусло́вную вла́сть казни́ть всех враго́в госуда́рства, а та́кже созда́ть но́вый строй в стране́. Э́та систе́ма называ́ется опри́чнина: Её су́ть в разделе́нии всех зе́мель страны́ на «Опри́чнину» – зе́мли, кото́рые ца́рь изыма́ет в своё со́бственное (госуда́рственное) управле́ние и «Зе́мщину» – зе́мли, кото́рыми продо́лжали пра́вить боя́ре.

В ка́честве опри́чных зе́мель бы́ли вы́браны ча́сть террито́рии Моско́вы, Косто́мы, Во́логды, Можáйска и не́которых друго́х горо́дов. Ме́стные жи́тели, кото́рые не вош́ли в госуда́рственную програ́мму опри́чнины, бы́ли вы́нуждены поки́нуть э́ти зе́мли. Как пра́вило, им предоста́вля́лась зе́мля в са́мых отдалённых глуби́нках страны́. Та́кие де́йствия ца́ря бы́ли встре́чены и́скренним недово́льством боя́р. Зажи́точные семе́йства, кото́рые прё́жде акти́вно высказы́вали своё недово́льство де́ятельностью Ива́на Гро́зного, те́перь ста́ли ещё́ акти́внее вести́ свою́ борьбу́, для восстано́вления своёй бы́лой мо́щи. Для противоде́йствия э́тим си́лам бы́ло со́здано специа́льное воённое подразде́ление «опри́чники». Их основна́я зада́ча, по распо́ряжению само́го ца́ря, заклю́чалась в том, что́бы «грызть» всех изме́нников и «выметáть» изме́ну из госуда́рства. И́менно отсю́да и пош́ли те си́мволы, кото́рые непосредственно связа́ны с опри́чниками. Ка́ждый из них носил у седла́ своёй ло́шади соба́чью го́лову, а та́кже метлу́. Изначáльно их числó составля́ло 1000 челове́к. Э́ти лю́ди составля́ли та́йную поли́цию ца́ря, кото́рая подчиня́лась непосредственно главе́ госуда́рства, и кото́рая наводи́ла в стране́ ну́жный поря́док: опри́чники уни́чтожа́ли и́ли отпра́вляли в ссы́лку всех люде́й, кото́рые бы́ли заподо́зрены в изме́не госуда́рству. Во главе́ опри́чников сто́ял Мали́ота Скура́тов.

Ива́н Гро́зный стреми́лся все́ми си́лами укрепить́ свою́ вла́сть, вла́сть самодерж́ца. Он для э́того де́лал всё. И́менно по́этому гла́вный уде́р опри́чнины бы́л напра́влен на тех люде́й и те гру́ппы люде́й, кото́рые могли́ реáльно претендо́вать на ца́рский трон. В резу́льтате опри́чнины усе́лилась вла́сть ца́ря и ре́зко сократи́лось влия́ние боя́р на госуда́рственные де́ла. С друго́й сторо́ны привела́ к си́льному эконо́мическому упа́дку страны́.

(<http://istoriarusi.ru/car/oprichnina-ivana-groznogo-kratko.html>)

Po vpádoch krymského chána a vypálení Moskvy, kedy sa preukázala faktická neschopnosť opričného vojska bojovať s reálnym nepriateľom, bola opričnina zrušená.

Samotná livónska vojna skončila prímerím s Poľskom (1582) a so Švédskom (1583) bez akýchkoľvek ziskov. Za Ivana IV. sa začína s **podmaňovaním západnej Sibíri** – ťaženie žoldnierskych kozákov atamana Jermaka za Ural (1581), **rozvíjajú sa obchodné styky** s Perziou, Bucharou, Azerbajdžanom (Rusko kontroluje celý tok Volgy); od r. 1553 – cez Biele more s Anglickom.

Vymretie Rurikovcov

Hlbokú krízu, ktorú mal na svedomí charakter druhej polovice vlády Ivana IV., ešte prehĺbilo vymretie vládnucej dynastie Rurikovcov.

Nakoľko po smrti Ivana IV. nastupuje na ruský trón jeho slabomyseľný syn **Fiodor** (1584-1598), reálna moc sa sústreďuje v rukách jeho príbuzných a ďalších vplyvných bojarov, spomedzi ktorých sa do popredia dostáva cárov švager – Boris Godunov. Tento sa prejaví ako schopný politik, keď sa mu podarí obmedziť vplyv starej dedičnej šľachty, posilniť cirkevnú autoritu Moskvy **zriadením samostatného ruského patriarchátu** (v r. 1589 je zvolený prvý ruský patriarcha – Jov (Jób)), prehĺbiť vzájomné styky so zahraničím (posielal študentov do zahraničných škôl), po vojne so Švédskom (1590-95) opäť získať pobrežie Fínskeho zálivu a Ladožského jazera. V roku 1597 dochádza k utuženiu nevoľníctva, keď sa každý slobodný roľník, ktorý si prenajímal pôdu, resp. pracoval u niekoho dlhšie ako 6 mesiacov stával jeho nevoľníkom.

Boris Godunov (1598-1605)

Po smrti Fiodora zvolil Zemský snem Borisa Godunova za cára, nakoľko posledný potomok Ivana IV. – **Dmitrij**, za nie celkom vyjasnených okolností, zahynul v **Ugliči** ešte v r. 1591. Väčšinu obdobia vlády Godunova sprevádzali klimatické katastrofy, následkom ktorých bola neúroda, hladomor, cholera,

a sedliacke vzbury (1601-1603), ktoré využívali vo svoj prospech i viaceré významné rody, nespokojné so svojim postavením. Rast všeobecnej nespokojnosti sa nepodarilo zmierniť ani otvorením cárskych sýpok, ani zásahmi proti odbojnej opozícii (napr. najstarší z rodu Romanovcov bol poslaný do kláštora, kde prijal meno Filaret a pod.). Mnohí v katastrofách videli „boží trest za vraždu nevinného Dmitrija“.

Smuta

V roku 1603 sa v Poľsku objavil zbehnutý mních Grigorij Otrepiev, ktorý sa vyhlásil za zachráneného Dmitrija: **Lžidimitrij I.** získal, za sľub pokatolíčiť Rusko a odstúpiť Poľsku Smolensk a Severský (Černigovský) kraj, podporu poľského kráľa Žigmunda III. a v r. 1604 vťahol do Ruska. V apríli 1605 Boris Godunov náhle umiera: zvyšky cárskych vojsk prechádzajú pod vedením Petra Basmanova k Lžidimitrijovi, v Moskve vypuklo povstanie a Godunovov syn Fiodor je i s matkou zabitý. V júni 1605 vstúpil Lžidimitrij do Moskvy a bol spolu s manželkou Marínou Mnišek korunovaný.

O necelý rok, 17.5.1606 vypuklo v Moskve bojarské sprisahanie na čele s **Vasilijom Šujským**; pri pokuse o útek Lžidimitrij I. zahynul a Šujský bol vyhlásený za cára (1606-1610). Tomu sa podarilo ešte úspešne potlačiť **kozácke povstanie Ivana Bolotnikova**, no novej poľskej intervencii (ťaženie Lžidimitrija II.) už nedokázal čeliť – Moskvu síce hlavné sily **Lžidimitrija II.** nedobili, no mnohí bojari (jeho metropolitom sa stal Filaret) prebehli do jeho opevneného tábora pri osade Tušino – „**tušinský cár**“ („tušinský zlodej“). Vasilij Šujský sa obrátil na pomoc na švédskeho kráľa Karola IX., ktorí mu za územné ústupky poskytol vojenskú „pomoc“, vďaka čomu začali ruské územie pustošiť i švédske vojská (neskôr sa Švédi dohodli s poľským kráľom, anektovali južné pobrežie Fínskeho zálivu a pokúšali sa dobyť Novgorod).

Na jeseň 1609 začala priama poľská intervencia do Ruska: poľský kráľ obľahol Smolensk; po zavraždení Lžidimitrija II. „tušinskí bojari“ uzavreli 4.2.1610 dohodu so Žigmundom III. o uznaní jeho syna **Vladis-**

Iava ako ruského cára. V júli sa im podarilo vyvolať v Moskve povstanie, zosadiť Vasilija Šujského a internovať ho do Poľska, utvoriť dočasnú sedemčlennú bojarskú vládu («*Семибоярщина*»), ktorá pristúpila k dohode s Poľskom a vpustila do mesta poľské jednotky. Na základe dohody mal poľský kráľovič prestúpiť na pravoslávie, poľský kráľ sa za syna zaviazal súdiť len podľa zákona, a ponechať „zákonodarnú i súdnu“ moc v rukách Bojarskej Dudy. Samotný Vladislav nikdy nebol za ruského cára korunovaný, nakoľko sa proti poľskej intervencii zmobilizovali viaceré vrstvy spoločnosti.

Už koncom r. 1610 proti Poliakom ostro vystúpil **patriarcha Germogen**, r. 1611 bola organizovaná **prvá domobrana** riazanským vojvodom Prokopom Lapunovom (šľachta a kozácke vojská); úspešnejšia bola domobrana združujúca širšie vrstvy obyvateľstva – domobrana na čele s novgorodským kupcom **Kuzmom Mininom** a kniežaťom **Dmitrijom Požarským**, ktorí v auguste 1612 obľahli Moskvu; 24.10.1612 sa Poliaci vzdali, Vladislav ušiel a vznikla dočasná vláda na čele s Požarským. Tento deň je od roku 2005 štátnym sviatkom – **Deň národnej jednoty** (*День народного единства*, 4. 11.).

Ив́ан Сусáнин. Пóдвиг и легенда

Арсéний Замостья́нов

«Ни оди́н ца́рский дом не начина́лся так необыкновенно́, как нача́лся дом Рома́новых. Его́ нача́ло бы́ло уже́ пóдвиг любви́. Послéдний и низший пóдданный в госуда́рстве принёс и положи́л свою́ жизнь для того́, чтобы́ дать нам ца́ря, и сею́ чисто́ю жéртвою связа́л уже́ неразрывно́ госуда́ря с пóдданным», – это́ слова́ Го́голя.

Этот послéдний пóдданный – крестья́нин Ив́ан О́сипович Сусáнин, ключевáя фигу́ра самодержáвной идеоло́гии. (...)

Имя́ Ив́ана Сусáнина в Росси́и изве́стно ка́ждому, но о его́ жи́зни сохрани́лись лишь отрывочные и тумáнные све́дения. Правосла́вные – в о́собенности костромичи́ – почита́ют ге́роя, но в отвéт на изве́чный вопрóс о канониза́ции звучи́т резóнное: «Нужно́ изуча́ть, иссле́довать биогра́фию мученика. Мы должны́ побóльше о нём узна́ть...».

Как было дело? Обратимся к официальной версии – на которой воспитывали всех Романовых.

В феврале 1613-ьего польский отряд рыскал по костромскому краю в поисках Михаила Романова и его матери, инокини Марфы. Они намеревались пленить или уничтожить реального русского претендента на московский престол. А, может быть, хотели захватить его, чтобы требовать выкупа. По легенде, которая передавалась из поколения в поколение в домнинском приходе, будущий царь, узнав о приближении поляков, бежал из села Домнина и оказался на выселках, в доме Сусанина. Крестьянин поощрял его хлебом и квасом и укрыл в овинной яме, забросав её головешками и горелой ветошью.

Поляки налетели на дом Сусанина и принялись пытаться старика. Он Михаила не выдал. Найти его с собаками полякам не удалось: головешки перебивали человеческий запах. Охмелевшие враги изрубили Сусанина – и ускакали прочь. Михаил и выбрался из укрытия и, в сопровождении крестьян, отправился в Ипатьевский монастырь.

Более известна другая трактовка событий. Неподалеку от Домнина поляки встретили сельского старосту Ивана Сусанина и приказали ему показать дорогу до села. Сусанин успел послать в Домнино своего зятя – Богдана Сабина – с указанием снаряжать Михаила Романова в Ипатьевский монастырь. А сам повёл поляков в противоположную сторону – на болота. Его пытали и казнили – но именно подвиг Сусанина позволил Михаилу невредимым добраться до Ипатьевского.

Похоронили Сусанина сначала в родном селе, а через несколько лет перенесли прах в Ипатьевский монастырь – который стал символом спасения династии. Правда, эту версию частенько подвергают сомнению – есть несколько предположительных могил Ивана Сусанина. А десять лет назад археологи (не в первый и, наверное, не в последний раз) обнаружили место гибели Сусанина...

(<http://www.pravmir.ru/ivan-susanin-podvig-i-legenda/>)

Prví Romanovci

V januári 1613 sa v Moskve zišiel **Zemský snem**, ktorý 21.2.1613 zvolil za cára **Michaila Romanova** (1613-1645), 16 ročného syna „tušinského metropolitu“ Filareta (ten bol po návrate z poľského zajatia r. 1619 zvolený za patriarchu a stal sa prakticky spoluvládcom). Švédsko i Poľsko sa ešte pokúsili zmeniť situáciu, no r. 1615 bol švédsky Gustav Adolf pri Pskove porazený a na základe Stolbovského mieru

(1617) sa Švédi stiahli z Novgorodskej oblasti, no udržali si celé pobrežie Fínskeho zálivu. V roku 1618 bol odrazený poľský útok na Moskvu a na základe Deulinského príméria Poľsko získalo Smolensk s príľahlým územím a černigovský kraj; na základe mieru z r. 1634 si tieto územia podržalo, no Vladislav sa zriekol všetkých nárokov na ruský trón.

Povolanie Michaila Romanova za cára (A. D. Kivšenko)

Cirkevný rozkol

S vládou **Alexeja Michailoviča** (1645-1676) je spojená veľká cirkevná reforma patriarchu Nikona, ktorou sa snažil odstrániť rozdiely v ortodoxných obradoch (zjednotiť obrady ruské a byzantské) a prísnejšie podriaďovať cirkevnú organizáciu najvyššej cirkevnej moci, t.j. sebe. Pod vedením Grékov a kyjevských mníchov došlo k všeobecnej **revízii cirkevných kníh a obradov**, napr. bol upravený počet poklôn pred oltárom, prežehnávanie sa dvoma prstami bolo nahradené trojprstým. Nikon sa snažil využiť zdanlivej cárskej slabosti (Alexejovi sa hovorilo „tichý cár“) a dosiahnuť nadradenosť cirkevnej moci nad svetskou, no cár zorganizoval cirkevný snem, kde nechal Nikona odsúdiť dvoma gréckymi patriarchami a ako mnícha poslať do kláštora na severe. Cirkevná reforma mala za následok najväčší **rozkol v ruskej pravoslávnej cirkvi**: od oficiálnej cirkvi sa odčlenili tzv. staroverci (najznámejší z nich bol protopop Avakum).

Припоєнені України

Алексей rovnako šikovne využil mocenské ambície kozáckeho atamana **Bohdana Chmel'nického**, ktorý sa opakovane dostával do konfliktu s Poľskom o limity tzv. registrovaného (t.j. legálneho) kozáctva: 8.1.1654 v **Perejaslavli** „Rada predstaviteľov ukrajinského kozáctva“ (*«Переяславская рада»*) v prítomnosti moskovských poslov uznala nad sebou „zvrchovanosť“ ruského cára, pričom Ukrajina dostala právo mať vlastnú správu s voleným Hajtmanom. Po následnej vojne s Poľskom (1654-1667) Moskva získala nazad Smolensk, ľavý breh Dnepra (**Andrusovské prímerie**) i Kyjev (podľa prímeria na 2 roky, po mierovej zmluve z r. 1686 – na večné časy).

Насілу не быть мілу

В чьм смысл событий, происходивших на западных границах Русского царства в середине и во второй половине XVII века? Добровольно ли объединились два славянских народа – русский и украинский? Какую роль присоединение сыграло впоследствии в судьбе каждого из них? (...) Чтобы досконально разобраться в теме, мы решили пригласить к разговору специалиста «с той стороны» – историка, писателя, профессора, директора Центра украиноведения Киевского национального университета имени Шевченко (2000 - 2007 годы), специалиста по истории украинского казачества Владимира Сергийчука.

Если говорить о присоединении Украины к России, то, как вы считаете, какие временные рамки охватывает этот процесс?

Сам процесс присоединения начинается после Переяславской рады, потому что всё, что было до того, – это обращения по поводу предоставления Украине военной помощи против Польши. В этих обращениях содержались воззвания дипломатического характера: мы готовы идти под единого православного царя и так далее, но главное условие – это военный союз, потому что благодаря военной помощи Москвы Хмельницкий и казацкая старшина рассчитывали на победу над Польшей и утверждение того украинского государства, которое возрождалось на Приднепровье через триста лет после падения Галицко-Волинского княжества. Так вот, начиная с июня 1648-ого года Богдан Хмельницкий многократно обращался с подобными просьбами о помощи, но царь Алексій

Михайлович не только не предоставил её сам, но и удерживал от таковой и Войско Донское, к которому посылали своих послов по этому поводу украинские казаки. Таким образом, в моём понимании, вопрос присоединения Украины начинается после Переяславской рады, когда украинцы присягнули на верность царю, не имея на руках никакого документа, который гарантировал бы им выполнения обязательства Алексея Михайловича сохранить все права и обычаи украинского народа, как об этом торжественно заявлял московский посол Василий Бутурлин.

Ведь когда казаки потребовали от Бутурлина, чтоб он присягнул от имени царя на том, что все давние права и вольности украинского народа будут сохранены, Бутурлин ответил, что царь своим холопам не присягает. Мол, «за великого государя веру учинити, николи не бывало и впредь не будет; и ему, гётману, и говорить было о том непристойно, потому что всякой подданный повинен веру дати своему государю». Для украинского казачества это было удивительным, потому что в предыдущие времена, когда польский король подписывал какие-то соглашения с украинцами, он присягал и подтверждал клятвенно права подданных. На это Бутурлин отвечал: «польские короли подданным своим чинят присягу, и тово в образец ставить непристойно, потому что те короли неверные и не самодержцы...».

То есть украинцы наперёд ставились в ранг, который был совсем другим, чем раньше, при польских королях. Не на то они рассчитывали, когда обращались к единовёрному православному царю за помощью. Правда, Бутурлин убедил казачьих старшин присягнуть: мол, наш царь справедливый, добрый, вы к нему обращайтесь после того, как присягнете как подданные, и он удовлетворит все ваши просьбы. Поэтому мы сегодня должны констатировать: на Переяславской раде не принято было никакого документа; соответственно, никакого договора тогда никто не подписывал.

А как же «мартовские статьи»?

«Мартовские статьи» – это следствие того документа, что создавался уже на следующий день после присяги Богдана Хмельницкого, старшины, посполитых, мещан на верность царю. А самих статей в январе и феврале 1654-ого года ещё не было.

(...)

Далее: все пять лет – с 1648-го по 1653-й – Хмельницкий просил военной помощи от Москвы. Да, есть запись в «мартовских статьях», что московское войско в количестве трёх тысяч ратников будет стоять на границе с Украиной, готовое в любой момент оказать помощь против поляков.

Но это войско почему-то оказалось в Кіеве. Не в Путивле, на границе, а в Кіеве, на монастырских огородах Софії Кіевской. Почему возле Софії? Оказывается, митрополит кіевский Сильвѣстр Косов и духовенство не присягнули на верность царю. И это войско вместо того, чтобы помогать Украине освобождаться от поляков, выходит, наблюдало за кіевскими монахами.

Получается, оккупационное войско.

Да. И, стало быть, это ответ на вопрос, какой документ поехал из Переяслава в Москву и какой вернулся обратно. Но я так понимаю, что Хмельницкому в итоге, быть может, и не нравилось, что было подписано, но даже на этих условиях он соглашался. У него не было выхода, и он верил единовѣрному православному царю.

К началу 1654 года Хмельницкий оказался в очень тяжелой ситуации. И тут надо поднимать вот какой вопрос: почему на протяжении с июня 1648-ого года до Зѣмского Собора в октябре 1653-ьего года московский царь не отзывался на просьбы Хмельницкого помочь единовѣрному православному украинскому народу против католической Польши?
(...)

(<https://lenta.ru/articles/2013/11/15/ukraine/>)

Zadania a úlohy

1. Vytvorte televíznu reportáž o priebehu Kulikovskej bitky.
2. Nájdite informácie o sv. Sergejovi Radonežskom a objasnite jeho vplyv na politiku moskovského kniežatstva.
3. Charakterizujte prostriedky, akými moskovské kniežatá realizovali zjednocovaciu politiku.
4. Napíšte reportáž z vojenského tábora Ivana III. pri Urge r. 1480.
5. Na konci XV. – zač. XVI. storočia došlo ku sporom v rámci pravoslávnej cirkvi, ktorý sa dotýkal i vzťahu cirkvi a svetskej moci. Pokúste sa zrekonštruovať polemiku medzi „josifľanmi“ a „zavolžskými starcami“.
6. Vyhľadajte si podrobnejšie informácie o teórii Moskvy ako tretieho Ríma; nájdite paralely jej uplatňovania v novodobej histórii.
7. Zoznámte sa s filmom Sergeja Ejzenštejna Ivan Hrozný. Napíšte článok o zákaze premietania jeho druhej časti v období vzniku.

8. Urobte interview s Maľutom Skuratovom o podstate a poslaní opričniny.
9. Napíšte článok o vražde Dmitrija Ivanoviča v Ugličí:
a) pre seriózne noviny, b) pre bulvárne periodikum.
10. Predstavte si seba ako "pracovníka tlačovej agentúry" na začiatku 16. storočia. Vytvorte noticky na tému „*V Moskve opäť nový cár*“.
11. Napíšte analytickú správu o rozporoch medzi cirkevnou a svetskou vrchnosťou za vlády Alexeja Michailoviča.
12. Prečítajte si článok na s. 35, závery účastníkov interview skonfrontujte s historickými faktami.

Peter Veľký (1682-1725)

Po skone chorľavého bezdetného **Fiodora** (1676-1682) sú, po krvavých peripetiách, za cárov vyhlásení obaja jeho nedospelí bratia – **Ivan V.** (slabomyseľný) a Peter (syn z 2. manželstva); praktickú moc drží v rukách ich sestra **Sofia** ako regentka. V auguste 1689, využijúc neúspechy krymských výprav, sedemnásťročný Peter pomocou svojich prívržencov preberá moc a Sofiu posielajú do kláštora.

Peter I. je dodnes považovaný za jedného z najvýznamnejších ruských vládcov, vďaka nemu sa z Ruska stalo svetové impérium. Nový cár si uvedomoval potrebu hlbokých vnútorných reforiem vo všetkých oblastiach života krajiny (vojsko, obchod, štátna správa, financie a i.), nakoľko sa ruská zaostalosť neblaho podpisovala na vojenských neúspechoch. V roku 1697, v snahe nadviazať užšie spojenectvo so západoeurópskymi štátmi a získať zahraničných odborníkov, vysiela do Európy „**Veľké posolstvo**“. Podľa tradovanej legendy sa ho účastní inkognito i sám pod menom Peter Michajlov a dáva sa najímať na prácu v holandských i anglických lodeniciach (Zaardam, Amsterdam, Londýn). Po svojom predčasnom návrate, vyvolanom povstaním strelcov (1698), svoju pozornosť, nakoľko sa mu nepodarilo získať spojencov pre vojnu proti Turecku, sústreďuje na konflikt so Švédskom, ktorý prerastie do dlhotrvajúcej **Severnej vojny (1700-1721)**.

Великое Посольство Петра I

Пётр I считал, что Россия сильно отставала в своём развитии от западно-европейских стран, царь открыто признавал это. Желая перенять европейский опыт, модернизировать страну и найти союзников в борьбе против Османской Империи, он снаряжает в Европу Великое посольство.

Во главѣ посольства стоял Франц Лефорт и опытные дипломаты Фёдор Головин и Прокóпий Вознесѣнский. Проходило это событіе в 1697 – 1698 годах. Весной 1697-ого года, посольство, состоящее из 250 человек, отправилось в Европу. Предстояло посетить Англию, Голландию, Австрию, Венецию, Ватикан и другие европейские державы.

В составе Великого посольства было 35 молодых дворян, ехавших учиться морскому делу, среди них, под именем бомбардира Петра Михайлова, был сам царь Пётр I Алексеевич. Первыми крупными городами, которые посетили русские, были Рига и Кёнигсберг. Губернатор Риги не разрешил русскому царю осмотреть крепость и другие достопримечательности города. Пётр в гнѣве назвал Ригу проклятым местом.

Дальше путь посольства лежал в Курляндию, где Петра ждал радóшный приём. Это был первый заграничный выезд русского монарха. Почти мѣсяц гостил он у курляндского герцога Фридриха Казимира, который проявил максимальную любезность и предупредительность. Фридрих пытался склонить Петра к союзу против Швеции, однако царя из Россіи, пока, интересовали лишь союзники в борьбѣ с Турцией. Дальше путь Великого посольства лежал через Германские государства.

Пётр I отделился от посольства и отправился в Нидерланды, в Амстердам, где пробыл четыре мѣсяца. Позже он тайно поступает на службу в корабельную верфь, где получает аттестат плотника–корабѣла. Великое посольство побывало и в Голландской Гааге, где ознакомилось с деятельностью высших органов власти страны – Генеральными штатами.

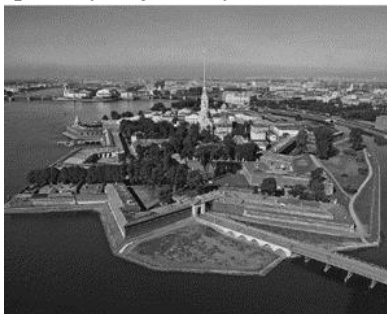
В январѣ 1698-ого года Пётр I прибывает с великим посольством в Англию. В Англии, он посещает верфи, ведѣт переговоры о заключѣнии союза против Турции, а так же присутствует на заседаниях англійского парламента. В концѣ апрѣля 1698-ого года он срóчно отправляется в Австрию. Союз Россіи, Пóльши, Австрии и Венеции против турков распался.

Из Вены, Великое посольство должно было отправиться в Венецию, но в день отъезда 15-ого июля 1698-ого года, пришлó сообщѣние об очередном стрелѣцком бунте. Пётр I поспешил в Москву, по пути он встретился с Августом II. Август II неплохо обрисовал Петру перспективу войны против Швеции, изгнание их из Балтики, и утверждѣние Пóльши и Россіи в этом регионѣ.

(<http://www.ote4estvo.ru/sobytiya-xvi-xviii/110-velikoe-posolstvo-petra-i.html>)

Okno do Európy

Po porážke od mladého Karola XII. pri Narve (1700) uskutočňuje rozsiahlu reorganizáciu armády: namiesto šľachtickej jazdy a streleckej pechoty zavádza nové dragúnske a pešie pluky, doplňovanie armády regrútskymi odvodmi (za každých 20 usadlostí – 1 doživotný regrút), manufaktúrna výroba je koncentrovaná na potreby vojska, vytvára sa centralizovaný systém koordinácie zásobovania a i. V r. 1702 je dobytý Nöteborg (premenovaný na Šlisselburg; otvára východ z Ladožského jazera), v r. 1703 – takmer celé Livónsko a územie pri ústi Nevy, kde Peter zakladá **Sankt-Peterburg** (v roku 1712 ho vyhlasuje za hlavné mesto). Po porážke pri **Poltave (27.6.1709)** Karol XII. uteká do Turecka, Rusko postupne získava celé pobrežie Rižského a Fínskeho zálivu: na základe Nysadského mieru (1721) sa jeho súčasťou stala časť Karélie s Vyborgom, Ingria, Estónsko (s Narvou a Revalom), Livónsko (s Rigou). V r. 1721 Senát (najvyšší štátny orgán) slávnostne vyhlásil Petra I. za Imperátora. Rusko sa stáva aktívnym aktérom európskej politiky (A.C. Пушкин: *«Пётр прорубил окно в Европу»*).

Petrove reformy

S Petrom Veľkým je spojovaná i rozsiahla **reforma štátnej správy**: najvyšším orgánom po cárovi sa stáva Vládnuci senát (1711), Príkazy sa reformujú a vznikajú výkonné kolégiá (1718), územie Ruska je rozdelené na 8 gubernií (1708), neskôr 50 provincií (1719); po smrti patriarchu Adriána (1700) Peter vzal majetok patriarchátu pod štátnu kontrolu (zoštátnil), kňazi i mníši sa stali platenými zamestnancami štátu, v r. 1721 bolo na riadenie cirkevných záležitostí zriadené Duchovné kolégium, to neskôr premenované na Najsvätejší vládnuci Synod. Pokračuje v snahách svojich predchodcov (za Fiodora bolo definitívne zrušené „miestničstvo“), ruší odmeňovanie šľachty pozemkami, ale zavádza platené funkcie – dedičnú šľachtu nahradzuje služobnou, pričom postup kariérneho rastu vo vojenských i občianskych funkciách je presne sta-

novený **Tabuľkou hodností**. Peter je tiež „otcom“ ruskej tajnej polície – v r. 1695 zakladá na vyšetrovanie politických zločinov **Preobražen-ský príkaz**, od r. 1718 sa týmto zaoberá Tajná kancelária. V oblasti priemyslu a obchodu podporuje rozvoj manufaktúrnej výroby: povoľuje manufaktúram kupovať dediny i so sedliakmi, z ktorých sa stávajú priemyselní nevoľníci (1721), podporuje výstavbu hutných závodov na Urale.

V r. 1722 vydáva **zákon o nástupníctve** (svojho syna Alexeja nechal za zradu popraviť), podľa ktorého si svojho následníka vyberá vládnucci monarcha. Sám však túto možnosť využiť nestihne: keď v r. 1725 náhle zomiera otázka následníctva ostáva nevyriešená.

Vedomosti

16. decembra 1702 vydal Peter I. cársky výnos o vydávaní tlačeneho periodika zameraného na propagáciu cára, jeho reforiem, diplomatických a vojnových úspechov: „... *чтобы те чертежи и книги напечатаны были к славе нашему, великого государя, нашего царского величества превысокому имени и всему нашему российскому царству меж европейскими монархи цветущей, наивышей похвалы и общей народной пользе и прибытку*“.

САНКТЪ ПЕТЕРБУРГЪ.

ВЪ ДОМОСТИ

Изъ рѣма 29 Іюля.

Папа намбрень вѣспелуцы бхатъ,
еже онъ обыкъ чинитъ вѣ Месляцѣ
Августѣ. Врачи его всячески ста-
раются чтобъ его отъ того отпаритъ,
а онъ выслушавъ ихъ многожды отомъ
своособвою прилѣжностію, сказалъ
имъ, что искусство и обыкновеніе

18

имѣютъ

Prvým redaktorom Vedomostí sa stal riaditeľ novozriadeného Tlačového dvora Fiodor Polikarpov. Pôvodne vychádzali v Moskve ako **Ведомости Московского государства** (neskôr Ведомости Московские), od roku 1711 ako Российские ведомости súbežne v Moskve i v Sankt-Peterburgu, od roku 1719 len v hlavnom meste. Nemali stabilný formát (pôvodne 1/12 listu), náklad ani periodicitu, do februára 1710 boli tlačené staroslovanskou cyrilikou, neskôr tzv. občianskym písmom («гражданкой») – cyrilika sa využívala už len na zdôraznenie dôležitých správ, rovnako ako farebná tlač (prvý odsek listu Petra I. o víťazstve nad Švédmi pri Poltave bol tlačný rumelkou). Po smrti Petra Veľkého (1725) postupne

zanikajú, novinová tlač prechádza do výlučnej kompetencie Akadémie vied a neskôr i Moskovskej univerzity.

Obdobie palácových prevratov (1725-1762)

Po smrti Petra dôležitú úlohu v rozhodovaní zohráva dvorská služobná šľachta, favoriti a obľúbenci, ktorí majú vplyv na výber nového monarchu a snažia si zabezpečiť svoje rozhodujúce postavenie. Tak za **Kataríny I.** (1725-1727, manželka Petra I.) je faktická moc sústredená v Najvyššej tajnej rade, ktorú tvoria vplyvní zástupcovia starých rodov (Dmitrij M. Golícyn, Ivan A. Dolgorukij) i za Petra povýšené osoby (Alexander D. Menšikov a i.); tejto podliehali ako Senát, tak i kolégiá. Po krátkej vláde vnuka Petra I. – 12 ročného **Petra II.** (1727-30; ním vymiera rod Romanovcov po meči), je Najvyššou radou na trón povolaná kurlandská vojvodkyňa **Anna Ivanovna** (1730-1740; dcéra brata Petra I. – Ivana), ktorá je donútená akceptovať tzv. **Mitavské podmienky**, obmedzujúce autokratickú vládu monarchu (všetky rozhodnutia musia byť so súhlasom rady). Po nástupe na trón ich (s podporou palácovej gardy) vyhlásila za neplatné, Radu zrušila a jej členov potrestala; skutočná moc sa presunula do rúk jej obľúbencu Birona („**bironovščina**“). Za svojho nástupcu určila novonarodeného syna svojej netere, ktorý bol po jej smrti ako **Ivan VI.** (3 mesačné dieťa) vyhlásený za cára, po sprisahaní proti regentovi Bironovi bola za vladárku vyhlásená jeho matka – **Anna Leopoldovna** (1741), no už 25.11.1741 počas gardového sprisahania boli Anna i Ivan uväznení (za Kataríny II. bol r. 1764 Ivan zavraždený) a za cárovnú vyhlásená dcéra Petra I. – **Alžbeta I.** (1741-61).

Alžbeta za svoju podporu udelila šľachte nové výsady a prakticky sa dištancovala od štátnych záležitostí. Za jej panovania sa Rusko aktívne zapojilo do sedemročnej vojny proti Prusku (na strane Márie Terézie): v roku 1760 ruské vojská obsadili Berlín, no po jej smrti jej synovec, ako nový cár **Peter III.** (1761-1762), uzavrel s Fridrichom II., ktorého obdivoval, prímerie. Reakciou

na všeobecnú nespokojnosť s vládou Petra III. bol prevrat gardových dôstojníkov, ktorý 28.6.1762 priviedol na trón jeho manželku Sofiu Anhalt-Zerbstskú – Katarínu II.

Katarína II. Veľká (1762-1796)

Katarína vošla do ruských dejín ako osvietenecská panovníčka a bola považovaná za jednu z najvzdelanejších žien svojej doby: dopisovala si s Voltairom a francúzskymi encyklopedistami, napísala autobiografické Zápisky, vydávala viaceré časopisy («*Всякая всячина*» a pod.), v ktorých publikovala svoje články. V čase panovania Kataríny II. vznikali po celom Rusku zdravotnícke zariadenia, školy, imperátorka založila prvé ústavy pre vzdelávanie žien, v r. 1783 bola založená **Ruská akadémia pre štúdium rodného jazyka**, na čele ktorej bola kňažná A. R. Daškovová.

Osvietenecské reformy

V oblasti vnútornej politiky sa na jednej strane snažila **posilniť samoderžavie** a obmedziť moc vyššej aristokracie a gardy: napr. r. 1763 odobrala Senátu zákonodarné funkcie a zmenila ho na súdnu a kontrolnú inštanciu. V r. 1764 bola vytvorená Komisia pre vypracovanie nových zákonov, pričom samotná cárovná vydala **Inštrukcie**, inšpirované osvietenecskými ideálmi, ktorými sa komisia mala riadiť. Pod zámenkou začiatku vojny s Tureckom ju r. 1768 rozpustila. V r. 1775 Katarína uskutočnila rozsiahlu reformu miestnej správy: vzniklo 50 gubernií, tieto boli delené na újazdy na čele s kapitánmi, t.j. policajnými náčelníkmi a porotcami, ktorých spomedzi seba volili šľachtici (organizovaní v šľachtických združeniach); rovnako bola obmedzená kozácka samospráva na ukrajinských územiach a zničené zvyšky Záporožskej Seče. Na druhej strane za jej vlády došlo k ďalšiemu posilneniu šľachty, keď na začiatku vlády zákonom o „slobode šľachty“ zrušila povinnú službu šľachticov v armáde a v občianskych úradoch, a r. 1785 „**Darovacou listinou**“ garantovala právo šľachty na držanie pôdy a nevoľníkov, ako i jej ďalšie výsady (oslobodenie od telesných trestov, od dane

z hlavy a i.). Zosilnenie nevoľníctva vyvolalo viaceré roľnícke vzbury, najväčšou z nich bolo povstanie pod vedením **Jemeliana Pugačova** – „**roľnícka vojna**“ (1773-1775).

Prístup k Čiernemu moru

Katarína II. úspešne pokračovala v zahraničnej politike Petra I.: v snahe zabezpečiť Rusku bezpečný prístup k Baltskému a Čiernemu

moru spočiatku **podriadila Poľsko** ruskému vplyvu, neskôr využila jeho vnútorné problémy a pripojila značnú časť jeho územia k Rusku (3 delenia – spolu s Habsburskou monarchiou a Pruskom), po viacerých vojnách s Tureckom (1768-1774, 1787-1791) **získala kraje medzi Dneprom – Dnestrom – Južným Bugom, Krym (Tavridu), Novorusko**, právo slobodnej plavby po Čiernom mori a cez čiernomorské úžiny Bospor a Dardanely. V rusko-tureckých vojnách sa naplno prejavili vojenské schopnosti vynikajúcich vojvodcov tzv. **katarínskej gardy**: Grigorija A. Potemkina, Alexandra V. Suvorova, Michaila I. Kutuzova, admirála Fiodora F. Ušakova, a i.

Po vypuknutí Francúzskej revolúcie (1789) došlo v Rusku k zastaveniu všetkých reformných pokusov, bolo zakázané cestovať do zahraničia, bol zavedený zákaz dovozu kníh, Rusko aktívne prijímalo francúzskych emigrantov, a prenasledovalo vlastných voľnomyšlienkárov (A. N. Radiščev, N. I. Novikov); v roku 1795 vstúpilo do protifrancúzskej koalície.

Pavol I. (1796-1801)

Po smrti Kataríny II. nastupuje na trón jej syn, ktorý vyvolal značnú nevôľu sklonom organizovať celý štát – ni i verejný život podľa vojenského vzoru, ako aj znovuzavedením **povinnej vojenskej služby šľachty**. Pokračuje vo vojne s Francúzskom (1799 – dobyté Korfu, Neapol, Rím, prechod Suvorova cez Aply), no dostáva sa do konfliktu s Rakúskom i Anglickom (Angličania obsadili Maltu a nechceli ju vrátiť Maltským rytierom,

ktorých veľmajstrom bol práve ruský cár, ten dal skonfiškovať všetky anglické lode a ich náklad v prístavoch); i za pomoci anglického veľvyslanca bol proti nemu zorganizovaný prevrat a v noci z 11. na 12. marca 1801 bol **zavraždený**.

Павел I трéбует реабилита́ции *Пётр Рома́нов*

12-ого ма́рта 1801-ого го́да в своём дворце́ был уби́т импера́тор Па́вел I. За вре́мя, прошедшее с убийства, о́браз Па́вла в исто́рии меня́лся – и всё бо́льше отдаля́лся от и́стинного портре́та импера́тора.

Не зна́ю, что напи́шут в еди́ном уче́бнике исто́рии об э́том импера́торе, но наде́юсь, всё же, напи́шут честнее́, чем дореволюцио́нные спра́вочники, кото́рые да́же егó убийству посвяща́ли обы́чно одну́, официа́льно одо́бренную, но лжи́вую строку́: «В ночь с 11-ого на 12-ого ма́рта 1801-ого го́да Па́вел скоропости́жно сконча́лся в ви́строенном им Миха́йловском дворце́». Действительно́ скоропости́жно. Действительно́ сконча́лся. Вот то́лько о том, как «благоро́дные» дво́ряне зве́рски изби́вали сапога́ми, ду́шили ша́рфом и би́ли табакёркой в ви́сок своего́ импера́тора – ни сло́ва.

Па́вел I – тот ре́дкий слúчай, когда́ официа́льный портре́т далёк от традицио́нного пара́дного портре́та, где оригина́л стара́ются хоть ка́к-то приукра́сить. Здесь всё с то́чностью «до наобо́рот»: тако́е впечатле́ние, что над холсто́м труди́лся не придво́рный живопи́сец, а Ку́крыниксы. На искове́рканном исто́рическом фо́не беспоща́дно подче́ркнуты курно́сый нос, безу́мный глаз, же́сткий воротни́к прýсского мунди́ра и карикату́рная по́за ма́ленького челове́чка, безнаде́жно стара́ющегося ви́гледеть ви́ше ро́стом.

Поднима́лся про́шлым ле́том по той са́мой ле́стнице, по кото́рой в ту ма́ртовскую ночь поднима́лись и загово́рщики. Э́то ле́стница – еди́нственный свиде́тель преступле́ния. Да́же ко́мнаты, где уби́ли Па́вла, уже́ нет. До 1917-ого го́да о Па́вле стара́лись забы́ть, как и о други́х скеле́тах в монархи́ческом шкафу́, а по́сле 1917-ого на́шу исто́рию интере́совали в основно́м кла́ссовые бо́й. Вот и оста́лся в на́шей па́мяти Па́вел хо́дчим анекдóтом. Или тогó ху́же: сумасше́дшим. Поэто́му и прошу́: е́сли уж мы пыта́емся сегóдня прове́сти не́кую ревизи́ю оте́чественной исто́рии, то на́до по-но́вому взгляну́ть и на фигу́ру Па́вла. Он уже́ давным-давно́ терпе́ливо сто́ит в оче́реди на реабилита́цию.

Вопросы возникают сразу же, как только от официоза переходишь к архивам. Один из воспитателей Павла – Порошин, чья высокая репутация не оспаривается никем, отмечал в своём дневнике:

«Если бы Его Величество человек был партикулярный и мог совсем предаться одному только математическому учению, то бы по остроте своей весьма удобно быть мог нашим российским Паскалем». Даже если допустить, что воспитатель не вполне объективен, всё равно очевидно, что хотя бы в этой области дела у молодого Павла шли не так плохо. Другой очевидец, гвардейский офицер Саблукóв: «Павел знал в совершенстве языки: славянский, русский, французский, немецкий, имел некоторые сведения в латинском, был хорошо знаком с историей и математикой; говорил и писал весьма свободно и правильно на упомянутых языках». Чтобы прилично выучить перечисленные выше языки, нужно быть либо способным, либо хотя бы трудолюбивым человеком, но уж точно не туповатым оболтусом, на что откровенно намекает, говоря о Павле, официальная история.

Самые добрые отзывы и в зарубежной прессе. После поездки Павла в Европу – в ту пору всё ещё наследника, незаконно лишённого матерью наследства. Газета «Меркур де Франс» пишет: «Русский князь говорит мало, но всегда кстати, без притворства и смущения и не стремясь льстить кому бы то ни было». Самое приятное впечатление Павел произвёл и на литераторов. Кстати, его приездом в Париж удачно воспользовался Бомарше. Благодаря его протекции французский король согласился прослушать чтение пьесы «Женитьба Фигаро». Оба знатных слушателя остались довольны. Так что крёстным отцом знаменитого Фигаро является Павел.

(...)

Если ко всем приведённым (и не приведённым, в силу формата статьи) свидетельствам отнестись с придирчивостью, то есть, все добрые слова о нём, как говорится, поделить на два, то и в таком случае «этот» Павел даже отдалённо не напоминает того Павла, о котором повествует русская история. Один образован, умен, весел, обладает тонким вкусом, любит Францию. Другой – недалёк, мрачен, злобен, пруссак по натуре. Самую справедливую оценку Павлу дал Василий Ключевский, кстати, обычно весьма строгий к русским государям. Как заметил историк: «Инстинкт порядка, дисциплины и равенства был руководящим побуждением деятельности этого императора, борьба с сословными привилегиями – его главной задачей».

(...)

http://www.aif.ru/society/opinion/pavel_i_trebuets_reabilitacii

Alexander I. (1801-1825)

Nový cár si bol vedomý potreby určitých reforiem, ktoré mali slúžiť ako prevencia pred prípadnou revolúciou v Rusku. V prvých rokoch jeho vlády si zachovával značný vplyv krúžok cárových „mladých priateľov“ (P. A. Stroganov, N. N. Novosiľcev, V. P. Kočubej, A. A. Čartorjanskij), ktorý tvoril „**Tajný výbor pre zostavovanie návrhov štátnych reforiem**“ («*Hezласный комитет*»): boli zrušené reštrikčné opatrenia z predchádzajúcej doby, oslabená cenzúra, prijaté nariadenie o „slobodných roľníkoch“, ktoré umožňovalo za výkup prepúšťať nevoľníkov, zriadené ministerstvá, uskutočnené školské reformy (r. 1804 bola zavedená autonómia univerzít, r. 1805 – založené Kazanská a Charkovská univerzita a i.).

Alexander obnovil priateľské spojenectvo s Anglickom a spolu s Rakúskom a Pruskom vstúpil do **protinapoleonovskej koalície**, kde však nedosiahol žiadnych významnejších úspechov (2.12. 1805 – porážka pri Slavkove, 1807 – pri Friedlande). V **júni 1807 v Tylzite** uzavrel s Napoleonom spojeneckú mierovú zmluvu, uznal jeho výboje a pripojil sa ku „kontinentálnej blokáde“ proti Anglicku.

„Tajný výbor“, vystupujúci proti spojenectvu s Napoleonom bol rozpustený; dôverným radcom cára a štátnym tajomníkom sa stal profrancúzsky **M. M. Speranskij**. V rámci „veľkej obnovy“ (nazval ju „perestrojkou“) navrhoval, vo svojom *Úvode k zbierke štátnych zákonov* (1609), povolať do Štátnej dумы majetných ľudí (bez ohľadu na ich spoločenské postavenie): všetci majitelia nehnuteľností mali voliť oblasťnú (volostnú) dumu, tie – zástupcov do okresných, okresné – do gubernských a tie zasa do Štátnej dумы; bez Štátnej dумы a Štátnej rady by nebolo možné ustanoviť žiaden zákon, výkonná moc mala byť v rukách ministrov zodpovedných Štátnej dume. Alexander všetky plány na konštitučnú reformu zamietol, len v r. 1810 utvrdil Štátnu radu, menovanú cárom (ako poradný zbor – existovala do 1906).

Spojenectvo s Napoleonom Alexander využil na získanie ďalšieho územia: po vojne so Švédskom (1808-1809) získal **Fínske veľkokniežatstvo**, vo vojne s Tureckom (1806-1812) nakrátko obsadil podunajské

knížatstvá, získal Besarábiu a Turecký súhlas s protektorátom nad Gruzínskom (pripojené ešte v r. 1801). V r. 1811 vrcholila rozpory s Napoleonom ohľadne poľskej otázky, nedodržovania colnej blokády a pod.

Vlastnenecká vojna r. 1812

12.(24.) júna 1812 Napoleonova „**Veľká armáda**“ začala ťaženie do

Ruska («*Отечественная война 1812 года*»), pri ktorej ruské velenie (**Michail I. Kutuzov**) zvolilo taktiku spálenej zeme: po ústupe do vnútra krajiny a nerozhodnej bitke pri **Borodine (26.8. (7.9))**, sa Napoleonovi podarilo obsadiť Moskvu. Tú zachvátili požiare (dodnes sa vedú spory o ich príčine), Alexander odmietol všetky mierové

návrhy, 6.10. sa Napoleon z Moskvy začal sťahovať, pričom bol (útokmi pravidelnej armády i partizánskymi jednotkami) donútený ustupovať cez zničené územie. V januári 1813 vstúpila ruská armáda na územie Poľska a Pruska, zúčastnila sa v „bitke národov“ pri Lipsku (16.-19.10.1813) a v marci 1814 armáda spojencov na čele s Alexandrom I. vstúpila do Paríža.

Svätá aliancia

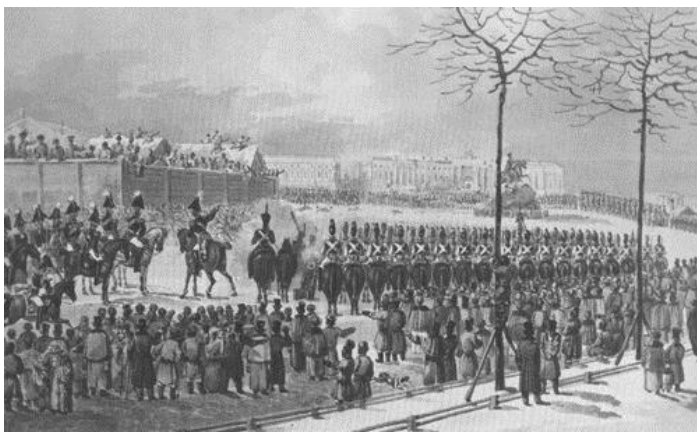
Na následnom Viedenskom kongrese (1814-1815), bolo Poľské kráľovstvo – „**Kongresovka**“ – na večné časy pripojené k Rusku (podľa „Konštitučnej charty“ sa cár stal dedičným kráľom Poľského kráľovstva, ktoré v jeho mene spravuje námestník, návrhy zákonov predložené cárom prerokúva snem kráľovstva). Rusko sa stalo jednou z rozhodujúcich veľmocí. Na návrh ruského panovníka bola sformovaná „**Svätá aliancia**“ («*Священный союз*») kontinentálnych panovníkov, ktorá mala za cieľ bojovať proti akýmkoľvek zmenám monarchistického štátneho poriadku, proti hrozbe revolúcií. Aliancia neskôr aktívne zasiahla v Taliansku, Španielsku, Uhorsku; Rusko si vyslúžilo prívlastok „**žandár Európy**“ («*жандарм Европы*»).

V samotnom Rusku sa po víťazstve nad Napoleonom začína vo vnútornej politike výrazne presadzovať cárov priateľ a radca, minister vojen-

stva A. A. Arakčejev (podľa neho je toto obdobie označované ako „**arakčejevčina**“): v spoločnosti dominuje samovoľnosť, krutosť, kontrola polície, úplatkárstvo, päťolízachstvo, podplácanie, náladové vymenovávanie a odvolávanie gubernátorov.

Decembrové povstanie

Po napoleonských vojnách sa v Rusku začínajú formovať mnohé tajné i polotajné spolky pokrokovej šľachty, ktoré „nachádzajú“ príčiny všetkých vnútorných neporiadkov v nevoľníctve a cárskom samoderžaví („Zväz spásy“, „Zväz blahobytu“, „Južný spolok“, „Severný spolok“). Tieto využijú nie celkom jasnú situáciu, ktorá vznikne v novembri 1925 po náhlej smrti Alexandra I. v Taganrogu, na vyvolanie povstania. **14.(26.) decembra 1925** členovia Severného spolku vyviedli na Senátne námestie v Sankt Peterburgu vojenské jednotky (3000 vojakov) v snahe zabrániť Senátu prisahať vernosť novému cárovi, kým ten neprislúbi krajine ústavu. Mikuláš (jeho starší brat Konštantín sa ešte za života Alexandra vzdal trónu) si prezieravo zabezpečil prisahu štátnych orgánov ešte v predošlú noc, nechal zatknúť vodcov povstania a zhromaždené vojsko rozstrieľať. 13. júla 1926 boli ideológovia a vodcovia decembrového povstania **P. I. Pestel', K. F. Rylejev, P. G. Kachovský, S. I. Muraviov-Apostol, M. P. Bestužev-Riumin** popravení, viacerí ďalší odsúdení na nútené práce na Sibíri. Do dejín Ruska navždy vošli pod menom „**dekabristi**“ («*декабристы*»).

Senátne námestie 14.12.1825 (Karl Kol'man)

Mikuláš I. (1825-1855)

Za vlády Mikuláša I. dochádza k upevneniu samoderžavia a celkovému zosilneniu policajno-byrokratického aparátu: je vytvorené **III.**

oddelenie cárskej kancelárie (1826), ktoré má za úlohu viesť politické vyšetrovanie, v r. 1836 je pri ňom vytvorená osobitá jednotka žandárov na vyšetrovanie a potláčanie akýchkoľvek antimonarchistických hnutí; štát posilňuje svoju kontrolu aj nad univerzitami – podľa nového univerzitného štatútu (1835) sú tieto podriadené dozorcovi učebných oblastí, sú zavedené uniformy, bohoslovie sa stáva povinným predmetom na všetkých fakultách, prístup k vyššiemu vzdelaniu je obmedzený majetkovým cenzom. Akousi štátnou ideológiou sa stáva „**teória oficiálnej národnosti**“ ministra osvety S. S. Uvarova – „**pravoslávie, samoderžavie, národnosť**“.

Slavjanofili a západníci

Okolo roku 1840 sa, ohľadom otázky historického smerovania a perspektív vývinu Ruska, vyhrávajú dva literárno-politické smery – slavjanofili a západníci: podľa slavjanofilov (A. S. Chomjakov, I. V. Kirejevskij, K. S. Aksakov, I. S. Aksakov, J. F. Samarin a i.) je pre Rusko charakteristická **svojrážna cesta vývinu**, ktorej základom má byť ruská dedinská občina; podľa západníkov (P. J. Čaadajev, I. A. Gagarin, V. S. Solovjov, I. S. Turenev, V. G. Belinskij, A. I. Gercen a i.) existujú **spoločné zákonitosti** vývinu s Európou, preto je pre Rusko životne dôležité **zblíženie** s vyspelými krajinami západnej Európy.

Krymská vojna

Za vlády Mikuláša I. Rusko definitívne dobíja Kaukaz, pomáha rakúskemu cisárovi spaciifikovať odbojné Uhorsko, no dostáva sa do sporu s Anglickom a Francúzskom o vplyv na upadajúcu Osmanskú ríšu, ktorý vyvrcholil Krymskou vojnou (1853-56). Následkom **Parížskeho mieru** (1856). Rusko stratilo svoje postavenie v európskej politike: bolo zbavené práva mať v Čiernom mori, ktoré je vyhlásené za neutrálne

územie, vojnové lode a na pobreží vojenské pevnosti, južná Besarábia pripadla Turecku.

Покрымсали Восьмь мифов о Крымской войне

160 лет наза́д, в февралé 1856-ого гóда, закончилась Крымская война́. Да́же по прошéствию полу́тора с лишним веко́в оди́н из крова́вейших междунаро́дных конфли́ктов опи́сывают мифологи́ческими кон-стру́кциями времён Энгельса и Пальмерсто́на. Мифы позапро́шлого сто-лétия оказа́лись чрезвычайя́но живу́чими. (...)

Война́ началась из-за стремлénия Никола́я к разделу Осма́нской им-перии

С 1853-ьего гóда Никола́й I шёл на обострénие отношénий с Түрцией, желая захватить черномóрские проли́вы, а то и присоеди́нить евро-пейскую часть Түрции. Ряд исто́риков прямо́ указы́вают на то, что то́чкой отсчёта конфликта ста́ло предложе́ние Никола́я I англи́скому послу́ Сей-муру от 9-ого января́ 1853-ьего гóда о разделе́ Түрции.

Исто́чники эту ве́рсию опроверга́ют: царь, напро́тив, заявиль, что на-ме́рен защища́ть формальную террито́риальную це́лостность Түрции на Балка́нах, равно́ как и принадле́жность ей Босфо́ра и Дарданелл. От бри-та́нской сторо́ны он хоте́л лишь гара́нтий того́, что Англия не отберёт у Түрции проли́вы. Вза́мен Никола́й I предлага́л Лóндону Египет и Крит: импе́ратор то́чно угада́л желáния бритáнцев, хотя́ и немно́го поскупился. В течéние 30 лет пос́ле этого́ Брита́ния захвати́ла Египет и Кипр, óстров покрупне́е Крита.

В бритáнском переска́зе говори́тся о намерении́ Никола́я устано́вить протекторáт над христиáнскими обла́стями европе́йской Түрции. Но царь неоднократно́ подчёркивал, что с 1830-ых годóв не плани́ровал присоеди-нять к Росси́и «ни вершкá земли́», объясня́я это́ прóсто: «Я ужé два рáза мог овладеть Константино́полем и Түрцией... Какие́ вы́годы от завое-ва́ния Түрции произошли́ бы для на́шей ма́тушки-то Росси́и?»

Бо́лее реалистично́ причи́ны войны́ опи́сывают по́здние за́падные исто́рики: Брита́ния и Фра́нция рассчи́тывали осла́бить влия́ние Росси́и на Евро́пу.

Росси́я была́ гото́ва к войне́ с Түрцией, но не с А́нглией и Фра́нцией

Мне́ние о том, что түрки были́ второсóртным противником, до сих пор преобладает. Шта́мп это́т сформиро́вался потому́, что с XIX-ого ве́ка все крупны́е вой́ны с түрками вели́сь то́лько Росси́ей, кото́рая их выигрывала.

Однако более внимательный анализ этих конфликтов не выявляет слабости Турции. Во всех русско-турецких войнах XIX-ого века соотношение потерь для русской армии было хуже, чем в войне 1812-ого года, но никто не называет армию Наполеона второсортной. Русско-турецкие бои Крымской войны производят такое же впечатление. На европейском театре русским не удалось одержать ни одной победы над турками. И в Закавказье турки показали себя чрезвычайно боеспособным противником: две крупнейшие победы над ними обошлись русским войскам в 15 и 17 процентов личного состава. Такой же процент потерь понесла от европейцев армия Меньшикова в разгроме при Альме.

(...)

«Солдаты с головой льва, офицеры с головой осла и генералы без головы»

Эту хлесткую характеристику русской армии времён Крыма выдали ещё французы, штурмовавшие Севастополь, и на первый взгляд она куда ближе к истине, нежели ходульное представления о том, что крепостническая Россия проиграла военно-технологическую гонку странам Запада.

В самом деле, многие решения русского генералитета вызывают недоумение. Меньшиков, имея в Крыму столько же солдат, сколько противник, собрал для битвы при Альме лишь часть из них, да и из тех половина всё сражение простояла на месте, не участвуя в бою. Не совсем понятно и то, почему он исключал вероятность высадки десанта союзников в сентябре 1854-ого года, из-за чего препятствовал укреплению Севастополя и даже организации элементарной морской разведки.

Однако теория «генералов без головы» имеет свои слабые места. Генералы Шильдер, Лидерс, Редигер, Дибич, Муравьёв, Бебутов и Завойко были исключительно компетентными, и служили они вовсе не у союзников. Все успешные сражения русской армии распределены на карте той войны вполне единообразно: вне европейской части страны. Всё это заставляло ещё дореволюционных историков (...) выдвигать мнение, что в среднем военные способности командира того времени были прямо пропорциональны расстоянию от его места службы до высшего руководства.

(...)

(<https://lenta.ru/articles/2016/02/21/crimean/>)

Alexander II. (1855-1881)

V snahe o anuláciu potupného Parížskeho mieru nový cár Alexander II. mení radikálne vektory dovtedajšej zahraničnej politiky („zrada Rakúska“ počas vojny) a nadväzuje užšiu spoluprácu s Pruskom, podporuje jeho zjednocovacie úsilie v Nemecku na úkor rakúskych ašpirácií. Po porážke Francúzska Pruskom pri Sedane v r. 1870 Rusko prestalo dodržiavať viaceré obmedzujúce ustanovenia Parížskej dohody, ich neplatnosť následne potvrdil, napriek odporu Anglicka i Londýnsky kongres veľmocí (1871). V r. 1873 vzniká aliancia troch cisárov (ruského, nemeckého a rakúskeho), no i naďalej vznikajú vážne spory s Rakúskom ohľadom **balkánskej otázky**.

„Zmarené víťazstvo“

V rokoch **1877-1878** vedie Rusko ďalšiu **vojnu s Tureckom**: na základe **San-Stefanského mieru** získava Rusko územie pri ústí Dunaja, Turecko muselo uznať nezávislosť Srbska, Čiernej Hory a Rumunska, vzniká Bulharské kniežatstvo. Pod tlakom Anglicka a Rakúska sa na **Berlínskom kongrese** (1878) závery tohto mieru revidovali: Bosnu a Hercegovinu okupovalo Rakúsko-Uhorsko, Bulharsko bolo rozdelené na dve časti – na severe vzniklo autonómne Bulharské kniežatstvo, juh (Východná Rumélie) ostal časťou Turecka, južná časť ústia Dunaja bola postúpená Rumunsku, Rusku sa vrátila južná Besarábie, Batumi a Kars. V ruskom tábore prevládlo sklamanie zo „zmareného víťazstva“, ktoré sa neskôr prejavilo v ráznom odklone od dovtedajších spojencov v prospech francúzsko-anglického spojenectva.

Liberalizačné reformy

Vo vnútornej politike je obdobie vlády Alexandra II. charakteristické rozsiahlou reformnou činnosťou v oblasti zemskej a mestskej správy

(vznikli voliteľné zemstvá a mestské rady), súdnictva (zaviedli sa verejné súde, ústne vyšetrovanie a vypočúvanie na súde, porotné súde, zmierčie súde a i.), školstva (univerzity získali širokú autonómiu, zaviedla sa voliteľnosť rektora, dekanov, profesorov, školy mali právo nakladať s financiami podľa svojho uváženia), armády (bola zavedená šesťročná všeobecná všestavovská vojenská povinnosť mužov starších ako 21 rokov), bola zrušená predbežná cenzúra tlače a kníh (1865).

Zrušenie nevoľníctva

Za najdôležitejšiu reformu alexandrovského obdobia je považované zrušenie nevoľníctva. Na základe cárskeho manifestu z **19.2.1861** a Nariadenia o úprave pomerov roľníctva sa každý roľník stal **osobne slobodným**, pričom osobná závislosť na vlastníkoch pôdy (statkároch) bola zamenená na hospodársku: za používanie pôdy mal jej nájomca alebo platiť nájomné, alebo robotovať dovtedy, kým si pozemok neodkúpi. V r. 1881 stanovil zákon povinný predaj prenajímanej pôdy a časť z nej vykúpil i štát (roľníci boli povinní vrátiť pôžičku i s úrokmi v priebehu 49 rokov). Na väčšine územia sa roľníci nestali súkromnými vlastníkmi, ale pôda prešla do vlastníctva celej **občiny**, stala sa spoločným majetkom obce, ktorá ju pridelovala na užívanie jednotlivým roľníkom (časté bolo jej opätovné prerozdeľovanie, preto nebol veľký záujem do nej investovať); za platenie daní a výkupu navzájom ručili všetci členovia obce svojím majetkom (*«круговая порука»*).

Roznočinci

V 60.-70. rokoch 19. stor. sa aktivizuje pôsobenie tzv. roznočinskej inteligencie (z rôznych pomerov), mládež sa výrazne radikalizuje i pod vplyvom ideí (socialistických a pod.) zo zahraničia. Nespokojnosť s nedôsledným riešením roľníckej otázky vyjadrujú skupiny **„narodnikov“** („narod“ = ľud): tí, ktorí unikli zatknutiu založili v r. 1874 centrálnu tajnú organizáciu Pôda a sloboda (**„Zemľa i voľ’a“**), ktorá presadzovala okamžité zrušenie statkárskeho vlastníctva pôdy a jej odovzdanie roľníkom). Po neúspechoch agitačného „chodenie medzi ľud“ a vnútorných sporoch sa v r. 1879 organizácia rozpadla, pričom umiernenějšíe krídlo, t.j. stúpenci starých foriem národnictva vytvorili skupinu **„Čornyj peredel“** (t.j. rozdelenie tzv. „čiernej zeme“ – pôdy patria-

cej štátu), a radikálny prívrženci skupinu „Vôľa ľudu“ („**Narodnaja voľ**“; na čele A. I. Žeľabov, S. L. Perovská, V. N. Finger), ktorá hodlala dosiahnuť svoje ciele prostredníctvom teroru voči predstaviteľom moci; teror mal byť „spúšťačom“ masového hnutia nespokojných. Po viacnásobných neúspešných pokusoch sa im 1.3.1881 podaril atentát na cára.

Alexander III. (1881-1894)

Nový cár hneď po nástupe na trón zastavil všetky pripravované reformy a 29.4.1881 vydal manifest o samoderžaví, ktorým odmietol akékoľvek zmeny existujúcich pomerov. Celá vnútorná politika Alexandra III. bola formovaná pod silným vplyvom **ministra vnútra D. A. Tolstého** a hlavného **prokurátora Synodu K. P. Pobedonosceva**: boli rozšírené právomoci polície, zavedená cenzúra, zrušená sloboda univerzít, obmedzené vzdelávanie žien i detí z nižších vrstiev (tzv. zákon o kuchárkiných deťoch), zosilnená **asimilačná politika** vo vzťahu k neruským národom (zákaz vydávať knihy v ukrajiničine, bieloruštine a litovčine), v r. 1881 vypukli na Ukrajine štátom tolerované **protižidovské pogromy**. Za vlády Alexandra bolo pripojením Turkmenistanu (1884) a dobytím pevnosti Kuška (1885) zavŕšené pripojenie strednej Ázie a sformované nové medzinárodné rozloženie síl v Európe – zblíženie Ruska s Francúzskom (1891-1893) a s Anglickom.

Mikuláš II. (1894-1917)

Posledný ruský cár, napriek získanému vynikajúcemu vzdelaniu, nedisponoval osobnostnými vlastnosťami, potrebnými v tak zložitých časoch. Vďaka svojej **slabej vôli, nestálosti** v názoroch a rigidnej viere v dokonalosť samoderžavia, nebol schopný adekvátne reagovať na výzvy doby, čo v konečnom dôsledku priviedlo monarchiu k zániku.

Samotná korunovácia Mikuláša I. za cára bola poznačená katastrofou, keď počas korunovačnej slávnosti na **Chodynskom poli** pri Moskve (1896) v dave zahynulo takmer 1400 ľudí a rovnaký počet ich bolo zranených. Konzervativizmus politického systému, ktorý ne-

zodpovedal novým ekonomickým požiadavkám, spojeným s výrazným priemyselným rastom (dosiahnutým vďaka reformám ministra financií S. J. Vitteho), neriešená agrárna otázka i postavenie novovzniknutého proletariátu, ekonomické problémy, ktoré vznikli po neúspešnej **Rusko-japonskej vojne (1905)** sa prejavili vo všeobecnej nespokojnosti širokých vrstiev obyvateľstva.

Konštitučná monarchia

Po „**krvavej nedeli**“ (9.1.1905), kedy cár nechal pred Zimným palácom rozstrieľať demonstráciu s petíciou za zlepšenie pracovných a materiálnych podmienok pracujúcich (na čele s popom G. A. Gaponom; 1500 mŕtvych) zachvátila Rusko vlna štrajkov a povstaní (napr. na krížniku Poľemkin). Po veľkom všeobecnom celoruskom štrajku vydal cár **17.10.1905 manifest O zdokonalení štátneho zriadenia**, v ktorom prisľúbil niektoré politické slobody (slova, zhromaždenia, zväzov) a zvolanie zákonodarnej Štátnej dумы. Na základe tohto zákona vznikajú, resp. sa legalizujú v Rusku **politické strany**: socialistické – Ruská sociálno-demokratická robotnícka strana (RSDRP; 2 krídla – boľševici a menševici), Strana socialistov-revolucionárov („eseri“), Robotnícka národno-socialistická strana; liberálne – Konštitučno-demokratická strana („kadeti“), Zväz 17. októbra („októbristi“), Progresívno-ekonomická strana; konzervatívne a nacionalistické – Zväz ruského ľudu, Ruská monarchistická strana a i.

9. januára 1905 na Vasiljevskom ostrove (Vladimír Makovský)

23.4.1906 boli zverejnené *Základné štátne zákony Ruského impéria*: imperátor už nie je „neobmedzený vládca“, ale realizuje zákonodarnú moc spolu so Štátnou radou a **Štátnou Dumou**; žiaden zákon nevstúpi do platnosti bez schválenia Dumou, no reálne začne pôsobiť až po prerokovaní Radou a schválení Imperátorom (veto cára bolo trvalé); len imperátorovi prislúcha právo meniť Základné zákony štátu, vláda sa zodpovedá len jemu, cár môže Dumu rozpustiť, resp. zastavovať jej prácu („vyhlásiť prázdniny“) a počas obdobia keď nezasadá môže vydávať dekréty so silou zákona (po zahájení zasadnutia Dumy sú jej tieto predložené na dodatočné schválenie). Je zreorganizovaná aj Štátna rada – polovicu jej členov menuje cár, polovicu delegujú šľachtické spoločenstvá, duchovenstvo, Akadémie vied a univerzity. 27.4.1906 je zahájené zasadnutie I. štátnej dumy, no už 9.7. je Duma rozpustená; podobný osud stihne ešte radikálnejšiu II. dumu (február 1907 – jún 1907); po zmenách volebného zákona v prospech bohatších statkárov a priemyselníkov je sformovaná konzervatívna III. дума (1907-1912); IV. дума (1912-1917) po vypuknutí vojny prakticky prestala zasadať a neskôr sa pod vplyvom situácie stala prakticky jedným z centier protimonarchistickej opozície.

V rokoch 1906-07 dochádza k ústupu revolučných nálad: spoločenské trenie sa usmerňuje do predvolebných bojov, zníženie sociálneho napätia na vidieku dosahuje úspešná **agrárna reforma Petra A. Stolypina**, ako aj ostré zátkroky proti „nespokojným“.

Februárová revolúcia

Neúspechy na frontoch **1. svetovej vojny (1914-1918)**, znásobené hospodárskymi problémami a krízou moci v hlavnom meste (pôsobenie **Rasputina**) priviedla k definitívnej strate cárskej autority nielen v prostých masách, ale i v konzervatívnych kruhoch. Začiatkom roku 1917 sa prehĺbili problémy so zásobovaním miest: kvôli nedostatku chleba, špekuláciám s obilím a raste

cien začali vo februári **štrajky v hlavnom meste, 23.2. (8.3.)** – vyšli do ulíc robotníčky a manželky robotníkov zo zatvorených tovární, 25.2. sa rozšírili štrajky a demonštrácie po celom meste, vojaci odmietli strieľať do ľudu a podporili demonštrujúcich, boli obsadené sklady zbraní a Petropavlovská pevnosť (27.2.). V ten istý deň dochádza k **formovaniu nových orgánov moci**: do čela Petrohradskeho sovietu robotníckych a vojenských zástupcov je zvolený Výkonný výbor na čele s menševikom N. Čcheidzem, zástupcom – eserom A. Kerenským (prevzal na seba funkciu zabezpečenia poriadku a zásobovania); na porade lídrov parlamentných frakcií je rozhodnuté vytvoriť **Dočasný komitét Štátnej dumy** na čele s M. V. Rodzjankom (ktorý prebral kontrolu nad všetkými ministerstvami).

28.2. Mikuláš odcestoval z Hlavného veliteľstva („Stavka“) do svojho sídla v Cárskom sele, no po ceste bol zadržaný revolučnými vojskami a presmerovaný do Pskova. Po konzultáciách s velením frontov **2.3.1917** podpísal svoju **abdikáciu** (zriekol sa trónu i v mene svojho syna) v prospech brata Michaila, ktorý však korunu odmietol a prenechal ďalšie riešenie otázky charakteru štátu na Ústavodarné zhromaždenie.

Posledný ruský cár s rodinou

Mikuláš Romanov bol spolu s rodinou najprv internovaný v Cárskom sele, neskôr v Toboľsku, odkiaľ boli všetci v januári 1918 prevezení do Jekaterinburgu a tam 17. júla 1918 bolševikmi zastrelení.

Акт отречения от престола императора Николая II

Ставка

Начальнику Штаба.

В дни великой борьбы с внешним врагом, стремящимся почти три года поработить нашу Родину, Господу Богу угодно было ниспослать России новое тяжкое испытание. Начавшиеся внутренние волнения грозят бедственно отразиться на дальнейшем ведении упорной войны. Судьба России, честь героической нашей армии, благо народа, все будущее дорогого нашего Отечества требует доведения войны во что бы то ни стало до победного конца. Жестокый враг напрягает последние силы, и уже близок час, когда доблестная армия наша совместно со славными нашими союзниками сможет окончательно сломить врага. В эти решительные дни в жизни России почли МЫ долгом совести облегчить народу НАШЕМУ тесное единение и сплочение всех сил народных для скорейшего достижения победы и в согласии с Государственной Думой, признали МЫ за благо отречься от Престола Государства Российского и сложить с СЕБЯ верховную власть. Не желая расстаться с любимым сыном НАШИМ, МЫ передаём наследие НАШЕ брату НАШЕМУ Великому Князю МИХАЙЛУ АЛЕКСАНДРОВИЧУ и благословляем Его на вступление на Престол Государства Российского. Заповедуем Брату НАШЕМУ править делами государственными в полном и ненарушимом единении с представителями народа в законодательных учреждениях, на тех началах, кои будут ими устроены, принеся в том ненарушимую присягу. Во имя горячо любимой родины призываем всех верных сынов Отечества к исполнению своего святого долга перед Ним повиновением царю в тяжёлую минуту всенародных испытаний и помощь ЕМУ, вместе с представителями народа, вывести Государство Российское на путь победы, благоденствия и славы. Да поможет Господь Бог России.

г. Псков.

2-ого марта 15 час. мин. 1917 г.

НИКОЛАЙ

Министр Императорского Двора
Генерал Адъютант Граф Фредерикс

Zadania a úlohy

1. Porovnajte osobnosti Petra Veľkého a Ivana Hrozného.
2. Napíšte reportáž z cesty Petra Michajlova po Európe.
3. Opíšte pobyt Petra I. v Bratislave.
4. Napíšte časopisecký článok o krvavej histórii rodu Romanovcov.
5. Čo to boli Potemkinove dediny? Skutočne existovali?
6. Vyberte si jedného zo známych ruských vojvodcov, resp. admirálov a pokúste sa napísať o ňom črtu.
7. Ako sa vyvíjali rusko-francúzske vzťahy počas celého obdobia vlády Napoleona vo Francúzsku?
8. Napíšte polemický komentár, kritizujúci vládu Mikuláša I. za „potlačenie demonštrácie“ 25.12.1825.
9. Zistite si ďalšie údaje o slavjanofiloch a západníkoch. Zorganizujte diskusiu o tom, ako sa ich ideológia prejavuje v súčasnej ruskej politike.
10. Aká bola príčina Krymskej vojny a čo bolo jej následkom?
11. Napíšte fejtón o Berlínskom kongrese 1878.
12. Porozmýšľajte, prečo zrušenie nevoľníctva v r. 1861 nemalo žiadny efekt.
13. Porovnajte osobnostné črty Alexandra II., Alexandra III. a Mikuláša II.
14. Predstavte si, že ste novinár v roku 1905. Napíšte novinovú správu o zničení ruského loďstva pri Cušime 14.-15.(27.-28.) mája.
15. Napíšte reportáž o krvavej nedeli 1905 r.
16. Zistite si podrobnosti o živote Petra Stolypina a vytvorte jeho oficiálny nekrológ.
17. Urobte rozhlasovú reportáž o prieniku ruskej armády na územie dnešného Slovenska počas Brusilovej ofenzívy.

18. Zistite si potrebné údaje a spravte interview s Grigorijom Rasputinom.
19. Porozmýšľajte, aké zámery viedli Mikuláša II. aby abdikoval i v mene svojho syna.
20. Diskutujte o príčinách krachu monarchie vo februári 1917.

RUSKÁ REPUBLIKA A RSFSR

Ani zvrhnutie monarchie nedokázalo zabrániť prehlbovaniu vnútornej krízy spoločnosti a ekonomickému úpadku; k starým neriešeným problémom (vojna, agrárna a národnostná otázka), pribudli nové – **problémy štátneho usporiadania** a podielu jednotlivých skupín na moci. Po februárovej revolúcii vznikli v hlavnom meste **dve centrá moci**. Už 2.3.1917 bola po konzultáciách Dočasného komitétu Dumy s Výkonným výborom sovietskych sformovaná **Dočasná vláda** na čele

s **G. J. Lvovom** (súčasne zastával i post ministra vnútra), ktorá vyhlásila širokú amnestiu, zrušila trest smrti, deklarovala základné občianske práva a slobody, zákaz triednej, náboženskej, národnostnej diskriminácie a začala prípravu volieb do Ústavodarného zhromaždenia. Vyhlásenie o dodržiavaní vojenských spojenecských záväzkov a pokračovaní vo vojne (tzv. **Milukovova nóta**) sa so širokou podporou nestretlo a bolo,

kvôli odporu Petrohradského sovietu príčinou rozpadu prvej dočasnej vlády. Oficiálne bola výkonná moc v rukách Dočasnej vlády, no reálne je táto nútená všetky svoje kroky koordinovať s **Petrohradským soviетom**, ako orgánom „revolučnej moci“: to sa jej darí, pokiaľ v Sovietske dominujú umiernené skupiny eserov a menševikov,

po **návrate Vladimíra Iljiča Lenina do Ruska** v apríli 1917 však začínajú v soviетoch získavať na sile radikálnejšie skupiny (ľaví eseri, bolševici). Dočasnej vláde, ktorá všetky dôležité riešenia odsúvala na rozhodnutie Ústavodarného zhromaždenia, sa nepodarilo skonsolidovať spoločnosť, zamedziť rastu nespokojnosti v konzervatívnych i radikálnych kruhoch, masovým demonštráciám. V júli, po rozohnaní masových ozbrojených demonštrácií a represiiach proti bolševikom, vypukla ďalšia **vládna kríza** a bola sformovaná 3. dočasná vláda na čele s eserom **Alexandrom Kerenským**, ktorý, po krachu tzv. Kornilovovho prevratu, **1.9.1917 vyhlásil republiku**.

Корниловский мятеж, или Как генерал попытался предотвратить новую революцию *Пётр Ромánов*

Истóрики по-разному тракту́ют попы́тку генера́ла Корни́лова устро́ить во́енный перево́рот в 1917-ом го́ду. И всё же мяте́ж не́ был проди́ктován ли́чными амби́циями его́ организа́тора. По су́ти, э́то была́ последняя реа́льная попы́тка предотврати́ть большеви́тский О́ктябрь и сохра́нить боеспосóбную а́рмию для продо́лжения вой́ны.

На последнем эта́пе существова́ния Вре́менного пра́вительства отча́явшийся пре́мьер-мини́стр Алекса́ндр Ке́ренский взял курс на сепара́тный мир с Герма́нией и её сою́зниками. При э́том он не про́сто подде́рживал мир без анне́ксий и контрибу́ций, но да́же обнаро́довал росси́йские усло́вия догово́ренности, кото́рые кра́йне не понра́вились Фра́нции и Великобри́тании.

Верхо́вный главнокома́нующий ру́сскими войска́ми генера́л от инфанте́рии Лавр Корни́лов был популя́рен в войска́х и решите́лен, ве́рил то́лько в во́енный контро́ль над росси́йской проми́шленностью и желе́зными доро́гами, в запрёт Со́ветов и в репресси́и про́тив большеви́ков.

Е́сли англича́не и францу́зы гото́вы были приветство́вать прихо́д ру́сского Бонапа́рта в лице́ Корни́лова, то США ещё не списа́ли со счётов пре́мьер-мини́стра Вре́менного пра́вительства. Под их давлéнием на специа́льном совеща́нии дипло́матов вою́ющих про́тив Герма́нии стран было́ решено́ поддержа́ть Ке́ренского.

Корни́ловским мятежо́м (а та́кже выступле́нием, за́говором, восста́нием) истóрики называ́ют попы́тку устано́вления во́енной диктату́ры, предпри́нятую Верхо́вным главнокома́нующим Ру́сской а́рмией Ла́вром Корни́ловым 27-31-ого а́вгуста (9-13-ого сентя́бря) 1917-ого го́да. Его́ войска́ двину́лись на Петрогра́д, но были́ остано́влены. Мяте́ж пода́вили с по́мощью ве́рных Вре́менному пра́вительству часте́й Петрогра́дского гарнизона́ и сформиро́ванных отря́дов Кра́сной гва́рдии.

(https://ria.ru/history_video/20141117/1032225988.html)

Október 1917

V októbri kulminuje boj o moc v hlavnom meste. 12.10. je sformovaný **Vojensko-revolučný výbor** Petrohradského Sovietu na čele s **Levom D. Trockým**, ktorý po neúspešnom pokuse Dočasnej vlády o prebratie iniciatívy (jej verné jednotky zničili redakciu novín Pravda), začal

24.10. obsadzovať kľúčové pozície v meste (stanice, telegraf, mosty, elektrické stanice), vláda bola zablokovaná v Zimnom paláci, Kerenskému sa podarilo ujsť za podporou k jednotkám severného frontu. **25.10.** je vo výzve Petrohradskeho sovietu „**K občanom Ruska**“ vyhlásené rozpustenie Dočasnej vlády a prechod moci do rúk Vojensko-revolučného výboru, v noci na 26.10. je vzatý pod kontrolu Zimný palác, zvyšní ministri sú zatknutí.

Vláda Sovietov

II. Celoruský zjazd Sovietov, ktorý na protest opúšťajú menševici a praví eseri, prehlasuje vytvorenie vlády Sovietov a prijíma **prvé dekréty** novej moci – **o mieri** (mier bez anexií a kontribúcií, odmietnutie všetkých tajných dohôd a dohovorov) a **o pôde** (zrušenie súkromného

vlastníctva pôdy, zoštátnenie pôdy a surovinových zdrojov). Zjazd sa prehlasuje za najvyšší orgán moci, je zvolený **Všeruský centrálny výkonný výbor** ako riadiaci orgán Sovietu (má zákonodarnú i výkonnú právomoc v období medzi zjazdmi) a vytvorená nová „dočasná“ vláda – **Rada národných komisárov** („Sovnarkom“) na čele s V.I. Leninom, ktorá má riadiť krajinu do zvolania Ústavodarného zhromaždenia.

Boľševici po prevzatí moci začínajú realizovať svoj politický i ekonomický program: je ustanovený 8 hodinový pracovný čas, znárodnený priemysel, banky, zavedený štátny monopol na zahraničný obchod, deklarované **právo národov Ruska na sebaurčenie** až do oddelenia a vytvorenia samostatnej štátnosti (2.11.1917 – Deklarácia práv národov Ruska) – osamostatňuje sa Pobaltie, Fínsko, Zakaukazsko, Ukrajina a i. Súčasne sa zavádzajú i **reštrikčné opatrenia** proti prípadnej opozícii: **Dekrétom o tlači** je zakázaná opozičná tlač (27.10.), vzniká tajná polícia – **ČEKA** (7.12. – Všeruská mimoriadna komisia pre boj s kontrarevolúciou a sabotážou) na čele s F. E. Dzeržinským, „nepohodlná“ inteligencia je donútená emigrovať (napr. „Parník filozofov“).

Keďže novembrové voľby do Ústavodarného zhromaždenia nespĺnili očakávania boľševikov (takmer 57 % hlasov získali eseri a len 23,9% -

boľševici), hneď po prvom dni zasadnutia je jeho rokovanie ukončené („Stráž je unavená“) a **Konštituanta rozpustená**. 10.1.1918 je na III. Celoruskom zjazde Sovietov vyhlásené vytvorenie **Ruskej sovietskej federatívnej socialistickej republiky (RSFSR)**. V júli 1918 je vyhlásená Ústava RSFSR, deklarujúca, že všetka moc patrí Sovietom, ktorých úlohou je „ustanovenie diktatúry proletariátu a nemajetného roľníctva“.

„Караул устал“

Слова начальника охраны Таврического дворца матроса Анатолия Григорьевича Железнякова (1895–1919), обращённые к председателю Учредительного собрания В. М. Черно́ву в ночь с 5-ого на 6-ое января 1918-ого года, когда оно было распущено большевиками (по решению В. И. Лёнина и комиссара П. Е. Дыбенко).

Из стенограммы заседания Учредительного собрания (цитировано по публикации в газете «Советская Россия» от 30-ого июля 1989-ого года):

Гражданин матрос: «Я получил инструкцию, чтобы довести до вашего сведения, чтобы все присутствующие покинули зал заседания, потому что караул устал». (Голоса: «Нам не нужно караула!»)

Председатель: «Какую инструкцию? От кого?»

Гражданин матрос: «Я являюсь начальником охраны Таврического дворца, имею инструкцию от комиссара Дыбенко».

Председатель: «Все члены Учредительного собрания также очень устали, но никакая усталость не может прервать оглашения того земельного закона, которого ждёт Россия. (Страшный шум. Крики: «Довольно, довольно!») Учредительное собрание может разойтись лишь в том случае, если будет употреблена сила!» (Шум, голоса: «Долой Черно́ва!»)

Гражданин матрос: «Я прошу немедленно покинуть зал заседания...»

Выражение обычно используется как фраза-символ вооружённого переворота.

Шутливо: предложение закончить затянувшееся заседание.

(Энциклопедический словарь крылатых слов и выражений)

Občianska vojna

Represie voči kritikom a protivníkom sovietskej vlády sa začali okamžite po prevzatí moci boľševikmi. Zatýkanie a popravy, násilné rekvirácie, rozohnanie Ústavodarného zhromaždenia a podpísanie mierovej dohody s Nemeckom (**3.3.1918 – Brestlitovský mier**) postavilo

do opozície voči novému režimu viaceré vrstvy ruskej spoločnosti: na mnohých územiach vznikajú miestne povstania, nespokojní generáli začínajú formovať **dobrovoľnícke biele armády**, prístavy obsadzujú bývalí spojenci, ktorí začínajú vyzbrojovať protivníkov centrálnej vlády. V lete 1918 sa na väčšine územia sformovali miestne vlády, ktoré neuznávajú centrálnu vládu a bojové akcie zachvátili väčšinu ruského územia – obe strany aktívne využívajú proti protivníkom **teror, masové zatýkanie a popravy, vznikajú koncentračné tábory**. 2.9.1918 je celá krajina vyhlásená za jediný vojenský tábor, je vytvorený **Revolučný sovietsk republiky** na čele s L. D. Trockým, je zavedená povinná vojenská povinnosť do **Robotnícko-roľníckej červenej armády**. 3. etapa občianskej vojny (koniec r. 1918 – 1919) je charakteristická najkrutejšími bojmi: proti sovietskej vláde aktívne bojujú jednotky admirála A. V. Kolčaka („vládca Sibíri“), generála J. K. Millera (sever), N. N. Judeniča (juhozápad), A. I. Denikina (juh), ktoré sú postupne zničené. Občianska vojna oficiálne končí koncom roku 1920, kedy je dobytý Krym a posledné jednotky generála P. N. Vrangeľa sú evakuované do zahraničia; likvidácia posledných lokálnych vzbúr a utvrdenie sovietskej moci na Ukrajine a v Zakaukazsku pokračuje až do r. 1922.

Velitelia červenej armády: Semion M. Budonnyj, Vasilij K. Blucher, Michail V. Frunze, Kliment J. Vorošilov, Vasilij I. Čapajev, Michail N. Tuchačevskij

Velitelia „bielych“: Lavr G. Kornilov, Piotr N. Krasnov, Nikolaj N. Judenič, Anton I. Denikin, Alexander V. Kolčak, Pjotr N. Wrangel'

30.12.1922 I. zjazd Sovietov ZSSR prijal **Deklaráciu a Dohovor o vzniku Zväzu sovietskych socialistických republík**; ten i napriek deklarovanej federalizácii má skôr znaky unitárneho štátu.

Zadania a úlohy

1. Prečo nebola dočasná vláda schopná zastaviť rozvrat krajiny?
2. Napíšte článok o uvítaní V.I. Lenina po jeho návrate z emigrácie v apríli 1917: a) z pozície jeho prívržencov, b) z pozície jeho kritikov.
3. Prečo Alexandra Kerenského prezývali "ruský Napoleon"?
4. Napíšte reportáž o búrlivých októbrových dňoch, kedy „moc ležala na ulici“.
5. Zoznámte sa s históriou sovietskych tajných služieb a ich metódami boja s opozíciou.
6. Napíšte správu „o nadšení“ zo zvolania Ústavodarného zhromaždenia, i „o jeho nezmyselnosti“.
7. Porozmýšľajte, prečo sa bolševikom podarilo zvíťaziť v Občianskej vojne a aké to malo pre krajinu následky.
8. Vytvorte rozhlasovú reportáž z plavby „Parníka filozofov“.

6 | SOVIETSKY ZVÄZ

Nová ekonomická politika (NEP)

Počas občianskej vojny sovietska vláda realizuje základy **politiky „vojnového komunizmu“**: sú zavedené bezplatné komunálne služby, fakticky eliminovaný obchod a peniaze, prebieha „prerozdeľovanie tovaru“ (*«перераспределение»*), prakticky vyvlastneného na vidieku (rekviácie pre potreby armády a zásobovania miest). Na začiatku 20. rokov sa ostrá ekonomická kríza, spôsobená následkami občianskej vojny (zničenie dopravných komunikácií, priemyselnej infraštruktúry, nedostatok pohonných látok a uhlia a pod.), ale i silnou neúrodou, ktorá mala za následok **hladomor v Povolží**, pretavila do roľníckych vzbúr, masových štrajkov a demonštrácií v priemyselných centrách i v armáde (Kronštadtská vzbura). Pod tlakom okolností bola „**prodrazviorstka**“ zamenená na jednorazovú daň, pričom roľníkom bolo povolené ostatnú úrodu voľne predávať a do ekonomiky boli zavedené viaceré **trhové princípy**:

bol obnovený slobodný obchod, povolené vytvárať drobné a stredné súkromné podniky, povoľovalo sa súkromné hospodárenie, slobodné spájanie sa do družstiev (arteli), prenájom pôdy a využívanie nájomnej práce, štátne podniky začali pracovať na základe vlastných rozpočtov, samofinancovania, ziskovosti, tieto sa mohli prenajímať (koncesie) a to i zahraničným firmám, bola uskutočnená menová reforma (zavedený konvertibilný zlatý rubel – „červonec“); komunálne služby sa stali platnými, obnovili sa poplatky za dopravu, nájomné, vstupy do múzeí a divadiel, za vysokoškolské vzdelanie. Cieľom týchto opatrení bolo zvýšiť materiálnu zainteresovanosť výrobnjej sféry vo výsledkoch svojej práce, pričom sa považovali len za „dočasný“ ústupok pre obnovenie národného hospodárstva; v priebehu rokov 1927-

1929 bol NEP postupne zrušený a celá ekonomika sa podriadila **centrálnemu administratívne mu riadeniu**.

Boj o moc

Už za Lenina je reálna moc sústredená v rukách jeho najbližších spolupracovníkov (tzv. leninská garda). Napriek formálnej výkonnej kompetencii štátnych orgánov, o všetkých záležitostiach rozhoduje stranické vedenie – **Politbyro**. Na koordináciu technických záležitostí a prípravu podkladov pre rokovanie Politbyra je 3.4.1922 zriadená funkcia **Generálneho tajomníka**, do ktorej je zvolený **Josif Vissarionovič Stalin**. Pokiaľ ostatní lídri strany tento post ponímali výsostne ako technickú funkciu, Stalinovi sa podarilo využiť jej potenciál, t.j. možnosť vytvoriť si na všetkých úrovniach riadenia strany aparát oddaných funkcionárov, na ktorých sa mohol oprieť v neskoršom boji o moc. Pokiaľ V. I. Lenin sám bol uznávaný ako prirodzený vodca strany, po jeho smrti v januári

1924 vypukol boj o pozíciu lídra medzi J. V. Stalinom, L. D. Trockým, L. B. Kameňevom a G. J. Zinovievom, maskovaný teoretickými polemikami o politickom, no hlavne ekonomickom smerovaní krajiny. Využívajúc ešte leninský zákaz stranických frakcií a podporu stranického aparátu (väčšina bola

menovaná generálnym tajomníkom) sa Stalinovi do r. 1929 podarilo eliminovať vplyv všetkých svojich oponentov (väčšina z nich bola neskôr po zinscenovaných procesoch popravená, resp. zavraždená); „**verný žiak Lenina**“ (1924) sa zmenil na „**Lenina dneška**“ (1929). Diktatúra proletariátu sa zmenila na diktatúru nomenklatury (nomenklatura – zoznam vysokých funkcií, ktoré sú obsadzované zodpovednými stranickými orgánmi).

„Veľký prelom“

Na rozdiel od Marxovej i Leninovej tézy o nevyhnutnosti celosvetovej socialistickej revolúcie (ako riadiaci orgán medzinárodného revolučného hnutia bola r. 1919 založená Komunistická internacionála), Stalin sa orientoval na **výstavbu socializmu v jednej krajine**. Pod vplyvom svetovej ekonomickej krízy a potenciálneho vojnového ohrozenia

vzniká požiadavka na urýchlenú modernizáciu zaostalého priemyselného potenciálu krajiny. V r. 1928-1929 dochádza k postupnému zrušeniu NEP-u a začína **masívna industrializácia ZSSR**. Vzniknuté problémy s financovaním megalomanskej výstavby sa riešia masívnym vývozom surovín, zvýšením produkcie a predaja vod-

ky, rastom nútenej práce (pracovné tábory), povinnými pôžičkami (úpisý štátu) a predovšetkým „spriemyslením“ poľnohospodárstva, ktoré sa po kolektivizácii mení na akúsi „domácu kolóniu“. Od r. 1930 začína **masová kolektivizácia**: všetka pôda, živý i neživý inventár sa „dobrovoľne“ spája a stáva sa spoločným družstevným majetkom, pracujúci v „kolchoze“ získavajú podľa počtu odrobených dní (*«трудодни»*) po odpočítaní všetkých odvodov pre štát „výplatu“ v naturáliách, alebo v peniazoch; vzhľadom na predpísané vysoké štátne dodávky (masívny vývoz do zahraničia) družstevníkom často nezostalo nič, čo malo za následok v r. 1932-1933 **hladomor v Povolží, na Severnom Kaukaze, na Urale, na Ukrajine a v Kazachstane**. Aby sa zabránilo úteku roľníkov, boli znovu zavedené vnútorné pasy, ktoré títo nedostávali. O niečo lepšie na tom boli zamestnanci „sovchozov“, t.j. štátnych družstiev, ktorí dostávali za prácu plat ako priemyselní robotníci.

Všetky ekonomické ciele sa plánovali s predstihom – **päťročnice** – a z propagandistických dôvodov boli vždy „plnené predčasne“, na podporu a propagáciu vyššej pracovnej aktivity v r. 1935 začalo tzv. **Sta-**

chanovské hnutie, pričom tí, ktorí stanovené plány prekročili, boli aj finančne motivovaní.

Represie

Prerod ekonomiky bol sprevádzaný i zosilnenými represiami, všetky neúspechy a nezdary boli „**dielom záškodníkov**“, „**kulakov**“, domá-cich a zahraničných nepriateľov («*врагов народа*») „radostnejšieho a veselšieho života“ sovietskych občanov. Pomocou orgánov tajnej po-lície (GPU, OGPU, NKVD) a súdnych tribunálov (tzv. trojky) bola za-bezpečovaná i **bezplatná pracovná sila** v táboroch Gulagu. Nemenej podstatný efekt represii (masívne represie v r. 1937) bolo i permanentné utvrdzovanie moci a **budovanie kultu** Stalina («*культ личности*»).

Большой террор

Андрей Громов

70 лет наза́д, 5-ого августа 1937-ого го́да, о́рганы НКВД приступи́ли к ре-ализа́ции при́каза за № 00447 – нача́лась одна́ из са́мых крупномас-шта́бных кампа́ний ма́ссовых репрес́сий, впо́следствии на́званная Боль-ши́м терро́ром

Сра́зу сто́ит огово́риться, что, выделя́я э́ту да́ту, во́все не сто́ит счита́ть её нача́лом репрес́сий как тако́вых. Ма́ссовые репрес́сии бы́ли и до 5-ого августа 1937-ого го́да и не зако́нчились в 1938-ом. Ещѐ в «Архипела́ге ГУЛАГ» Солже́ницын о́чень то́чно писа́л: «Когда́ тепе́рь браня́т произво́л ку́льта, то упира́ются все́ сно́ва и сно́ва в настрывши́е 37-ой – 38-ой го́ды. И так э́то начина́ет запомина́ться, как бу́дто ни ДО не сажа́ли, ни ПО́СЛЕ, а то́лько вот в 37-ом – 38-ом. Не имѐя в рука́х ника́кой статисти́ки, не бою́сь, одна́ко, ошиби́ться, сказа́в: пото́к 37-ого – 38-ого ни еди́нственным не́ был, ни да́же гла́вным, а то́лько мо́жет быть – одни́м из тре́х са́мых больш́их пото́ков, распи́равших мра́чные воню́чие тру́бы на́шей тюре́мной кана́лизаци́и». Под дву́мя други́ми пото́ками Солже́ницын имѐет в виду́ раскула́чивание 1929–1930-ых годо́в и 1944–1946-ые го́ды, когда́ ре-прес́сиям подвѐрглись солда́ты и офице́ры, оказа́вшиеся в герма́нском плену́. И э́то то́лько са́мые круп́ные пото́ки – и в други́е го́ды люде́й ссыла́ли, сажа́ли и расстре́ливали (в том числе́ и за антифаши́стскую пропа́ганду). А ведь был ещѐ и большеви́стский революцио́нный и послерево-люцио́нный терро́р, то́же чрезвыча́йно ма́ссовый, затро́нувший са́мые ра́зные гру́ппы насе́ления.

Однако, отказавшись от одного мифа, вовсе не следует впадать в другой и представлять себе репрессии 37–38-ых годов исключительно как чистку большевистской политической верхушки.

Собственно «кадровая революция» – репрессии против партруководителей, хозяйственной, политической, военной и творческой элиты – началась ещё осенью 1936-ого года. Весной–летом 37-ого аресты пошли уже по нарастающей. К августу, например, уже закончился масштабный процесс над маршалом Тухачёвским. Что же касается приказа НКВД за № 00447 «Об операции по репрессированию бывших кулаков, уголовников и др. антисоветских элементов», то он провозглашает именно массовый террор против простых граждан.

Контингент, подлежащий репрессиям в соответствии с указом, менее всего большевистская и интеллигентская элита: «...в деревне осело значительное количество бывших кулаков <...> репрессированных церковников и сектантов, бывших активных участников антисоветских вооружённых выступлений. Остались почти нетронутыми в деревне значительные кадры антисоветских политических партий, а также кадры бывших активных участников бандитских восстаний, белых, карателей, репатриантов и т. п. <...> Кроме того, в деревне и городе до сих пор ещё гнездятся значительные кадры уголовных преступников – скотоконократов, воров-рецидивистов, грабителей и др., отбывавших наказание или скрывающихся от репрессий».

Что же до массовости, то и она была прямо заявлена в приказе и даже прописана в виде региональных квот на репрессии. Общее число репрессированных в соответствии с приказом должно было составить 268 950 «антисоветских элементов». Впрочем, в документе значилось, что это только ориентировочные квоты, которые могут быть расширены при необходимости и соответствующем ходатайстве. Мер наказания в приказе всего две: расстрел или лагерь. (...)

(http://expert.ru/expert/2007/29/bolshoy_terror)

Medzinárodné postavenie Sovietskeho Ruska a ZSSR

Po Brestlitovskom mieri (1918) sa sovietske Rusko stalo „vyvrheľom“ medzinárodného spoločenstva: nemalo svoje zastúpenia ani na Parížskej mierovej konferencii po skončení prvej svetovej vojny. Značný rozruch preto vyvolala vzájomne výhodná dohoda o spolupráci s druhým „outsiderom“ – Nemeckom, ktorú dojednal minister zahraničných vecí G. V. Čičerin v **Rappale**: vďaka tejto dohode mohlo Nemec-ko obchádzať viaceré obmedzenia Versailleskej zmluvy, t.j. trénovať

a školiť svoju armádu, vyvíjať zbrojnú i leteckú techniku v Rusku. ZSSR ukončil túto spoluprácu po nástupe A. Hitlera k moci v Nemecku. V r. 1934 vstúpil ZSSR do **Spoločnosti národov** a stalo sa najvýznamnejším prívržencom systému kolektívnej bezpečnosti. V r. 1935 podpísal ZSSR **Dohodu o vzájomnej pomoci s Francúzskom a Československom**.

Pakt Molotov-Ribbentrop

Váhavosť počas občianskej vojny v Španielsku (1936), spôsob riešenia sudetskej krízy v ČSR (1938), rovnako ako i nejasné perspektívy jednaní o kolektívnej bezpečnosti presvedčili sovietske vedenie o výhodnosti dohody s Nemeckom. **23. 8. 1939** bola v Moskve podpísaná **Dohoda medzi ZSSR a Nemeckom** s tajným dodatkom o rozdelení sfér vplyvu v Európe, na základe ktorej bola neskôr k ZSSR pripojená Západná Ukrajina, západné Bielorusko, Pobaltie a Besarábia so severnou Bukovinou. 1.9. nemeckým útokom na Poľsko začala 2. svetová vojna, 17.9. východné oblasti Poľska začala obsadzovať Červená armáda. **30.11.1939 zaútočil ZSSR na Fínsko**, za čo bol vylúčený zo Spoločnosti národov. Sovietsko-fínska vojna trvala do 12.3.1940.

Veľká vlastenecká vojna

22.6.1941 Nemecko napadlo ZSSR (plán Barbarossa) – začala sa Veľká vlastenecká vojna (**Великая Оте́чественная война́**). Vojnové ohrozenie kombinované so zverstvami nemeckých jednotiek spôsobilo vnútornú konsolidáciu sovietskej spoločnosti. Nemaľú úlohu zohral i psychologický aspekt – akcent na slávnú ruskú históriu a mesašské poslanie ruského národa. Obdobie vlasteneckej vojny možno rozdeliť na 4 etapy:

1. etapa (22.6.1941 – 18.11.1942): rýchly postup nemeckej armády, obliehanie Leningradu, **porážka Nemcov pred Moskvou** (5.-6.12.1941) a veľká zimná protiofenzíva, obranná bitka o Stalingrad; v júli 1942 bol vydaný **prikaz č. 227**, ktorý zavádzal kruté spôsoby na

posilnenie disciplíny vo vojsku (zavádzané popravy, trestné prápory, zaisťovacie oddiely strieľajúce po ustupujúcich jednotkách).

2. etapa (19.11.1942 – 1943): 19.11. sa začala **Stalingradská operácia** (po 2.2.1943), 5.7.-23.8. 1943 prebieha **bitka v Kurskom oblúku**, postupne bol oslobodený Smolensk, Kyjev a ľavobrežná Ukrajina; vzniká antihitlerovská koalícia, ZSSR získavajú pomoc od USA v rámci „Lend-Lease“, spojenci sa stretávajú v **Teheráne** (28.11.-1.12.).

3. etapa (1944 – 9.5.1945): je oslobodené celé územie ZSSR (27.1. je zrušená blokáda Leningradu), 6.6.1944 – vylodenie sa spojencov v Normandii (sľubované už na rok 1943), je od nacistov oslobodená stredná Európa, 16.4.-2.5.1945 prebieha **Berlínska operácia**, 8.-9.5. je podpísaný **Akt o bezpodmienečnej kapitulácii Nemecka**; spojenci sa stretávajú v **Jalte** (4.-11.2.1945; je rozhodnuté o rozdelení a okupácii Nemecka, riešená poľská a balkánska otázka) a v **Postupime** (17.7.-2.8.1945; uzavretá dohoda o posune nemeckých hraníc, časť východného Pruska je pripojená k ZSSR – Kaliningradská oblasť).

4. etapa (júl – september 1945): **vojna s Japonskom**, porážka Mandžuskej armády, 2.9. – Japonsko kapitulovalo.

Sovietska vlajka nad budovou Ríšskeho snemu v Berlíne (foto: Jevgenij Chaldej)

Studená vojna

Po skončení 2. svetovej vojny nastáva rozpad spojeneckej koalície. Spory medzi veľmocami ohľadne ruskej prítomnosti v Iráne a Turecku, formovanie „**socialistického tábora**“ na území oslobodenom sovietskou armádou, nemožnosť nájsť kompromisy v nemeckej otázke a i. sa postupne pretavia do vzájomnej **konfrontácie 2 vojensko-politických blokov**, známej ako „studená vojna“ (*«холодная война»*). V ZSSR i USA dochádza k pretekom v zbrojení, často i k priamej konfrontácii v zástupných lokálnych konfliktoch (Kórea, Vietnam a i.), obe veľmoci súperia o vplyv na krajiny tretieho sveta (v Ázii a Afrike), vedú navzájom psychologickú vojnu (propagandou a podporou opozičných síl), rozkvetá vzájomná špiónáž.

Na druhej strane dochádza k **utúžovaniu komunistického režimu** a jeho ideologickej kontroly vo všetkých oblastiach života ZSSR: realizuje sa masívna čistka vedúcich pracovníkov leningradskej komunistickej strany (prehráva boj o moc s vplyvnou moskovskou skupinou okolo G. M. Malenkova), k represiám organizácií, ktoré spolupracujú so zahraničím (zrušený „Židovský antifašistického výboru“, jeho predseda Solomon M. Michoels bol zavraždený; antisemitská kampaň kulminovala koncom r. 1952 kauzou „kremel'ských lekárov“), v období „**ždanovščiny**“ (1946-1952) si strana opäť „podriaďuje inteligenciu a kultúru“, vedie represie voči vedcom a celým vedeckým smerom (genetika a pod.).

Stalinova smrť

Po smrti Stalina (5.3.1953) v najvyšších štruktúrach opäť kulminuje boj o moc. Iniciatívu preberá **Lavrentij P. Berija** (dlhoročná hlava NKVD), ktorý vyhlasuje rozsiahlu amnestiu, ruší režimné obmedzenia miest (obmedzený prístup a povolenia mesto opustiť), pracovné tábory prevádza do kompetencií rezortných ministerstiev, otvorene kritizuje kult osobnosti Stalina a neefektívnosť družstevného hospodárstva, čím si znepriatelí všetkých, ktorí urobili kariéru práve pri presadzovaní týchto opatrení: na zasadnutí Politbyra je 26.6. zbavený všetkých funkcií a v decembri 1953 ako „britský špión“ zastrelený.

Чрущёвovský odmāk

Po likvidácii Beriju si najvyššie úrady podelili **Georgij M. Malenkov** (stáva sa predsedom vlády) a **Nikita Sergejevič Čruščov**, ako prvý tajomník strany; ten, po upevnení vlastnej moci v priebehu rokov 1955-1957, odstráni z vedenia krajiny všetkých vplyvných súperov (G. M. Malenkova, V. M. Molotova, L. M. Kaganoviča, G. K. Žukova a i.) a v r. 1958 sa stane i predsedom Rady ministrov.

Čruščovovo pôsobenie v sovietskej i svetovej politike je značne rozporuplné: kladne možno hodnotiť jeho podiel na znížení medzinárodného napätia, **kritiku kultu osobnosti** na XX. zjazde KSSZ (1956) a všeobecný **odmāk v duchovnej sfére** («*отменель*»); na druhej strane práve za neho sa obnovilo ťaženie proti náboženstvu v ZSSR, bola krvavo potlačená Maďarská revolúcia (1956), bol postavený **Berlínsky múr** (1961) a svet sa ocitol na pokraji atómovej vojny (**Karibská kríza – 1962**). Rozorávanie celín a dôraz na neštandardné monokultúry, ako i nezmyselné administratívne reformy (napr. zrušenie ministerstiev a vytváranie regionálnych Rád národného hospodárstva, t.j. formovanie miestnych „neobmedzených vládcov“, rozdelenie všetkých straníckych, odborových sovietskych orgánov na mestské a dedinské) spôsobili krajine obrovské škody. Na tajnom zasadnutí Politbyra KSSZ bol r. 1964 zbavený všetkých funkcií a poslaný do dôchodku.

Десять главных космических удач СССР

Одержавший решающую победу во Второй мировой войне, Советский Союз сделал многое для изучения и освоения космоса. Больше того – он стал первым среди всех: в этом вопросе СССР опередил даже сверхдержаву США. Официальное начало практическому освоению космоса было положено 4-ого октября 1957-ого года, когда СССР успешно вывел на околоземную орбиту первый искусственный спутник Земли, а уже через три с половиной года после его запуска, 12-ого апреля 1961-ого года, СССР запустил в космос и первого живого человека. Исторически вышло так, что Советский Союз удерживал первенство в освоении космического

пространства ровно 13 лет – с 1957-ого года по 1969-ый год. Предлагаем свой выбор десятки самых важных достижений за этот срок.

1-я удача – первая межконтинентальная баллистическая ракета. В 1955-ом году (задолго до лётных испытаний ракеты Р-7) Королёв, Келдыш и Тихонравов обратились к правительству СССР с предложением о выведении в космос при помощи ракеты искусственного спутника Земли. Правительство поддержало эту инициативу, после чего в 1957-ом году под руководством Королёва была создана первая в мире межконтинентальная баллистическая ракета Р-7, которая в этом же году была использована для запуска первого в мире искусственного спутника Земли. И хотя Королёв пытался запустить в космос свой первые жидкостные ракеты ещё в 30-е годы, всё же первой из стран, ещё в 1940-ых годах приступивших к работам по созданию межконтинентальных баллистических ракет, стала нацистская Германия. По иронии судьбы, межконтинентальная ракета создавалась для удара по восточному побережью США. Но у человека – свой план, а у истории – свой. Этим ракетам не удалось упасть на США, зато навсегда удалось унести человеческий прогресс в реальное космическое пространство.

2-я удача – первый искусственный спутник Земли. 4-ого октября 1957-ого года был запущен первый искусственный спутник Земли «Спутник-1». (...)

3-я удача – первое животное-космонавт. 3-его ноября 1957-ого года был запущен второй искусственный спутник Земли «Спутник-2», впервые выведший в космос живое существо, – собаку Лайку. «Спутник-2» представлял собой конической формы капсулу 4-метровой высоты, с диаметром основания 2 метра, содержал несколько отсеков для научной аппаратуры, радиопередатчик, систему телеметрии, программный модуль, систему регенерации и контроля температуры кабины. Собака размещалась в отдельном опечатанном отсеке. Так вышло, что эксперимент с Лайкой получился очень коротким: из-за большой площади контейнер быстро перегрелся, и собака погибла уже на первых витках вокруг Земли.

4-я удача – первый искусственный спутник Солнца. 4-ого января 1959-ого года – станция «Луна-1» прошла на расстоянии 6 тысяч километров от поверхности Луны и вышла на гелиоцентрическую орбиту. Она стала первым в мире искусственным спутником Солнца. Ракета-носитель «Восток-Л» вывела на траекторию полёта к Луне аппарат «Луна-1». Это была траектория сближения, без использования старта с орбиты. Этим запуском по сути был успешно выполнен эксперимент по созданию искусственной кометы, а также впервые при помощи бортового магнитометра был зарегистрирован внешний радиационный пояс Земли.

5-я удача – пер́вый аппара́т на Луне́. 14-ого сентяб́ря 1959-ого го́да – ста́нция «Луна́-2» впервы́е в ми́ре дости́гла пове́рхности Луны́ в райо́не Мо́ря Я́сности вблизы́ кра́теров Аристид, Архимед и Авто́лик, доста́вив вы́мпел с гербо́м СССР. (...)

6-я удача – пер́вый челове́к в ко́смосе. 12-ого apréля 1961-ого го́да был соверше́н пер́вый полёт челове́ка в ко́смос на кора́бле «Восто́к-1». На орби́те Ю́рий Гага́рин смог прове́сти са́мые просты́е экспериме́нты: пил, ел, де́лал за́писи карандашо́м. «Положи́в» каранда́ш ря́дом с собо́й, он обна́ру́жил, что тот моментально́ нача́л уплыва́ть вверх. До его́ полёта ещё не́ было изве́стно, как челове́ческая псы́хика бу́дет вести́ себя́ в ко́смосе, по́тому́ была́ предусмотре́на специа́льная защита́ от того́, что́бы пер́вый космона́вт в па́нике не попы́тался бы́ управля́ть полётом кора́бля. Что́бы вклю́чить ручно́е управле́ние, ему́ необходимо́ было́ вскры́ть запеча́танный конве́рт, внут́ри кото́рого лежа́л листо́к с ко́дом, набра́в кото́рый на пане́ли управле́ния мо́жно было́ бы её разбло́кирова́ть. В моме́нт приземле́ния по́сле катапу́льтирова́ния и отсоедине́ния воздухово́да спуска́емого аппара́та, в герметично́м скафа́ндре Гага́рина не сра́зу откры́лся кла́пан, че́рез кото́рый до́лжен поступа́ть нару́жный во́здух, так что́ пер́вый космона́вт чуть́ не задохну́лся. Второ́й опа́сностью́ для Гага́рина мо́гло ста́ть попада́ние на парашю́те в ледяну́ю во́ду Во́лги (ше́л apréль ме́сяц). Но Ю́рию помо́гла отли́чная предпо́лётная подгото́вка – управля́я стро́пами, он приземли́лся в двух киломе́трах от бе́рега. Э́тот успе́шный экспериме́нт обессме́ртил и́мя Гага́рина наве́гда. (...)

(<http://www.km.ru/nauka/2011/10/21/istoriya-sssr/desyat-glavnykh-kosmicheskikh-udach-sssr/>)

Brežnevovská stagnácia

Boj jednotlivých nomenklatúrnych skupín nielen že priviedol do najvyššej straníckej funkcie **Leonida I. Brežneva** (1964-1982), ale udržiaval ho v nej i napriek jeho chatrnému zdraviu (a viacnásobnému pokusu z funkcie odísť). Za jeho vedenia dochádza k stabilizácii straníckej nomenklatúry (vzájomná previazanosť funkcionárov garantovala ich doživotné zotrvanie vo funkcii) a **ideologickému vyprázdneniu KSSZ** – strana zaznamenáva masívny nárast členov, nakoľko členstvo pomáha v kariérnom raste – v krajine prevláda **konformizmus**. Po objavení ohromných nálezísk ropy a zemného plynu sa celý model ekonomiky buduje na masívnom vývoze surovín a dovoze nedostatkových produk-

tov, dochádza ku kolapsu poľnohospodárskej produkcie i priemyslu, na koľko dominantné investície sú nasmerované do vojensko-priemyselného komplexu, t.j. do armády a výroby zbraní.

V oblasti zahraničnej politiky ZSSR podpisuje *Dohodu o nerozširovaní atómových zbraní* (1968), *O ohraničení protiraketovej obrany* (1972), *Helsinský záverečný akt* (1975) i *Dohodu o ohraničení strategických útočných zbraní* (1979). Výrazne negatívne je vnímaná „**bratská pomoc**“ **Československu** (1968), boj proti disidentskému hnutiu (proces s A. D. Siňavským a J. M. Danielom), praktiky izolovať inak zmýšľajúcich na psychiatriu, resp. posielat' ich do nútej emigrácie (J. A. Brodskij, A. I. Solženicyn, V. N. Vojnovič, J. P. Ľubimov a i.), a predovšetkým **vpád do Afganistanu** (december 1979), ktorý priniesol nové kolo pretekov v zbrojení, značné ľudské i ekonomické straty (i bojkot Letných olympijských hier v Moskve 1980).

Perestrojka

Po období rýchleho striedania prestarnutých generálnych tajomníkov komunistickej strany – **Jurija V. Andropova (1982-1984)**, **Konstantina U. Černenka (1984)** – je, po rozsiahlych zákulisných rokovaniach a podpore vplyvného Andreja A. Gromyka, zvolený na čelo KSSZ **Michail Sergejevič Gorbačov**. Na začiatku roku 1987 sa Gorbačovova

pozícia upevňuje natoľko, že v ÚV presadzuje návrh na vyhlásenie otvorených volieb do stranických funkcií, s deklarovaným cieľom priblížiť stranu masám. Viacerí sa však zhodujú, že primárnym zámerom stranickej špičky bolo očistiť miestne i ústredné stranické orgány od nepohodlných ľudí, realizovať čistku v strane. Predchádzajúce obdobie sa podrobuje ostrej kritike (*«время застоя»* – obdobie stagnácie), deklaruje sa nový ekonomický program – **prestavba** (*«перестройка»*), ktorá neskôr prerastá i do zmien v spoločenskom a politickom živote. Ako sekundárny efekt sa rozmáha **informačná otvorenosť** – „glasnosť“, ktorá pôvodne bola zamýšľaná len ako odhaľovanie a kritika neduhov v národnom hospodárstve a ekonomike, no neskôr prerastá takto úzko vymedzený rámec až do kritiky spoločenských pomerov, sovietskej minulosti a súčasnosti.

«Цензура запрещена»

Как во времена перестройки в СМИ приходила гласность

Первый акт гласности

Появление 54-летнего Горбачёва на должности генсека после «пяти-лётки пышных похорон», когда генеральные секретари умирали один за другим, было уже само по себе событием. Во время первой поездки по стране он неожиданно для своей охраны остановил машину и пошёл в народ. Совсем молодой новый генеральный секретарь КПСС одним своим возрастом и видом уже давал понять советским людям, что всё теперь будет иначе.

Стоит отметить, что стилистика, в которой преподносилась эта новость, оставалась по-прежнему казённо-советской, а ТАСС – по-прежнему был главным источником новостей. Горбачёв в своих мемуарах назовёт этот выход к народу первым актом гласности.

(...)

Прямой эфир

В 1987-ом году, 7-ого марта, впервые в прямом эфире вышла телепрограмма Владимира Молчанова «До и после полуночи», и он моментально стал знаменитым. Передача шла раз в месяц. Молчанов произвёл большое впечатление на телезрителей своим аристократическим видом, белым костюмом, нездешней манерой говорить, тембром голоса.

Выпуски «До и после полуночи» и «Взгляд», который дебютировал через полгода, славились ещё и тем, что в них можно было услышать прежде недоступную музыку. Молчанов показывал западные клипы, а «Взгляд» – русский рок. «Взгляд» также одним из первых ввёл интерактив: зрители могли звонить в студию по телефону в прямом эфире, высказывать свои претензии.

(...)

«Борис, ты не прав!»

Большой прорыв в расширении пространства свободы слова связан с 19-ой партийной конференцией. Впервые неспортивная телетрансляция велась в течение нескольких дней. Именно тогда советские зрители впервые стали припадать к экранам телеприёмников во время работы. В 1989-ом году этот опыт повторили при первых свободных выборах.

СМИ уже были достаточно смелыми, чтобы обсуждать любые вопросы, но во время этих трансляций депутаты и участники конференции поднимали более острые проблемы, чем могли позволить себе газеты,

журналы и телевидение. Именно здесь была произнесена фраза, которую помнят как «Борис, ты не прав!» (хотя на самом деле Егор Лигачёв сказал немного иначе).

(...)

Генерального секретаря критиковать можно

12-ого марта 1989-ого года прошли телевизионные дебаты, в которых участвовали директор ЗИЛа Евгений Браков и Борис Ельцин. Это были первые и последние дебаты Ельцина.

Примечательна встреча Горбачёва с руководителями СМИ, состоявшаяся 13-ого октября. Генсек накричал на главного редактора «Аргументов и фактов» Владислава Старкова. В зале было около 100 человек, но никто об этом не написал. Проблема состояла в том, что Старков опубликовал соцопрос, по которому получалось, что Горбачёв не самый любимый политик советских граждан – в числе самых популярных читатели «АиФ» назвали Андрея Сахарова и всю Межрегиональную группу. Горбачёв даже в десятку не вошёл. Он был в бешенстве.

Старков сопротивлялся, писал в западные СМИ об этой проблеме, говорил, что советские СМИ его не поддерживают, что лично генерального секретаря критиковать нельзя. Кампания помогла: Старков остался на своей должности. Это было совершенно новое явление.

И последнее событие – принятие закона о СМИ 12-ого июня 1990-ого года, в котором впервые прозвучала фраза «Цензура запрещена». Авторами закона были Юрий Батурин, Владимир Энтин и Михаил Фёдоров. Благодаря этому закону начался рост новых СМИ. Возникли новые журналы, газеты, радиостанции.

(<https://lenta.ru/articles/2016/07/06/censorship/>)

V zahraničí sa Gorbačov tešil obrovskej popularite („**gorbimánia**“), uzavrel s USA viaceré dohody o odzbrojení, stiahol sovietske vojská z Afganistanu i z krajín bývalého východného bloku, súhlasil so zjednotením Nemecka, stal sa osobnosťou roku časopisu Time, získal Nobelovú cenu za mier. Vo vlastnej krajine však ostal jednou z najnepopulárnejších osobností.

Zjazd ľudových poslancov

Keď sa Gorbačovovi nepodarilo obmedziť a oslabiť moc miestnych straníckych funkcionárov, postupne sa snažil upevniť svoju mocenskú

pozíciu **posilnením funkcie štátnych orgánov** na úkor stranických – stáva sa titulárnou hlavou štátu (Predseda Najvyššieho Sovietu) a realizuje novú transformáciu najvyšších štátnych orgánov: presadzuje koncepciu parlamentného modelu a vyhlasuje **volby** (1989) do novovytvoreného Zjazdu ľudových poslancov ZSSR. Zjazd stelesňoval najvyššiu zákonodarnú i výkonnú moc, pozostával z 2250 poslancov, pričom len 1500 bolo volených (750 zástupcov za územné jednotky, 750 za národnostno-územné okruhy) a 750 delegovaných spoločenskými organizáciami. Samotný zjazd nemal presne určené kompetencie, jeho hlavnou úlohou bolo zvoliť stály parlament – 542 členný **Najvyšší soviät**, jeho predsedu, ktorý predsedá Zjazdu, Najvyššiemu sovietu a súčasne je i výkonnou hlavou štátu a následne potvrdzovať zákony schválené stálym parlamentom. Aby bol na zjazde zabezpečený „vhodný pomer síl“, okrem delegovania „verných“ od spoločenských organizácií (z ktorých väčšina je pod kontrolou KSSZ), sa aplikujú i ďalšie filtre výberu: jednotlivé kandidátky schvaľujú okresné komisie a potvrdení kandidáti musia získať viac ako 50% hlasov voliteľov. Samotný Michail Sergejevič sa aktívne volieb neúčastní, ale je i so spolupracovníkmi delegovaný za KSSZ (100 miest – v analógii na monarchistických Čiernosotencov sa im posmešne hovorilo „**Červenosotenci**“ („*Красная сотня*“)) a dáva sa zvoliť za predsedu Zjazdu. Na samotnom zjazde dominovali členovia Komunistickej strany, no významnú úlohu zohrala **Medziregionálna poslanecká skupina**, ktorá združila viaceré známe a vplyvné osobnosti s reformným programom (A. D. Sacharov, B. N. Jeľcin, J. D. Afanasjev, G. Ch. Popov, A. A. Sobčak a i.) a na Zjazde vystupovala ako výrazná opozičná sila.

Prezident ZSSR

Po zrušení 6. článku ústavy o vedúcej úlohe KSSZ (14.3.1990) je v ZSSR zavedená funkcia prezidenta a parlament 59,9% hlasov do tejto funkcie volí M. S. Gorbačova (podľa zákona sa mal voliť priamo občanmi, no pre Gorbačova bola urobená výnimka). Zvolením za prezidenta ZSSR sa završuje úspešná Gorbačovova kariéra: napriek jeho

snahe sa v marcových voľbách do republikových zjazdov ľudových poslancov (ZLP) dostávajú jeho oponenti – najcitelnejší preň je vývoj na ZLP RSFSR, kde začína dominovať jeho najvýraznejší kritik – **Boris Nikolajevič Jeľcin**; na májovej demonštrácii je Gorbačov vypísaný spolu s ostatnými členmi ÚV (urazení odchádzajú z tribúny); ekonomika úplne stagnuje (i kvôli absencii uceleného plánu reforiem); rozrastajú sa národnostné konflikty vnútri ZSSR, armáda zasahuje proti demonštráciám (v Tbilisi, Baku, Vilniuse, Rige), pričom Gorbačov, ako najvyšší veliteľ, sa od armády dištancuje.

Rozpad Sovietskeho zväzu

Krátko po deštrukcii sovietskeho bloku sa začína i rozpad samotného ZSSR – štartovacím momentom je prijatie **Deklarácie o štátnej suverenite RSFSR (12.6.1990)**, ktorá prehlasuje nadradenosť republikových zákonov pred federálnymi, čím sa začína deštrukcia jednotného právneho i ekonomického priestoru ZSSR; neskôr podobné zákony prijímajú i ostatné zväzové republiky, ktoré sa menia na akési „samostatné kniežatstvá“. Rozpadu ZSSR sa prezidentovi nedarí zabrániť ani spojením sa s konzervatívnymi kruhmi, neurčitým **referendom o zachovaní ZSSR** („*Считаете ли Вы необходимым сохранение Союза Советских Социалистических Республик как обновлённой федерации равноправных суверенных республик, в которой будут в полной мере гарантироваться права и свободы человека любой национальности*“; referendum prebehlo 17.3.1991, no len v 9 republikách a napriek vysokému výsledku – 76,5% za – nebolo jasné, za čo vlastne ľudia hlasovali); ani rokovaniami s hlavami tých republík, ktoré ešte majú záujem na zachovaní zväzu v pozmenenej forme (**Novoogorjovský proces**).

18. – 21.8.1991 sa pokúsila skupina konzervatívnych síl („Štátny výbor pre výnimočný stav“) zabrániť rozkladu ZSSR „internáciou“ Gorbačova na Kryme a prebratím moci, proti čomu ostro vystúpilo vedenie Ruskej federácie i obyvatelia Moskvy. Po krachu pokusu o prevrat svoje politické prežitie Gorbačov upál na zachovanie aspoň akéhosi priezračného Zväzu, ale, po nekonečnom vyjednávaní o reálne nefunkčnom hybridnom modeli (niektoré republiky sa mali pripojiť na federálnom základe, niektoré na konfederálnom, niektoré len ako pridružení členovia), **8. 12.1991 denonsáciou zmluvy o vzniku ZSSR z roku 1922**

a *Dohodou o vzniku Spoločenstva nezávislých štátov*, ktoré podpísali predstavitelia Ruska (B. N. Jeľcin), Ukrajiny (L. M. Kravčuk) a Bieloruska (S. S. Šuškevič) v Belovežskom pralese (rezidencia Viskuli), Sovietsky zväz prestal existovať. 25. 12. 1991 Gorbačov rezignoval na funkciu prezidenta ZSSR.

Соглашение о создании Содружества Независимых Государств

«Мы, Республика Беларусь, Российская Федерация (РСФСР), Украина как государства-учредители Союза ССР, подписавшие Союзный Договор 1922 года, далее именуемые Высокими Договаривающимися Сторонами, констатируем, что Союз ССР как субъект международного права и геополитическая реальность, прекращает своё существование.

Основываясь на исторической общности наших народов и сложившихся между ними связях, учитывая двусторонние договоры, заключённые между Высокими Договаривающимися Сторонами, стремясь построить демократические правовые государства, намереваясь развивать свои отношения на основе взаимного признания и уважения государственного суверенитета, неотъемлемого права на самоопределение, принципов равноправия и невмешательства во внутренние дела, отказа от применения силы, экономических или любых других методов давления, урегулирования спорных проблем согласительными средствами, других общепризнанных принципов и норма международного права (...) договорились о нижеследующем:

Статья 1.

Высокие Договаривающиеся Стороны образуют Содружество Независимых Государств.

Статья 2.

Высокие Договаривающиеся Стороны гарантируют своим гражданам независимо от их национальности или иных различий равные права и свободы. Каждая из Высоких Договаривающихся Сторон гарантирует гражданам других Сторон, а также лицам без гражданства, проживающим на её территории, независимо от их национальной принадлежности или иных различий гражданские, политические, социальные, экономические и культурные права и свободы в соответствии с общепризнанными международными нормами о правах человека.

(...)

Статья 5.

Высокие Договаривающиеся Стороны признают и уважают территориальную целостность друг друга и неприкосновенность существующих границ в рамках содружества. Они гарантируют открытость границ, свободу передвижения граждан и передачи информации в рамках Содружества.

(...)

Статья 7.

Высокие Договаривающиеся Стороны признают, что к сфере их совместной деятельности, реализуемой на равноправной основе через общие координирующие институты Содружества, относятся:

- координация внешнеполитической деятельности;
- сотрудничество в формировании и развитии общего экономического пространства, общеевропейского и евразийского рынков, в области таможенной политики;
- сотрудничество в развитии систем транспорта и связи;
- сотрудничество в области охраны окружающей среды, участие в создании всеобъемлющей международной системы экологической безопасности;
- вопросы миграционной политики;
- борьба с организованной преступностью.

(...)

Статья 11.

С момента подписания настоящего Соглашения на территориях подписавших его государств не допускается применение норм третьих государств, в том числе бывшего Союза ССР.

Статья 12.

Высокие Договаривающиеся Стороны гарантируют выполнение международных обязательств, вытекающих для них из договоров и соглашений бывшего Союза ССР.

Статья 13.

Настоящее Соглашение не затрагивает обязательств Высоких Договаривающихся Сторон в отношении третьих государств.

Настоящее Соглашение открыто для присоединения всех государств членов бывшего Союза ССР, а также для иных государств, разделяющих цели и принципы настоящего Соглашения.

Статья 14.

Официальным местом пребывания координирующих органов содружества является город Минск.

Деятельность органов бывшего Союза ССР на территориях государств – членов Содружества прекращается.

(<http://rusarchives.ru/projects/statehood/10-12-soglashenie-sng.shtml>)

Zadania a úlohy

1. Porovnajte NEP s ekonomikou vojnového komunizmu predchádzajúceho a administratívne riadenou ekonomikou neskoršieho obdobia.
2. Napíšte časopisecký článok o stalinských represiách a veľkom hladomore.
3. Napíšte fiktívne interview s J.V. Stalinom o jeho vzťahu ku straníckym kolegom.
4. Skúste vyhľadať všetky prívlastky, ktorými bol „titulovaný“ J. V. Stalin v ZSSR i u nás ("veľký kormidelník", "génus všetkých národov" ...).
5. Osvetlite rozdielne pozície ruských i neruských historikov k Paktu Molotov-Ribbentrop.
6. Vyberte si jednu dôležitú udalosť z obdobia Veľkej vlasteneckej vojny a spracujte ju do časopiseckého článku.
7. Aké boli príčiny ostrej konfrontácie USA a ZSSR v povojnovom období?
8. Opíšte opakovaný boj o moc v KSSZ po smrti Stalina, za Chruščova, Brežneva, Gorbačova.
9. Napíšte analytický komentár o Karibskej kríze (1962).
10. V akých oblastiach dosiahol ZSSR významné úspechy počas svojej existencie?
11. Porovnajte ruský a československý (slovenský) pohľad na inváziu vojsk Varšavskej zmluvy do ČSSR 21.8. 1968.

12. V 20. storočí registrujeme 4 veľké emigračné vlny (1918, polovica 40. rokov, 70. a 90. roky. Porozmýšľajte o ich príčinách i následkoch pre ruskú spoločnosť.
13. Spravte interview s prvým prezidentom ZSSR o najvýraznejších „výdobytkoch prestavby“?
14. Napíšte článok o prvých „slobodných“ voľbách v ZSSR.
15. Diskutujte o príčinách krachu socializmu v Sovietskom zväze a vo „východnom bloku“.
16. Napíšte nekrológ na ZSSR.

7 | RUSKÁ FEDERÁCIA

Jeľcinovo Rusko (1992-1999)

Ruská federácia sa hneď zo začiatku svojej samostatnej existencie musela vyrovnat' s neutešeným sovietskym dedičstvom – ekonomickými problémami a nacionalistickými, separatistickými hnutiami vo viacerých republikách. Prechod k trhu mala naštartovať „**šoková ekonomická terapia**“, vytvorená mladými liberálnymi reformátormi v prezidentskom okolí na čele s **Jegorom T. Gajdarom**. 1.1.1992 bola zavedená absolútne voľná tvorba cien, povolený slobodný trh, boli zastavené všetky štátne dotácie podnikom a družstvám (mali si na seba zarábať sami), bola naštartovaná privatizácia štátneho majetku pomocou „kupónov“ («*ваучерная приватизация*»). Nedostatočne pripravené ekonomické rozhodnutia spôsobili radikálny nárast cien (150 násobné zvýšenie zo dňa na deň, k r. 1996 ceny vzrástli o 10000%), infláciu, devalváciu rubľa a bezcennosť všetkých úspor. Privatizácia rovnako skončila neúspechom, väčšinu štátneho majetku získala bývalá nomenklatúra: stranícky a komsomolskí funkcionári (previedli na seba stranícky majetok), riaditelia štátnych podnikov, ktorí odkúpili privatizačné kupóny svojich zamestnancov, ako aj ďalší budúci **oligarchovia**, so stykmi na vysokých miestach (štát dával priemyselné podniky do zástavy za pôžičky, ktoré potom zámerne nesplácal). Pre obdobie 90. rokov boli charakteristické trhoviská na každom voľnom mieste, vyplácanie zamestnancov vlastnou produkciou, výmenný obchod, žobranie a rapídny nárast kriminality.

Na jeseň r. 1993 vypukla v Rusku **ústavná kríza**, keď spory medzi Zjazdom ľudových poslancov (t.j. parlamentom) a prezidentom ohľadom charakteru novej ústavy a realizácie ekonomickej politiky, prerástli po neústavných krokoch oboch strán do ozbrojeného konfliktu prívržencov parlamentu s vládou. Po získaní podpory silových zložiek

nechal Jel'cin 4.10.1993 vtedajšie sídlo ruského parlamentu (Biely dom) rozstrieľať, vyhlásil voľby do nového parlamentu (Štátnej Dumy) a **referendum o novej ústave**, v ktorej presadil silný prezidentský model (12.12.1993).

Slabosť centrálnej vlády využili viaceré subjekty federácie na posilnenie svojho postavenia (**proces suverenizácie republík**); Čečensko (Republika Ičkerija) sa pokúsilo o odtrhnutie od RF, čo malo za následok dve krvavé **čečenské vojny** (1994-1996, 1999-2007).

V zahraničnej politike RF nadväzuje na predchádzajúcu atlantickú politiku, t.j. tesnú spoluprácu s USA, ratifikujú sa nové dohody o znížení počtu jadrových zbraní (1993), od r. 1994 RF participuje na rokovaníach G7, nadväzuje spoluprácu s NATO (1997). Zmena proatlantickej politiky nastáva po bombardovaní Juhoslávie jednotkami NATO a rozšírení NATO na východ (1998).

Následník

V roku 1996 Jel'cin opäť kandidoval za prezidenta, pričom voľby sa mu podarilo vyhrať predovšetkým vďaka podpore vplyvných oligarchov, ktorí si vďaka tomu upevnili svoj podiel na riadení štátu. V rozhodovaní dominuje „rodina“ (najbližší príbuzní prezidenta a s nimi spriaznení oligarchovia – B. Berezovskij, R. Abramovič, V. Potanin, P. Aven a i.). Toto obdobie, v alúzii na dobu „smuty“ (s vládnu „semibojarščinou“) nazývali „se-

mibankirščinou“. Po ekonomickej kríze v r. 1998 začína „rodina“ hľadať vhodného Jel'cinovho nástupcu, ktorý by ochránil ich zisky (populárny predseda vlády **Jevgenij M. Primakov** bol kvôli svojim politickým aspiráciám a snahe o obmedzenie vplyvu oligarchov zosadený). Ako vhodný kandidát je za predsedu vlády vybraný **Vladimír V. Putin** (hlava FSB), ktorý sa po Jel'cinovej **novoročnej demisii (31.12.1999)** stal úradujúcou hlavou štátu (jeho prvým dekrétom bola garancia beztrietnosti Jel'

cinovi a jeho rodine). Vo voľbách 26.3.2000 je zvolený za prezidenta Ruska už v prvom kole.

Putinská stabilizácia

Po nástupe do najvyššieho úradu sa musel nový prezident vysporiadať z mnohými neriešenými páľčivými problémami: rozpad mocenskej vertikály, skorumpovanosť štátnej správy, vplyv oligarchov na riadenie

štátu, extrémna majetková diferenciácia, vojna v Čečensku a i. Počas jeho prvého prezidentského obdobia sa Rusko výraznejšie neprejavuje v zahraničnej politike, skôr sa sústreďuje na **riešenie vnútropolitických problémov**. Na rozdiel od svojho predchodcu sa Putin nestretol so vážnou opozíciou proti svojim snahám ani v parlamente, kde sa môže opierať o silnú proprezidentskú stranu.

V rámci vnútropolitického kurzu dochádza k **reorganizácii štátnej moci** s cieľom upevnenia vedenia federácie nad jednotlivými regiónmi (sú vytvorené federálne okruhy na čele s predstaviteľom prezidenta, je reorganizovaná Rada federácie, v ktorej už nezasadajú regionálni lídri, títo strácajú vplyv na centrálnu moc i beztriestnosť), ako i celého správneho systému (sú jasne vymedzené kompetencie výkonných orgánov), k obnoveniu zákonnosti v ruských regiónoch (všetky miestne zákony musia byť zosúladené s federálnymi). Putinova administratíva **nanovo definuje vzájomné vzťahy medzi štátom a finančnou elitou**: oligarchovia sú odstránení z vrcholných orgánov politickej moci, majú sa dištancovať od politiky – proti „odbojným“ je začaté trestné stíhanie (B. Berezovský, V. Gusinský, M. Chodorkovský). V ekonomickej oblasti stabilizácii krajiny výrazne napomohol rast ceny ropy a zemného plynu, ktorý umožnil vytvorenie stabilizačného a rezervného fondu, ale i zavedenie liberálnych inovácií do ekonomickej a sociálnej sféry, adresné sociálne programy.

Suverénna demokracia

Vo voľbách 2003 získava prezidentská strana **Jednotné Rusko** viac ako 2/3 mandátov a po prezidentskej kampani, vedenej ostro kriticky vo vzťahu k jel'cinovskému obdobiu, je v marci 2004, opäť už v prvom ko-

le, zvolený Putin za prezidenta i na ďalšie funkčné obdobie. Postupne sa zbavuje ľudí, ktorých „zdedil“ ešte z Jeľcinových čias (napr. premiéra M. Kasjanova) a pod vplyvom udalostí v „blízkom zahraničí“ (t.j. postsovietskych krajinách) – tzv. **farebných revolúcií** na Ukrajine, v Gruzínsku, Kirgizsku a pokuse o ňu v Bielorusku – obmedzuje niektoré prvky politickej demokracie. Vzniká koncepcia tzv. suverénnej demokracie: neexistuje jeden univerzálny model demokracie – v Rusku je aplikovaný demokratický model, ale ten **musí zodpovedať národným podmienkam** a spoľahlivo **zabezpečovať jeho národnú suverenitu**.

Tandem

Keďže ruská ústava nepovoľovala Putinovi uchádzať sa o prezidentský úrad i v najbližšom volebnom období, za svojho nástupcu si vybral **Dmitrija A. Medvedeva (2008-2012)**, ktorý ho po víťazstve v prezidentských voľbách menoval na čelo vládneho kabinetu. Nový prezident sa za svoje pôsobenie nestihol výraznejšie prejavíť: jeho programu modernizácie Ruska neprosperala celosvetová ekonomická kríza, rovnako, v krátkej vojne s Gruzínskom (**„prinútenie k mieru“** po útoku Gruzínska na Južné Osetsko – 8.8.-16.8.2008), ani počas masových demonštrácií proti výsledkom parlamentných volieb (2011) nedokázal zaujať vlastný rozhodný postoj. Po konflikte s vplyvnými skupinami v prezidentskej, vládnej i straneckej administratíve nekandidoval na ďalšie funkčné obdobie a tak po voľbách v roku 2012 opäť do prezidentského kresla (tentoraz už na 6 rokov) zasadol V. V. Putin.

Putin 3.0

Tretie Putinovo funkčné obdobie je charakteristické **prehĺbením integračných aktivít** na postsovietskom priestore v rámci Organizácie Dohody o kolektívnej bezpečnosti a Euroázijskej únie. Na druhej strane sa Rusko dostalo do ostrého konfliktu s EÚ, USA a ďalšími krajinami NATO ohľadom **ukrajinskej krízy**, ktorá vyústila do **pripojenia polosostrova Krym k Rusku** (21.3.2014) a k ozbrojenému konfliktu na východe Ukrajiny.

**Выступление В.В. Пу́тина
на Мюнхенской конференции по вопросам политики безопасности
10-ого февраля 2007-ого года**

Формат конференции даёт мне возможность избежать «излишнего политеса» и необходимости говорить округлыми, приятными, но пустыми дипломатическими штампами. Формат конференции позволяет сказать то, что я действительно думаю о проблемах международной безопасности. И если мои рассуждения покажутся нашим коллегам излишне полемически заострёнными либо неточными, я прошу на меня не сердиться – это ведь только конференция. (...)

Итак. Известно, что проблематика международной безопасности – много шире вопросов военно-политической стабильности. Это устойчивость мировой экономики, преодоление бедности, экономическая безопасность и развитие межкультурного диалога. Такой всеобъемлющий, неделимый характер безопасности выражен и в её базовом принципе: «безопасность каждого – это безопасность всех». Как сказал ещё в первые дни разгоравшейся Второй мировой войны Франклин Рузвельт: «Где бы ни был нарушен мир, мир повсюду оказывается в опасности и под угрозой».

Эти слова продолжают сохранять актуальность и сегодня. Об этом, кстати, свидетельствует и тема нашей конференции, которая здесь написана: «Глобальные кризисы – глобальная ответственность». Всего лишь два десятилетия назад мир был идеологически и экономически расколот, а его безопасность обеспечивали огромные стратегические потенциалы двух сверхдержав.

Глобальное противостояние отодвигало на периферию международных отношений и повестки дня крайне острые экономические и социальные вопросы. И как всякая война – «война холодная» оставила нам и «неразорвавшиеся снаряды», образно выражаясь. Имею в виду идеологические стереотипы, двойные стандарты, иные шаблоны блокового мышления.

Предлагавшийся же после «холодной войны» однополярный мир – тоже не состоялся.

История человечества, конечно, знает и периоды однополярного состояния и стремления к мировому господству. Чего только не было в истории человечества.

Однако что же такое однополярный мир? Как бы ни украшали этот термин, он в конечном итоге означает на практике только одно: это один центр власти, один центр силы, один центр принятия решения.

Это мир одного хозяина, одного суверена. И это в конечном итоге губительно не только для всех, кто находится в рамках этой системы, но и для самого суверена, потому что разрушает его изнутри. И это ничего общего не имеет, конечно, с демократией. Потому что демократия – это, как известно, власть большинства, при учёте интересов и мнений меньшинства.

Кстати говоря, Россию, нас – постоянно учат демократии. Но те, кто нас учат, сами почему-то учиться не очень хотят.

Считаю, что для современного мира однополярная модель не только неприемлема, но и вообще невозможна. И не только потому, что при единоличном лидерстве в современном – именно в современном мире – не будет хватать ни военно-политических, ни экономических ресурсов. Но что ещё важнее – сама модель является неработающей, так как в её основе нет и не может быть морально-нравственной базы современной цивилизации.

Вместе с тем всё, что происходит сегодня в мире, и сейчас мы только начали дискутировать об этом – это следствие попыток внедрения именно этой концепции в мировые дела – концепции однополярного мира.

А какой результат?

Односторонние, нелегитимные часто действия, не решили ни одной проблемы. Более того, они стали генератором новых человеческих трагедий и очагов напряжённости. Судите сами: войн, локальных и региональных конфликтов меньше не стало. Господин Тельчик вот об этом очень мягко упомянул. И людей в этих конфликтах гибнет не меньше, а даже больше, чем раньше. Значительно больше – значительно больше!

Сегодня мы наблюдаем почти ничем не сдерживаемое, гипертрофированное применение силы в международных делах – военной силы – силы, ввергающей мир в пучину следующих один за другим конфликтов. В результате не хватает сил на комплексное решение ни одного из них. Становится невозможным и их политическое решение.

Мы видим всё большее пренебрежение основополагающими принципами международного права. Больше того – отдельные нормы, да, по сути – чуть ли не вся система права одного государства, прежде всего, Соединённых Штатов, перешагнула свои национальные границы во всех сферах: и в экономике, и в политике, и в гуманитарной сфере навязывается другим государствам. Ну, кому это понравится? Кому это понравится?

В международных делах всё чаще встречается стремление решить тот или иной вопрос, исходя из так называемой политической целесообразности, основанной на текущей политической конъюнктуре. И это, конечно, крайне опасно. И ведёт к тому, что никто уже не чувствует себя

в безопасности. Я хочу это подчеркнуть – никто не чувствует себя в безопасности! Потому что никто не может спрятаться за международным правом как за каменной стеной. Такая политика является, конечно, катализатором гонки вооружений.

(...)

В этой связи серьёзно возрастает роль многосторонней дипломатии. Открытость, транспарентность и предсказуемость в политике безальтернативны, а применение силы должно быть действительно исключительной мерой так же, как и применение смертной казни в правовых системах некоторых государств.

Сегодня же мы, наоборот, наблюдаем ситуацию, когда страны, в которых применение смертной казни запрещено даже в отношении убийц и других преступников – опасных преступников, несмотря на это такие страны легко идут на участие в военных операциях, которые трудно назвать легитимными. А ведь в этих конфликтах гибнут люди – сотни, тысячи мирных людей!

Но в то же время возникает вопрос: разве мы должны безучастно и безвольно взирать на различные внутренние конфликты в отдельных странах, на действия авторитарных режимов, тиранов, на распространение оружия массового уничтожения? (...) Можем ли мы безучастно смотреть на то, что происходит? Я попробую ответить на Ваш вопрос тоже. Конечно, мы не должны смотреть безучастно. Конечно, нет.

Но есть ли у нас средства, чтобы противостоять этим угрозам? Конечно, есть. Достаточно вспомнить недавнюю историю. Ведь произошёл же мирный переход к демократии в нашей стране? Ведь состоялась же мирная трансформация советского режима – мирная трансформация! И какого режима! С каким количеством оружия, в том числе ядерного оружия! Почему же сейчас, при каждом удобном случае нужно бомбить и стрелять? Неужели в условиях отсутствия угрозы взаимного уничтожения нам не хватает политической культуры, уважения к ценностям демократии и к праву.

Убеждён, единственным механизмом принятия решений по использованию военной силы как последнего довода может быть только Устав ООН. (...) Легитимным можно считать применение силы только, если решение принято на основе и в рамках ООН. И не надо подменять Организацию Объединённых Наций ни НАТО, ни Евросоюзом. И когда ООН будет реально объединять силы международного сообщества, которые действительно могут реагировать на события в отдельных странах, когда мы избавимся от пренебрежения международным правом, то ситуация может измениться. В противном случае ситуация будет заходить лишь в тупик и умножать количество тяжёлых ошибок.

При этом, конечно, нужно добиваться того, чтобы международное право имело универсальный характер и в понимании, и в применении норм.

И нельзя забывать, что демократический образ действий в политике обязательно предполагает дискуссию и кропотливую выработку решений. (...)

(<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>)

Zadania a úlohy

1. Pokúste sa objektívne zhodnotiť výsledky Gajdarovej ekonomickej reformy.
2. Urobte televíznu reportáž o priebehu ústavnej krízy v r. 1993.
3. Napíšte fejtón o vplyve oligarchov na politické procesy v Rusku.
4. Zistite si podrobnosti o vojne v Čečensku; rozanalyzujte jej príčiny a dôsledky.
5. V roku 2000 postihlo Rusko viacero katastrof – teroristické útoky, výbuchy domov, potopenie ponorky Kursk, požiar Ostankina a i. Vyberte si jednu z nich a napíšte o nej analytickú správu.
6. Napíšte o suverénnej, resp. riadenej demokracii (ľubovoľný žánr).
7. Napíšte analytický komentár o stave médií v súčasnom Rusku.
8. Diskutujte o vojenských konfliktoch s ruskou účasťou za celé obdobie existencie nezávislej RF.
9. Prečítajte si vystúpenie V. V. Putina na Mníchovskej konferencii a pokúste sa analyzovať jeho ideologické pozadie a uplatnenie v zahraničnopolitickom správaní sa RF.

Podľa platnej ústavy je **Rusko**, resp. **Ruská federácia** demokratický, federatívny, právny štát s republikánskou formou vlády.

Nositelom suverenity a zdrojom moci je „**mnohonárodnostný**“ **Pud**, ktorý realizuje svoju moc priamo (pomocou referenda a volieb) i nepriamo, pomocou orgánov štátnej moci a miestnej samosprávy. Človek, jeho práva a slobody sú najvyššou hodnotou; zabezpečenie ich dodržiavania a ochrany je povinnosťou štátu. Štátna moc je realizovaná na základe **rozdelenia moci** na zákonodarnú, výkonnú a súdnu, pričom tieto sú navzájom nezávislé.

Ruská Federácia je **svetský štát**, ktorý uznáva **ideologickú i politickú pluralitu**. Žiadna ideológia ani náboženstvo nemôžu byť povinné. Všetky politické, spoločenské a náboženské spolky sú si rovné pred zákonom a nezávislé na štáte.

Federatívny systém RF je založený na princípe jej štátnej celistvosti a **jednote systému štátnej moci**, pričom sú jasne vyčlenené oblasti a právomoci spadajúce do kompetencií federatívnej štátnej moci a do kompetencií subjektov federácie.

Všetky **subjekty federácie**, bez ohľadu na ich status sú si rovné vo vzájomných vzťahoch i vo vzťahu k federálnemu centru. Podľa ústavy Rusko tvorí **85 federálnych subjektov**: 22 republík, 46 oblastí, 8 krajov, 1 autonómna oblasť, 5 autonómnych okruhov a 3 mestá federálneho významu (Moskva, Sankt-Peterburg, Sevastopol'). Pričlenenie Republiky Krym a mesta Sevastopol' k Rusku nie je uznané medzinárodným spoločenstvom a obe teritória sa považujú za anektované územie.

Prezident RF

V súlade so štvrtou hlavou ruskej ústavy je prezident RF **hlavou štátu, garantom Ústavy, práv a slobôd človeka a občana**. Táto definícia z neho robí najdôležitejší článok štátneho systému, nakoľko na realizáciu týchto kompetencií disponuje rozsiahlymi právomocami:

- prijíma kroky na ochranu suverenity, nezávislosti a celistvosti Ruska, t.j. určuje smerovanie štátnej vojenskej politiky, utvrdzuje vojenskú doktrínu krajiny, je Najvyšším veliteľom ozbrojených síl a iných ozbrojených jednotiek, ako aj predsedom Rady bezpečnosti, vyhlasuje mobilizáciu alebo mimoriadny stav, zavádza stanné právo, dojednáva a podpisuje medzinárodné dohody;
- garantuje ústavnú zákonnosť – má právo zrušiť miestne zákony, ak tieto odporujú Ústave, federálnym zákonom, alebo medzinárodným dohovorom;
- zabezpečuje koordináciu a fungovanie všetkých orgánov štátnej moci: navrhuje Rade federácie kandidátov na sudcov Ústavného a Najvyššieho súdu, kandidatúru Generálneho prokurátora; navrhuje Štátnej Dume kandidáta na Predsedu Centrálnnej banky, kandidatúru predsedu vlády; navrhuje zákonodarným orgánom subjektov federácie kandidatúry na funkcie hláv týchto subjektov;
- určuje základné vektory vnútornej i zahraničnej politiky: prezident ako hlava výkonnej moci určuje zloženie a fungovanie vlády, menuje (po odsúhlasení Dumou) predsedu vlády, len on má právo prijať rozhodnutie o jej odvolaní (môže dokonca rozpustiť parlament, ak tento opakovane vysloví vláde nedôveru, alebo jej odmietne vysloviť dôveru), každoročne stanovuje priority vnútornej i zahraničnej politiky («*Послание Президента Федеральному Собранию*»);
- má právo zákonodarnej iniciatívy, t.j. právo predkladať projekty zákonov na schválenie Štátnej Dumy, ale i vydávať Dekréty a rozhodnutia, ktoré majú platnosť zákonov; prezidentom vetovaný zákon musí parlament schváliť kvalifikovanou väčšinou;
- rieši otázky občianstva, udeľuje najvyššie štátne vyznamenania a má právo udeliť milosť.

Za prezidenta RF môže byť zvolený každý občan Ruskej federácie, starší ako 35 rokov, ktorý má trvalý pobyt v RF minimálne 10 rokov. Volí sa **na 6 rokov** v priamych tajných voľbách. Jeden človek môže zaisťávať úrad prezidenta maximálne dve obdobia za sebou. Počas vykonávania prezidentských právomocí je nedotknuteľný.

Pri vstupe do úradu skladá prezident nasledujúcu prisahu: *„Клянусь при осуществлении полномочий Президента Российской Федерации уважать и охранять права и свободы человека и гражда-*

нина, соблюдать и защищать Конституцию Российской Федерации, защищать суверенитет и независимость, безопасность и целостность государства, верно служить народу“. Od momentu jej prednesenia pristupuje k vykonávaniu prezidentských právomocí, ktoré vykonáva do momentu, kedy zloží prísahu nová hlava štátu.

Prezident prestáva vykonávať svoju funkciu tiež v prípade demisie, dlhodobej a trvalej zdravotnej nespôsobilosti, alebo v prípade odvolania z funkcie (impeachment). Pri predčasnom zložení funkcie sa musia najneskôr do 3 mesiacov uskutočniť nové voľby, pričom úradujúcim prezidentom (s určitými obmedzeniami) sa stáva predseda vlády.

Výkonná moc

Výkonnú moc realizuje **Vláda Ruskej federácie**. Predseda vlády je menovaný prezidentom RF a schválený Štátnou Dumou. Najneskôr do 7 dní od svojho menovania predkladá Prezidentovi návrhy na štruktúru federálnych orgánov výkonnej moci a kandidatúry na funkcie vicepremiérov a ministrov. Vláda zastrešuje celý systém federálnych orgánov výkonnej moci – **ministerstvá, federálne agentúry a federálne služby**:

ministerstvá zodpovedajú za vypracovanie a prijatie všeobecne platných nariadení a predpisov v sfére svojej kompetencie; federálne agentúry aplikujú dané nariadenia a predpisy a poskytujú občanom a právnickým osobám rôzne „služby“, disponujú štátnym majetkom; federálne služby kontrolujú plnenie nariadení a predpisov (ako i ostatných zákonných aktov).

Podľa ústavy vláda plní nasledujúce funkcie:

- rozpracúva a predkladá na schválenie federálny rozpočet a zabezpečuje jeho plnenie;
- zabezpečuje realizáciu jednotnej finančnej, úverovej a peňažnej politiky;

- zabezpečuje realizáciu jednotnej štátnej politiky v oblasti kultúry, vedy, školstva, zdravotníctva, sociálneho zabezpečenia, ekológie;
- disponuje federálnym majetkom;
- podniká kroky k zabezpečeniu obrany krajiny, štátnej bezpečnosti, k realizácii zahraničnej politiky RF;
- podniká kroky k zabezpečeniu zákonnosti, práv a slobôd občanov, ochrane majetku a verejného poriadku, boju s kriminalitou;
- zabezpečuje iné funkcie, ktoré jej ukladá Ústava, federálne zákony a dekréty Prezidenta RF.

Vláda môže podať demisiu do rúk prezidenta, ten sám môže prijať rozhodnutie o demisii vlády, alebo jednotlivých ministrov. Štátna Duma môže vyjadriť vláde nedôveru, alebo jej odmietnuť vyjadriť dôveru – i v tomto prípade závisí na prezidentovi, či vládu rozpustí.

Každý subjekt federácie si formuje **vlastné orgány výkonnej moci**.

Zákonodarná moc

Najvyšším zákonodarným orgánom RF je dvojkomorové **Federálne Zhromaždenie** (*Федеральное Собрание*). Hlavnú zákonodarnú úlohu plní dolná komora FZ – **Štátna Duma** (*Государственная Дума*), po schválení musí zákon odobriť horná komora – **Rada Federácie** (*Совём Федерации*) a prezident. Právo zákonodarnej iniciatívy (právo predkladať návrhy zákonov) majú: prezident RF, Rada Federácie a jej členovia, poslanci Duma, zákonodarné orgány subjektov federácie; Najvyšší súd a Ústavný súd majú právo navrhovať zákony len v oblastiach ich kompetencie. Federálne Zhromaždenie prijíma **federálne zákony** a **federálne ústavné zákony**, t.j. zákony s platnosťou na celom území RF.

Štátnu Dumu tvorí 450 poslancov, volených na obdobie 5 rokov. Poslanci sa volia podľa zmiešaného volebného systému: polovica podľa proporčného na základe kandidátok politických strán, polovica sa volí v jednomandátových okruhoch. Poslancom sa môže stať každý svojprávny občan Ruskej Federácie, ktorý dosiahol vek 21 rokov a nemá občianstvo iného štátu. Jeden človek môže zastávať najviac jednu štátnu funkciu. Rovnako nemôže vykonávať ďalšiu platenú funkciu, okrem pedagogickej, vedeckej a inej tvorivej profesie. Počas vykonávania svojich

právomocí je nedotknuteľný, ak príslušná komisia Dumy nerozhodne o možnosti jeho trestného stíhania.

Okrem zákonodarnej funkcie do kompetencie Dumy patrí i odsúhlasenie kandidatúry predsedu vlády, riešenie otázky dôvery vláde, menovanie a odvolávanie Predsedu Centrálnej Banky, menovanie a odvolávanie Predsedu Účtovnej komory a polovice jej auditorov, menovanie a odvolávanie Splnomocnenca pre práva človeka, vyhlásenie amnestie, zahájenie procesu odvolávania prezidenta (impeachment).

Prezident RF má právo rozpustiť Štátnu Dumu ak 3 krát odmietne jeho kandidátov na funkciu predsedu vlády, ak vyjadrí v priebehu troch mesiacov opakovane nedôveru vláde, resp. ak jej odmietne vyjadriť dôveru. Duma nemôže byť rozpustená počas prvého roka od zvolenia, počas trvania procedúry odvolania prezidenta, počas vojnového alebo mimoriadneho stavu na celom území krajiny, ako aj v období 6 mesiacov do konca prezidentského funkčného obdobia.

Rada Federácie tvorí hornú komoru parlamentu, ktorá sa schádza podľa potreby, no minimálne 2 krát do mesiaca. Radu federácie tvoria dvaja zástupcovia za každý subjekt RF: jeden za zákonodarný orgán a jeden za výkonný orgán subjektu, ako aj zástupcovia Ruskej federácie, menovaný prezidentom, ktorých počet je maximálne 10% z počtu ostatných zástupcov subjektov. Funkčné obdobie každého člena zodpovedá funkčnému obdobiu orgánu, ktorý ho do parlamentu delegoval; tento ho môže i predčasne odvolať. Členom Rady Federácie môže byť občan RF starší ako 30 rokov, ktorý má trvalý pobyt na území konkrétneho subjektu minimálne posledných 5 rokov. Za zákonodarný orgán subjektu môže byť delegovaný len riadne zvolený poslanec tohto orgánu.

Rada Federácie spolu s Dumou sa zúčastňuje na rozpracovávaní a prijímaní zákonov, Rada ako celok i každý jej člen má právo navrhovať zákony. Okrem toho do jej kompetencií patrí: schválenie zmeny hraníc medzi subjektmi RF, schválenie dekrétu prezidenta o zavedení vojnového alebo mimoriadneho stavu, rozhodnutie o možnosti vyžiť ruské ozbrojené sily za hranicami RF, vyhlásenie prezidentských volieb, odvolanie prezidenta z funkcie, vymenovanie sudcov Ústavného

a Najvyššieho súdu, vymenovanie a odvolanie Generálneho prokurátora, zástupcu predsedu Účtovnej komory a polovice jej audítorov.

Každý zo subjektov federácie má **svoje orgány zákonodarnej moci**, ktoré prijímajú ústavy, zákony a iné právne akty, platné na danom území. Tieto nemôžu byť v rozpore s Ústavou RF a federálnym zákonodarstvom.

Súdna moc

Samostatnosť súdnej moci v systéme štátnej moci sa prejavuje v nezávislosti sudcov, ktorí sa podriaďujú len Ústave RF a zákonom. Súdny sú prepojený so zákonodarnou i výkonnou mocou, nakoľko realizujú prijaté zákony a iné právne akty v praxi, pričom ich rozhodnutia sú povinné realizovať orgány výkonnej moci. Súdna moc má na druhej strane možnosť fakticky rušiť zákony a právne akty, ak sú tieto uznané za neústavné.

V súčasnosti súdny systém RF tvorí **Ústavný súd RF** (a ústavné súdy jednotlivých subjektov), **súdy všeobecnej jurisdikcie a arbitrážne súdy** (ako posledná inštancia – Najvyšší súd).

Sudcom môže byť každý občan RF, starší ako 25 rokov, ktorý má vysokoškolské právnické vzdelanie a minimálnu 5 ročnú prax v právnickej profesii. Federálny zákon môže mať na sudcov určitých úrovni i ďalšie požiadavky.

Najvyššími súdnymi orgánmi v RF sú Ústavný súd a Najvyšší súd.

Ústavný súd rozhoduje o súlade všetkých normatívnych a právnych aktov s Ústavou RF, ako aj dáva vysvetlenia k jej jednotlivým bodom.

Akty, ktoré sú uznané za neústavné strácajú platnosť, medzinárodné dohody odporujúce ústave nemôžu byť v Rusku aplikované. Ústavný súd tvorí 19 sudcov, pričom každý sudca sa volí samostatne tajným hlasovaním v Rade Federácie. Funkčné obdobie ústavného sudcu je 12 rokov, alebo dovŕšenie veku 70 rokov. Sudcovia nesmú zastávať žiadne ďalšie štátne ani verejné funkcie, venovať sa podnikaniu, ani inej platenej práci, nemôžu byť členmi politických strán a hnutí, ani sa venovať politickej činnosti. Predsedu ÚS menuje prezident, jeho zástupcu a ta-

jomníka vyberajú sami sudcovia na plenárnom zasadnutí tajným hlasovaním (na 3 roky).

Najvyšší súd RF je najvyšším súdnym orgánom v občianskych, trestných, administratívnych a arbitrážnych konaniach, uskutočňuje procesnú kontrolu činnosti všetkých súdov nižšej inštalácie, má právo prehodnocovať a vracaať na opätovné preskúmanie súdne rozhodnutia, podáva vysvetlenia procesualnej praxe. Zamestnancami Najvyššieho súdu je 170 sudcov.

Politické strany

V súlade s ústavou je v Ruskej federácii garantovaná politická pluralita. Podľa federálneho zákona č. 95: *O politických stranách*, je politickou stranou „spoločenské združenie, založené za účelom účasti občanov RF v politickom živote spoločnosti prostredníctvom formovania a vyjadrenie svojej politickej vôle, účasti na spoločenských a politických akciách, vo voľbách a na referendách, a taktiež za účelom zastupovania záujmov občanov v orgánoch štátnej moci a miestnej samosprávy“.

Politická strana musí mať regionálne pobočky minimálne v polovici subjektov federácie, mať minimálne 500 členov a všetky jej orgány (riadiace i výkonné) musia sídliť na území RF. Je zakázané vytvárať politické strany na základe profesijnej, rasovej, národnostnej a náboženskej príslušnosti.

V Rusku existuje **systém viacerých politických strán** (do volieb v r. 2016 ich bolo zaregistrovaných 77), no reálnou politickou silou je od volieb v r. 2003 proprezidentská strana „Jednotné Rusko“, ktorá dominuje v federálnom parlamente, ako i v zákonodarných orgánoch subjektov federácie a v orgánoch miestnej samosprávy, reálne kontroluje výkonnú moc takmer na celom území.

Po posledných voľbách (september 2016) sú v parlamente zastúpené 4 politické strany (dosiahli min. 5% hlasov):

Jednotné Rusko («Единая Россия»): strana vznikla 1.12.2001 spojením politických hnutí *Jednota* a *Vlast' – celé Rusko*. Programovo sa deklaruje ako pravocentristická, konzervatívna, pragmatická strana. Strana podporuje politický kurz prezidenta RF. Predsedom strany je D. A. Medvedev.

Komunistická strana RF («Коммунистическая партия Российской Федерации») je ľavicová politická strana, ktorá seba považuje za priameho následníka KSSZ. Jej strategickým cieľom je „vybudovanie obnoveného socializmu“, presadzuje nacionalistické („patriotické“) a komunistické ideí. Doteraz mala svoje zastúpenie v každom parlamente. Na jej čele stojí G. A. Zjuganov.

Liberálno-demokratická strana Ruska («Либерально-демократическая партия России») je centristická strana, založená 13.12.1989, ktorá presadzuje nacionalistickú a patriotickú ideológiu, zmiešanú ekonomiku. Rovnako ako KSRF mala zastúpenie vo všetkých parlamentoch. Od jej vzniku je na jej čele V. V. Žirinovský.

Spravodlivé Rusko («Справедливая Россия») je ľavo-centrická politická strana, deklarujúca sociálno-demokratickú ideológiu. Vznikla 28.10.2006 a podporovala prezidentský kurz. Jej lídrom je S. M. Mironov.

Tváre „protiputinskej“ (nesystémovej) opozície: Garri Kasparov, Boris Nemcov, Sergej Udalcov, Eduard Limonov, Alexej Navalnyj, Michail Chodorkovskij.

Западным СМИ не хватило шоу на выборах в России Иностранные журналисты оказались разочарованы, что обошлось без мордобоя

Выборы в России, состоявшиеся 18-ого сентября, оказались очень популярной темой для обсуждения в западных СМИ. Каждое мало-мальски серьёзное издание сочло своим долгом проследить за ходом голосования, вместе с ЦИК РФ не спать ночь, наблюдая за обработкой бюллетеней, а потом дать свою оценку результатам.

Впрочем, оценки эти весьма схожи. Партия "Единая Россия" оправдала прогнозы политологов и победила соперников с большим отрывом. Причём, поскольку всё происходило при огромном количестве наблюдателей, а потому практически без нарушений, сомневаться в результатах не пришлось. И после объявления предварительных итогов драться никто не пошёл. Это дало повод иностранным журналистам назвать выборы в России скучными.

"Парламентские выборы, прошедшие в России, не принесли сюрпризов, всё вышло достаточно предсказуемо", - прокомментировал американский телеканал CNN.

"Предвыборная кампания основывалась на простых патриотических лозунгах и была невыносимо скучной", - вторит ей чешское онлайн-издание AKTUALNĚ.CZ. Хотя и отмечает, что трудные времена традиционно консолидируют общество и сближают его с властью.

В то же время ряд изданий честно объясняет, почему нынешняя избирательная кампания в России прошла так спокойно: она была честной и открытой. "Для российских властей было важно сделать всё честно, - пишет журнал Der Spiegel. - На выборах в 2011 году из-за предполагаемых нарушений прошли протесты, а в этот раз Кремль обещал провести чистые выборы. Для этого к наблюдению за выборами допустили представителей ОБСЕ, а также заменили глав избиркома".

В результате всё получилось, отмечает немецкое издание Telepolis: "Выборы оказались на удивление прозрачными. Российские власти постарались с помощью открытости вызвать доверие. Поэтому мероприятие прошло достаточно спокойно".

По мнению французской Le Figaro, большая заслуга в этом конкретно первого заместителя главы руководителя администрации президента РФ Вячеслава Володина. "Оппоненты нынешнего режима признают, что благодаря Володину выборы стали более открытыми", пишет издание.

Ссылаясь на мнение главного редактора радиостанции "Эхо Москвы" Алексея Венедиктова, которого на Западе относят к открытым критикам

власти, Le Figaro видит у Володи́на "намерение изменить политическую систему. Однако глубина́ данных изменений ограничена из-за позиции начальства Володи́на", пишет газета.

Опосредованно Володи́н также оказал значительное влияние на исход выборов, считает Le Figaro. "В 2014-ом году́ Вячесла́в Володи́н сформули́ровал тезис, ста́вший одним из ключевых элементов государственной пропаганды: "Ата́ки на Пу́тина – это ата́ки на Росси́ю", "Нет Пу́тина – нет Росси́и".

В ито́ге "Еди́ная Росси́я", выступи́вшая на выбо́рах в еди́ной связке с президентом, поддержа́вшая его́ политический курс и обеща́вшая продвига́ть его́ рефо́рмы, получи́ла конституцио́нное большинствó в ни́жней пала́те парла́мента.

"Редко, когда побе́да быва́ет столь ожида́емой, как побе́да "Еди́ной Росси́и", - пи́шет ве́нская Der Standard. - Никто́ в Росси́и не сомнева́лся, кому́ уда́тся набра́ть бо́льше всего́ голосо́в. Политоло́гов и социоло́гов удиви́ли разве́ что масшта́бы успе́ха - ве́дь на фо́не эконо́мической реце́ссии, продолжа́ющейся почти́ три го́да, недово́льство россия́н пра́вительством заме́тно вы́росло".

Оглуша́ющий же про́игрыш оппози́ции стал пусть и ме́нее ожида́емым, но весьма́ поучи́тельным, счита́ет амери́канская The Wall Street Journal. "Мно́гие избира́тели зая́вили, что, хотя́ они́ не поддержа́вают по́лностью пра́вящую па́ртию, они́ рассма́тривают выбо́ры как во́тум до́верия Пу́тину, и критику́ют оппози́цию за то, что она́ не смо́гла выполни́ть свои обеща́ния. Оппози́ция про́сто мно́го говори́т, а ни на чем не основа́ывается, а Пу́тин говори́т о ка́ких-ли́бо дела́х и за́тем их де́лает", - приво́дит приме́р изда́ние.

"Этот резу́льтат выбо́ров стал катастро́фой для оппози́ции, выступи́вающей с крити́кой Пу́тина, - отмеча́ет старе́йшая в Да́нии газе́та Berlingske. - Она́ не получи́ла поддержа́жки да́же в одномандатных о́кругах, где опро́сы обще́ственного мнени́я дава́ли канди́датам искру́ наде́жды. Традицио́нно либе́ральные избира́тели бо́льших горо́дов на выбо́ры ра́ди них не пошл́и".

(Никола́й Вукторов; <http://www.utro.ru/articles/2016/09/22/1298277.shtml>)

Zadania a úlohy

1. Porovnajete politický systém a systém fungovania štátnych orgánov v Ruskej federácii a v Slovenskej republike.
2. Vysvetlite podstatu princípu rozdelenia moci a jeho dodržiavanie v ústavnom poriadku Ruska a Slovenska.
3. Vysvetlite kompetenčné vzťahy prezidenta s ostatnými orgánmi štátnej moci.
4. Porovnajete postavenie ruského a slovenského prezidenta: právomoci, podmienky nástupu do funkcie a pod.
5. Zistíte si podrobnosti o jednom z ruských prezidentov a urobte s ním krátke interview.
6. Opište rozdiely v procese formovania ruskej a slovenskej vlády.
7. Vysvetlite rozdiel v pojmoch "vyjadriť nedôveru" a "nevyjadriť dôveru".
8. Porovnajete procedúru formovania parlamentu v RF a v SR.
9. Akú funkciu plnia Ústavný súd a Najvyšší súd RF?
10. Vyberte si jednu z parlamentných, alebo neparlamentných strán a urobte predvolebné a povolebné interview s jej lídrom.

RUSKÍ VLÁDCOVIA

Kniežatá Novgorodu

Rurik (862 – 879)

Oleg (879 – 882)

Kniežatá Kyjevskej Rusi

Oleg (882 – 912)

Igor I. Rurikovič (913 – 945)

Ol'ga (945 – 957) – regentka

Sviatoslav I. Igorevič (945 – 972)

Jaropolk I. Sviatoslavič (972 – 978)

Vladimír I. Sviatoslavič (978 – 1015)

Sviatopolk I. Vladimírovič (1015-1016)

Jaroslav I. Múdry (1016 – 1018)

Sviatopolk I. Vladimírovič (1018 – 1019) – druhý raz

Jaroslav I. Múdry (1019 – 1054) – druhý raz

Izjaslav Jaroslavič (1054 – 1068)

Všeslav Brjačislavič Polocký (1068 – 1069)

Izjaslav Jaroslavič (1069 – 1073) – druhý raz

Sviatoslav II. Jaroslavič (1073 – 1076)

Vsevolod I. Jaroslavič (1076 – 1077)

Izjaslav Jaroslavič (1077 – 1078) – tretí raz

Vsevolod I. Jaroslavič (1078 – 1093) – druhý raz

Sviatopolk II. Jaroslavič (1093 – 1113)

Vladimír II. Vsevolodovič Monomach (1113 – 1125)

Mstislav Vladimírovič (1125 – 1132)

Jaropolk II. Vladimírovič (1132 – 1139)

Viačeslav Vladimírovič (1139)

Vsevolod II. Ol'govič (1139 – 1146)

Igor II. (1146)

Izjaslav II. Mstislavič (1146 – 1154)

Jurij Vladimirovič Dolgorukij (1149 – 1151)

Viačeslav Vladimírovič (1151) – druhý raz

Izjaslav II. Mstislavič (1151 – 1154) – druhý raz
Rostislav Mstislavič (1154 – 1155)
Jurij Vladimirovič Dolgorukij (1155 – 1157) – druhý raz

Kniežatá Vladimírsko-suzdaľského kniežatstva
(*centrum moci od 1155*)

Jurij Vladimirovič Dolgorukij (1125 – 1157)
Andrej I. Bogoľubskij (1157 – 1174)
Michail I. Jurievič (1174 – 1176)
Vsevolod III. Jurievič (1176 – 1212)
Juraj II. Vsevolodovič (1212 – 1216)
Konštantín I. Vsevolodovič (1216 – 1218)
Jurij II. Vsevolodovič (1218 – 1238) – druhý raz
Jaroslav II. Vsevolodovič (1238 – 1246)
Sviatoslav III. Vsevolodovič (1246 – 1248)
Michail II. Jaroslavič Chrabrý (1248)
Andrej II. Jaroslavič (1249 – 1252)
Alexander Jaroslavič Nevský (1252 – 1263)
Jaroslav III. Jaroslavič Tverský (1263 – 1271)
Vasilij I. Jaroslavič (1272 – 1276)
Dmitrij Alexandrovič Pereslavský (1277 – 1293)
Andrej III. Alexandrovič (1293 – 1304)
Michal III. Jaroslavič Tverský (1304 – 1318)
Jurij III. Daniilovič (1317 – 1325)
Dmitrij II. Michajlovič Tverský (1322 – 1326)
Alexander II. Michajlovič Tverský (1326 – 1327)

Moskovské veľkokniežatá

Ivan I. Kalita (1328 – 1340)
Semion Hrdý (1340–1353)
Ivan II. Ivanovič (1353–1359)
Dmitrij Ivanovič Donský (1359–1389)
Vasilij I. Dmitrijevič (1389–1425)
Vasilij II. Vasiljevič Temný (1425–1433)
Jurij Dmitrijevič (1433)
Vasilij II. Vasiljevič Temný (1433–1434) – druhý raz
Jurij Dmitrijevič (1434) – druhý raz
Vasilij Jurjevič Kosoj (1434)

Vasilij II. Vasiljevič Temný (1434–1445) – tretí raz
Dmitrij Jurjevič Šemjaka (1445)
Vasilij II. Vasiljevič Temný (1445–1446) – štvrtý raz
Dmitrij Jurjevič Šemjaka (1445–1447) – druhý raz
Vasilij II. Vasiljevič Temný (1447–1462) – piaty raz
Ivan III. Vasiljevič (1462–1505)
Vasilij III. Ivanovič (1505–1533)
Ivan IV. Vasiljevič Hrozný (1533–1547)

Ruskí cári

Ivan IV. Vasiljevič (1547 – 1584)
Simeon Bekbulatovič (1574 – 1576)
Fiodor I. Ivanovič (1584 – 1598)
Boris Fiodorovič Godunov (1598 – 1605)
Fiodor II. Borisovič (1605)
Lžidimitrij I. (Dmitrij II.) (1605 – 1606)
Vasilij IV. Ivanovič Šujskij (1606 – 1610)
Vladislav (1610-1612)
Michal III. Fiodorovič Romanov (1613 – 1645)
Alexej I. Michajlovič (1645 – 1676)
Fiodor III. Alexejevič (1676 – 1682)
Peter I. Alexejevič a Ivan V. Alexejevič (1682 – 1696)
Peter I. Alexejevič (1696 – 1725)
Katarína I. Alexejevna (1725 – 1727)
Peter II. Alexejevič (1727 – 1730)
Anna I. Ivanovna (1730 – 1740)
Ivan VI. Antonovič (1740 – 1741)
Anna Leopoldovna (1741)
Alžbeta I. (1741 – 1762)
Peter III. Fiodorovič (1762)
Katarína II. Alexejevna (1762 – 1795)
Pavol I. (1796 – 1801)
Alexander I. Pavlovič (1801 – 1825)
Mikuláš I. Pavlovič (1825 – 1855)
Alexander II. Nikolajevič (1855 – 1881)
Alexander III. Alexandrovič (1881 – 1894)
Mikuláš II. Alexandrovič (1894 – 1917)

Predsedovia Dočasnej vlády

(úradujúce hlavy štátu v období marec – november 1917)

Georgij Jevgenievič Ľvov (1917)

Alexandr Fiodorovič Kerenskij (1917)

Predsedovia Všetorského ústredného výkonného výboru Sovietov

(formálna hlava štátu do vytvorenia ZSSR)

Lev Borisovič Kamenev (1917)

Jakov Michajlovič Sverdlov (1917 - 1919)

Michail Fiodorovič Vladimirskij (1919)

Michail Ivanovič Kalinin (1919 – 1922)

Predsedovia Prezídia Najvyššieho sovietu ZSSR

(formálna hlava štátu)

Michail Ivanovič Kalinin (1923 – 1946)

Nikolaj Michajlovič Šverník (1946 – 1953)

Kliment Jefremovič Vorošilov (1953 – 1960)

Leonid Il'jič Brežnev (1960 – 1964)

Anastas Ivanovič Mikojan (1964 – 1965)

Nikolaj Viktorovič Podgornij (1965 – 1977)

Leonid Il'jič Brežnev (1977 – 1982)

Vasilij Vasilievič Kuznecov (úradujúci, 1982 – 1983)

Jurij Vladimirovič Andropov (1983 – 1984)

Vasilij Vasilievič Kuznecov (úradujúci, 1984)

Konstantin Ustinovič Černenko (1984 – 1985)

Vasilij Vasilievič Kuznecov (úradujúci, 1985)

Andrej Andrejevič Gromyko (1985 – 1988)

Michail Sergejevič Gorbačov (1988 – 1989)

Predseda Zjazdu Ľudových poslancov

(formálna hlava štátu)

Michail Sergejevič Gorbačov (1989 – 1990)

Lídri Komunistické strany

(oficiálne je hlavou štátu Predseda Prezídia Najvyššieho sovietu ZSSR, reálne je moc v rukách predsedu ÚV RKS(b) – VKS(b) – KSSZ)

Vladimir Il'jič Lenin (1917–1924)

Josif Vissarionovič Stalin (1922–1953)

Georgij Maximilianovič Malenkov (1953)

Nikita Sergejevič Chruščov (1953–1964)

Leonid Il'jič Brežněv (1964–1982)

Jurij Vladimírovič Andropov (1982–1984)

Konstantin Ustinovič Černenko (1984–1985)

Michail Sergejevič Gorbačov (1985–1991)

Prezident ZSSR

Michail Sergejevič Gorbačov (1990 – 1991)

Prezidenti Ruskej federácie

Boris Nikolajevič Jeľcin (1991 – 1999)

Vladimír Vladimírovič Putin (2000 – 2008)

Dmitrij Anatolievič Medvedev (2008 – 2012)

Vladimír Vladimírovič Putin (2012 – súčasnosť)

ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

ADAMKA, Pavol: *Ruská publicistika (história, štýl)*. Nitra: UKF, 2010. ISBN 978-80-8094-825-2.

ADAMKA, Pavol: *Политическая система Российской Федерации*. Nitra: UKF, 2011. ISBN 978-80-558-0012-7.

BATURIN, Jurij M. et al.: *Jelcinova epocha 1988-2000. Od Gorbačova k Putinovi: obrazy z moderních dějin Ruska*. Praha: Knížní klub, 2003. ISBN 80-242-1084-3.

DORAZIL, Otakar: *Světové dějiny v kostce*. Rudná u Prahy: JEVA, 1997. ISBN 80-85776-73-1.

DULEBOVÁ, Irina et al.: *Glosár ruských lingvoreálií*. Bratislava: STIMUL, 2016. ISBN 978-80-8127-163-2.

GUZI, Ľubomír: *Formovanie Ruska (Rossii) ako mnohonárodnostného štátu – jeho zahraničná politika, zabezpečenie štátnej bezpečnosti, spoločnosť*. Prešov: FF PU, 2009. ISBN 978-80-8068-973-5.

GUZI, Ľubomír: *Ruský jazyk a spoločnosť v revolučnom a sovietskom období*. Prešov: FF PU, 2014. ISBN 978-80-555-1158-0.

ILIČEVA, Ludmila et al.: *Rusko ve 21. století*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-436-7.

PEČENKA, Marek – LITERA, Bohuslav: *Dějiny Ruska v datech*. Praha: Dokořán, 2014. ISBN 978-80-7363-600-5.

RUMAN, Ladislav et al.: *Desivé dejiny*. Nitra: UKF, 2010. ISBN 978-80-8094-697-5.

SALMINEN, Veronika: *Putin. Nezkreslená zpráva o mocném muži a jeho zemi*. Praha: Daranus, 2015. ISBN 9788087423684.

SERVICE, Robert: *Rusko: experiment s jedním národem*. Praha: Beta, 2006. ISBN 80-7306-246-1.

ŠVANKMAJER, Milan a kol.: *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, 2010. ISBN 978-80-7422-026-5.

ZUBOV, Andrej et al.: *Dějiny Ruska 20. století – díl I (1894 – 1939)*. Praha: Argo, 2014. ISBN 978-80-257-0921-4.

ZUBOV, Andrej et al.: *Dějiny Ruska 20. století – díl II (1939 – 2007)*. Praha: Argo, 2015. ISBN 978-80-257-0964-1.

ПОВЕСТЬ временных лет. Санкт-Петербург: Изд-во „Azбука“, 1997. 224 с. ISBN 5-7684-0395-7.

СЕРОВ, Вадим: *Энциклопедический словарь крылатых слов и выражений*. Москва: «Локид-Пресс», 2004. ISBN: 5-320-00323-4.

СУГАЙ, Лариса. А.: *История России в художественных образах. Книга 1: IX–XVIII вв.* Banská Bystrica: Belianum, 2015. ISBN 978-80-557-0899-7.

СУГАЙ, Лариса. А. и др.: *История России в художественных образах. Книга 2: XIX–XX вв.* Banská Bystrica: Belianum, 2015. ISBN 978-80-557-0913-0.

ФОРТУНАТОВ, Владимир В.: *История*. Санкт-Петербург: Питер, 2014. ISBN 978-5-496-00097-0.

Internetové zdroje:

Верховный суд РФ:	http://www.supcourt.ru/
Государственная Дума:	http://www.duma.gov.ru
Конституционный суд РФ:	http://www.ksrf.ru/
Конституция РФ:	http://www.constitution.ru/
Официальная Россия:	http://www.gov.ru
Правительство РФ:	http://www.government.ru/
Председатель Правительства	http://premier.gov.ru
Президент России:	http://www.kremlin.ru
Россия Великая:	http://www.russia.rin.ru
Совет Безопасности:	http://www.scrf.gov.ru/
Совет Федерации:	http://www.council.gov.ru/
Центр. избирательная комиссия:	http://www.cikrf.ru/

Pavol Adamka

Rusko: história a politický systém

Vydavateľ:	Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre Filozofická fakulta
Vedecký redaktor:	Mgr. Pavol Adamka, PhD.
Technický redaktor:	Helena Vozňáková
Návrh obálky a grafika:	Helena Vozňáková
Vydanie:	prvé
Rok vydania:	2016
Rozsah:	116 strán
Náklad:	150 kusov
Tlač:	EQUILIBRIA, s.r.o.

ISBN 978-80-558-1095-9

EAN 9788055810959